

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
İŞLETME ENSTİTÜSÜ**

**ÇALIŞMA HAYATINDA ETNİK
KİMLİĞE DAYALI SOSYAL DIŞLANMA:
İZMİR ROMANLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nur KARACAN

Enstitü Anabilim Dalı : İnsan Kaynakları Yönetimi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Fuat MAN

MAYIS – 2019

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
İŞLETME ENSTİTÜSÜ

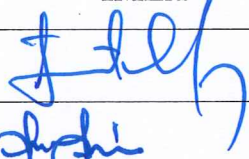
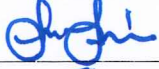

ÇALIŞMA HAYATINDA ETNİK
KİMLİĞE DAYALI SOSYAL DIŞLANMA:
İZMİT ROMANLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nur KARACAN

Enstitü Anabilim Dalı : İnsan Kaynakları Yönetimi
Enstitü Bilim Dalı : İnsan Kaynakları Yönetimi

Bu tez 24.05/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Doç.Dr. Fuat MAN	BAŞARILI	
Doç.Dr. Remazan TAYEK	BAŞARILI	
Dr. Öğr. Emrullah TAN	BAŞARILI	

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
İŞLETME ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	MUR KARACAN
Öğrenci Numarası	:	Y146058003
Enstitü Anabilim Dalı	:	İnsan Kaynakları Yönetimi
Enstitü Bilim Dalı	:	İnsan Kaynakları Yönetimi
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	Çalışma Hayatında Etik Etikete Dayalı Sosyal Diplomasi İmzıt Benzerlik Üzerine Bir Araştırma
Benzerlik Oranı	:	%..15

ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

24.05.19
imza
Mur Karacan

Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere gsb@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

...../...../20.....
imza

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Doç.Dr. Ferit MANL

Tarih:

İmza:

Ferit Manl

KABUL EDİLMİŞTİR

REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

ÖNSÖZ

Öncelikle bu alanı sevmemde katkısı büyük olan, tez çalışmamın her aşamasında yol göstericiliği ve engin bilgisiyle benden desteğini esirgemeyen sayın danışman hocam Doç. Dr. Fuat Man'a şükranlarımı sunarım. Yapıcı eleştiriyile tezime katkılarını sunan jüri üyeleri Doç. Dr. Ramazan Tiyek'e, Dr. Öğr. Üyesi Emrullah Tan'a, Türkiye Romanlar Konfederasyonu'na ve araştırmaya katılan tüm görüşmecilere teşekkürü bir borç bilirim.

Son olarak yaşamım boyunca desteklerini her zaman yanımda hissettiğim sevgili aileme ve çok değerli dostlarıma teşekkürlerimi iletmek isterim.

Nur KARACAN

24.05.2019

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	iii
TABLO LİSTESİ	iv
ŞEKİL LİSTESİ	v
ÖZET	vi
SUMMARY	vii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: ROMANLAR	5
1.1. Romanların Kökeni	5
1.2. Türkiye'deki Romanlar	7
1.3. Romanların Kimliği ve Kültürü	12
1.4. Bir Roman Kenti: İzmit.....	13
1.4.1. Roman Mahalleleri.....	14
1.4.2. İzmit Romanlarının Sosyal Profili-Kimlik Ekonomisi	16
BÖLÜM 2: SOSYAL DIŞLANMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ	19
2.1. Sosyal Dışlanmanın Tanımı	19
2.2. Sosyolojik Perspektiften Dışlanma	23
2.2.1. Erving Goffman: Damgalama.....	24
2.2.2. Mary Douglas: Kirlilik.....	26
2.2.3. Robert Castel: Mensubiyet Yitimi	27
2.3. Türkiye'deki Romanların Sosyal Dışlanma Görünümleri	28
2.3.1. Yoksulluk	29
2.3.2. Eğitimsizlik	31
2.3.3. Mekânsal Damgalanma.....	32
2.3.4. Suç.....	33
2.3.5. Sağlık Hizmetleri Alanından Dışlanma	35
2.3.6. Sosyo-Kültürel Alanda Dışlanma	35
2.3.7. Çalışma Hayatında Dışlanma	36

BÖLÜM 3: ÇALIŞMA HAYATINDA SOSYAL DIŞLANMA.....	38
3.1. Çalışma Hayatında Sosyal Dışlanma	38
3.1.1. Sosyal Dışlanma Yaşayan Dezavantajlı Gruplar	39
3.1.1.1. Kadınlar	40
3.1.1.2. Engelliler	41
3.1.1.3. Göçmenler	42
3.1.1.4. LGBTİ bireyler	43
3.1.1.5. Etnik Kimlik	44
3.2. Çalışma Hayatında Etnik Kimlik: Romanlar ve Sosyal Dışlanma.....	48
3.2.1. Geleneksel Roman Meslekleri	49
3.2.2. Romanlar ve Enformel İşler	51
BÖLÜM 4: ALAN ARAŞTIRMASI	56
4.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	56
4.2. Araştırmanın Yöntemi.....	57
4.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	58
4.4. Araştırmanın Sınırlılıkları	58
4.5. Araştırmanın Bulguları.....	59
4.5.1. Görüşmecinin Demografik Özelliklerine Yönelik Bulgular.....	59
4.5.2. Çalışma Hayatında Etnik Kimlik Bağlamında Sosyal Dışlanma Bulguları... 61	
4.5.2.1. İşe Alma/Terfi/Beceri-Yetenek	62
4.5.2.2. Tahayyüldeki Meslek (Ne İş Yaparsam Dışlanmam).....	76
4.5.3. Genel Bulgular	79
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	84
KAYNAKÇA	89
EKLER	99
ÖZGEÇMİŞ.....	101

KISALTMALAR

- AB** : Avrupa Birliği
- İKGRPO** : İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Program Otoritesi
- İŞKUR** : Türkiye İş Kurumu
- DİSK-AR** : Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Araştırma Dairesi
- ILO** : Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization)
- KAOS-GL** : Kaos Gey ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği
- KOMEK** : Kocaeli Büyükşehir Meslek ve Sanat Eğitim Kursları

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: İzmit Merkez İlçesi ve Kocaeli İlçelerindeki Romanların Tahmini Sayısı	16
Tablo 2: İş Yerinde Ayrımcılığa Uğradığını İfade Eden Görüşmecilerin Bilgileri	47
Tablo 3: İzmit Roman Mahalleleri ve Meslekler	52
Tablo 4: Mülakat Yapılan Kişilerin Sosyo-Ekonomik Özellikleri.....	60
Tablo 5: Nedene Bağlı Sosyal Dışlanma Algısı.....	61
Tablo 6: Çocuğunuzun Hangi Meslekten Olmasını İstersiniz?.....	77

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1 : Türkiye'deki Rom, Dom ve Lom Gruplarının Coğrafi Dağılımı.....	11
Şekil 2 : İşyerinde Ayrımcılık (%).....	39

Tezin Başlığı: Çalışma Hayatında Etnik Kimliğe Dayalı Sosyal Dışlanma:
İzmit Romanları Üzerine Bir Araştırma

Tezin Yazarı: Nur KARACAN

Danışman: Doç. Dr. Fuat MAN

Kabul Tarihi: 24 Mayıs 2019

Sayfa Sayısı: vii (ön kısım) +99 (tez) +2 (ek)

Anabilimdalı: İnsan Kaynakları Yönetimi **Bilimdalı:** İnsan Kaynakları Yönetimi

“72 buçuk millet” deyişindeki buçuk ifadesi Roman milletine atfedilerek söylenmiştir. Romanlardan buçuk olarak bahsedilmesi, onların tam bir millet ol(a)madıklarını vurgulamaktadır. Romanlar; kimlikleri, kültürleri, geleneksel meslekleri ve marjinal yaşam tarzlarıyla diğer topluluklardan ayrılmaktadır. Genel olarak toplumda Romanlar hakkında olumsuz bir algı hâkimdir. Romanların tam bir millet olarak kabul edilmemeleri, onlara yönelik sosyal dışlanma pratiklerinin yaşandığına işaret etmektedir.

Ülkemizde gündelik hayatta ayrımcılığa maruz kalan dezavantajlı gruplardan biri olan Romanların sosyal dışlanma yaşadığı alanların en başında çalışma hayatı gelmektedir. Bu çalışmada etnik kimliğe dayalı olarak Romanların, çalışma hayatında sosyal dışlanma pratiğinin ne düzeyde olduğunu ortaya konulması amaçlanmıştır. İşgücüne katılmaya niyetli işsizler ve vasıflı- vasıfsız işlerde çalışan İzmit Romanları ile nitel araştırma yöntemi olan yarı yapılandırılmış mülakat gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede; amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Alan araştırması verileri kavramsal çerçeve ile ilişkilendirilmiş ve bu doğrultuda temalar oluşturularak bulgular yorumlanmıştır. Elde edilen veriler, içerik analiziyle değerlendirilmiştir.

Araştırmanın sonucunda; çalışma hayatında İzmit Romanlarının sosyal dışlanma pratikleri genellikle eğitimsizlik, mekânsal damgalanma, suç, giyim-kuşam, dil-şive gibi etmenlere bağlı olarak tezahür ettiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Çalışma Hayatı, Sosyal Dışlanma, Romanlar

Title of the Thesis: Social Exclusion in Working Life Based on Ethnic Identity: A Research on İzmit Gypsies	
Author: Nur KARACAN	Supervisor: Assist Prof. Fuat MAN
Date: 24 May, 2019	Nu of pages: vii (pre text) + 99 (main body) + 2 (App.)
Department: Human Resources	Subfield : Human Resources Management
<p>The phrase of “half” in the idiom of “seventy-two and a half nations” is attributed to the Gypsies. The mention of Gypsies as half emphasizes that they are not regarded as an actual folk or community. Gypsies differ from other nations by their identities, cultures, traditional professions and marginalized lifestyles. A negative perception of Gypsies in general dominates in the society. The fact that Gypsies are not recognized as an actual folk or community indicates that there are practices of social exclusion towards them.</p> <p>The working life ranks in the first amongst the fields in which Gypsies, one of the disadvantaged groups being exposed to discrimination in daily life in our country, experience social exclusion. In this study, it is aimed to demonstrate the degree of social exclusion practice experienced by Gypsies in working life depending on ethnic identity. Semi-formal interview, a qualitative research method was conducted with Gypsies of İzmit who work in the qualified and unqualified jobs, and are unemployed being willing to participate in labor force. In this regard, purposive sampling method was utilized. Subsequently, the field research data were linked to conceptual framework, and accordingly the themes were formed and findings were expounded. The data acquired were evaluated by content analysis.</p> <p>The result of the study reveals that the social exclusion practices experienced by Gypsies of İzmit in working life generally appear depending upon a variety of factors such as lack of education, spatial stigmatization, crime, apparels, language and accents.</p>	
Keywords: Working Life, Social Exclusion, Gypsies	

GİRİŞ

Çalışma, insanoğlunun ihtiyaçlarını karşılamak için zihinsel ve fiziksel emeği ile sarf ettiği çabaların bütünüdür, basitçe emek anlamına gelir (Strangleman ve Warren, 2015: 1). Emeğin karşılığı olarak ücret, itibar, güvence, statü ve benzeri değerler kazanırız. Çalışma hayatı ise basitçe insanın aktif çalışma süresini, bulunduğu toplumun norm ve değerlerini ve ülkenin sosyo-ekonomik yapısını içine alan bir olgu olarak açıklanabilir. Küreselleşme ile beraber, çalışma hayatı sürekli ve hızla değişmektedir. Birey yani çalışma hayatındaki ismiyle işgücü; bir ülkede potansiyel emek arzını temsil etmektedir. Ülkemizde bazı kişi ve gruplar işgücü piyasalarına katılırken istihdam sorunlarıyla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu kişi ve gruplar; genelde gelir seviyesi düşük, temel sosyal ve kültürel faaliyetlerden yoksun ya da dışlanma, ayrımcılık pratiğine ve hatta nefrete maruz kalan kimseler, daha da somutlaştıracak olursak bu kimseler kadınlar, engelliler, hükümlüler, cinsel kimlikler, yabancılar-göçmenler ve farklı etnik gruplardır. Bu kişi ve gruplar, dezavantajlı gruplar olarak kabul edilmektedirler ve çalışma hayatında diğer kimselere oranla daha fazla sosyal dışlanma ile karşı karşıya kalmaktadırlar.

Türkiye’de etnik köken/kimlik tartışmalı bir mevzudur. Etnik grupların en çok bilinenlerden biri Romanlardır. Romanlar, geleceğini çizmeden sürekli göç eden, yersiz, vatansız, hor görülen, istenmeyen, kendilerine özgü yaşam tarzlarıyla kimliğini ve kültürünü yaşatmaya çalışan bir millet olarak görülmektedir. “Sen bir garip Çingenesin neyine gerek gümüş zurna” söyleyişinde; yoksul olanın gözü yukarıda olmaması gerekir şeklinde verilen dışlayıcı mesaj keza çalışma hayatında da Roman işgücü için uygulanan bir sosyal dışlama pratiğidir.

Çalışmanın Konusu ve Kapsamı

Dünyada ve ülkemizde azımsanmayacak bir nüfusu oluşturan aynı zamanda bir etnik grup olarak kabul edilen Romanların çalışma hayatındaki sosyal dışlanma pratikleri bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Çalışmanın aşağıda gösterildiği gibi üç ana teması vardır:

- İşe Alım
- Terfi

- Beceri-Yetenek (Etnik kimliğe dayalı ayrımcılığın temel beceri-yetenegin kullanilmasinin engellenmesi)

Bu temalar üzerinden calismannin kavramsal çerçevesinde başlıklar halinde yer verilen eğitimsizlik, mekânsal damgalama, suç etmenleri ve araştırmanın bulgularında belirgin hale gelen giyim-kuşam/dil-şive etmeni çerçevesinden sosyal dışlanma pratiği bulguları değerlendirilmiştir.

Çalışmanın Amacı

Çalışmada, İzmit Romanlarının çalışma hayatında (enformel ve formel işlerde) sosyal dışlanma pratikleri yaşayıp yaşamadıklarını, yaşıyorlarsa hangi dışlayıcı faktörlerden ne derece etkilendiklerini tespit etmek amaçlanmıştır.

Bu amaç doğrultusunda araştırmanın problemine yönelik olarak genel hatlarıyla değinmek gerekirse aşağıdaki temel sorular tartışılmıştır:

- Romanlar çalışma hayatında sosyal dışlanma yaşamakta mıdır?
- Romanlar; enformel/formel ağırlıklı olarak hangi işleri yapmaktadırlar?
- Çalışma hayatında kimliklerini gizliyorlar mı?
- İşe alım, terfi ve mesleki beceri-yeteneklerinin geliştirilmesinde hangi dışlayıcı etmenlerle karşı karşıya kalıyorlar?
- Romanlara hep kötü, pis, geçici işler mi veriliyor?
- Çalışma hayatında mekânsal damgalanma yaşıyorlar mı?
- Romanların geleneksel meslekleri nelerdir?
- Romanların tahayyüldeki meslekleri nelerdir?

Çalışmanın Önemi

Çalışma hayatında işe alma/iş gören seçimi, kariyer, performans, ücret gibi konular başlıca araştırma konularıdır. Çalışma hayatına giriş, başvurma, işe alma ve hali hazırda aktif çalışma esnasında çeşitli güçlüklerle karşılaşmaktadır. Bu zorluklar, problemler

ilgili disiplinlerce tartışılmaktadır. Bu bağlamda, bireyin kendi kişiliğinden, eğitiminden, yeteneklerinden bağımsız olarak sadece etnik kimliği baz alınarak işgücü piyasalarında yer alıp yer almayacağı işveren ya da toplumca karar veriliyorsa bu dışlanma pratiğine dikkat çekmek gerekir ki bu husus, çalışmanın başat kısmını oluşturur. Literatürde çalışma hayatında Romanlar özelinde etnik kimliğe dayalı sosyal dışlanmayı konu alan araştırma sayısı azdır. Bu bakımdan, bu eser, literatürdeki boşluğu doldurmayı hedeflemektedir.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın hedef kitlesi olan İzmit Romanlarının gündelik hayatlarının, çalışma hayatlarının pratiklerini kendi perspektiflerinden nasıl algıladıklarına ve nasıl anlam yüklediklerine dair detaylı veri elde etmek amacıyla nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Saha araştırmasından elde edilen veriler içerik analiziyle değerlendirilmiştir. Çalışmanın amacına yönelik olarak araştırmanın örnekleme belirlenirken amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada veri toplama yöntemi olarak yarı yapılandırılmış mülakat ve açık uçlu soru tekniği kullanılmıştır, görüşmeler 18 katılımcı ile yüz yüze ve telefonla gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın evrenini Kocaeli Romanları oluşturmaktadır. Romanların yoğun olarak yaşadıkları mahalleler İzmit Merkez İlçesinde yer aldığından ve iş imkânlarının İzmit Merkez İlçesinde daha fazla olmasından dolayı araştırmanın örnekleme Kocaeli İli İzmit Merkez İlçesi – Kozluk, Terzibayırı, Serdar, Gültepe ve Kireçocakları mahalleleri olarak belirlenmiştir.

Çalışmanın İçeriği

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Romanların kısa tarihi, kökeni, Türkiye'deki Roman grupları, Romanların kültürü ve kimliği, İzmit Roman mahalleleri ve sosyo- ekonomik yapıları ele alınmıştır.

İkinci bölümde Sosyal dışlanmanın tanımı, sosyolojik perspektiften dışlanma; damgalama, kirlilik, mensubiyet yitimi, Türkiye'deki Romanların sosyal dışlanma görünümleri, yoksulluk, eğitimsizlik, mekânsal damgalama, suç faktörleri ve etki

alanları sağlık alanında dışlanma, sosyo- kültürel alanda dışlanma, çalışma hayatında dışlanma pratiklerinin nasıl ilerlediği literatür taramalarıyla incelenmiştir.

nc bölümde ise çalışma hayatında sosyal dışlanma kavramı; çalışma hayatında sosyal dışlanma potansiyeli yüksek olan bazı dezavantajlı gruplar üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Bu kişi ve gruplar bu kısımda, Kadınlar, Engelliler, Göçmenler, LGBTİ Bireyler ve Etnik Kimlikler olarak belirlenmiştir. Çalışmanın asıl konusu, çalışma hayatında etnik kimlik: Romanlar ve sosyal dışlanma, geleneksel Roman meslekleri, Romanlar ve enformel işler çerçevesinde incelenmiştir.

Son bölüm olan dördüncü bölümde; araştırmanın metodolojisi yer almaktadır. Araştırmanın amacı-önemi, yöntemi, evreni- örnekleme ve sınırlılıkları-zorlukları anlatılmaktadır, sonrasında çalışmanın amacı doğrultusunda yapılan mülakatlarla Romanların alışma hayatında sosyal dışlanma pratiklerinden edilen veriler, temalar çerçevesinde yorumlanmıştır.

BÖLÜM 1: ROMANLAR

İlk bölümde literatür taramaları sonucunda Romanların kökeni, Türkiye'deki Roman gruplarına, coğrafi dağılımlarına ve İzmit Romanlarının genel sosyo-ekonomik profillerine yer verilmiştir.

1.1. Romanların Kökeni

En çok bilinen adıyla *Çingener*, dünyanın muhtelif ülkelerine göç ederek kendilerine yer açan, yer edinen farklı isimlerle anılan ve daha çok dilimizde Çingen, Çingene, Kıpti, Roman isimleriyle adlandırılmıştır. Hindistan'dan çıktıkları söylenen ve hâlen günümüzde dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan bir topluluk olarak ifade edilen Çingenerler, Pathania'nın da şiirinde bahsettiği üzere; Ganj'ın suyunu temsil etmektedir.

Kimsin ve nereden geliyorsun?

Neden kim olduğunu unuttun ? Ey Sevgili!

Bu bitli Gorgio'lar sizlere pis ve yanlış adlar verdiler

Lubni ve Mugni gibi, Horasani ve Osmani gibi

oysa sen Hindistan Ana'nın unutulmuş çocuğusun, bugün Romni

diye anılan Ramni'sin.

Aslında sen Nil'in, Fırat'ın ve Tuna'nın sularıyla karışarak akıp giden Ganj suyusun.

(J.S. Pathania, aktaran; Kenrick, 2006: 17)

200 yılı aşkın bir zamandan beri Çingenerler üzerine yapılan dil karşılaştırmalarında Çingenerlerin, büyük ölçüde Hintçe ağırlıklı dillerinden dolayı çok yüksek ihtimalle Hindistan kökenli oldukları düşünülmektedir (Arnold, aktaran; Özkan, 2000: 10).

Dünyanın birçok ülkesinde yirmi milyondan fazla Çingenenin yerleşik olduğu tahmin edilmektedir. Resmi kayıtlardan kesin bir sayı çıkarmak mümkün değildir. Birçok Çingene, sosyal, siyasi ve ekonomik nedenlerle etnik kökenini açıklamamaktadır hatta bu tespit ülkemiz için de geçerli sayılabilir (Toprak vd., 2007: 5). Aslında Çingenerler de kendi kökenlerinin neresi olduğuna dair pek de kafa yormamaktadır (Özkan, 2000: 11).

Çingenerlerin tarihine baktığımızda; Gazneli Mahmut'un bin yıl önce 500 bin Çingene ile Hindistan'dan başlattığı akımla, Çingenerler Hindistan'dan Avrupa ve ilerisine

dağılmışlardır fakat bunun nedeni net olarak açıklanamamıştır (Karaman, 2007: 33). XI. yüzyılda Hindistan'ın Müslüman akınına uğraması sonrası Çingenerin İran'a oradan Anadolu'ya, sonrasında Yunanistan'a geçerek, buralarda uzun süreler yaşadıkdan sonra Avrupa'ya geçtikleri ve 16. yüzyıl itibariyle Avrupa kıtasının özellikle Orta ve Doğu kısımları olmak üzere o civarda yaşadıkları düşünülmektedir (Gülboy, 2011: 127). Bu göç hareketliliği sadece Avrupa'ya doğru değildir, yüzyıllardır süregelen tahakküm ve zorlamalar neticesinde, Çingenerin dünyanın dört bir köşesine dağıldıkları varsayılmaktadır (Karaman, 2007: 33).

Çingenerin tarihi birçok göç ve diasporaya sahiptir (Karaman, 2007: 33). Bu tarihsel akışı Avrupa merkezli açıklamak gerekirse;

XVI. yüzyılda Avrupa'nın değişik bölgelerine yayılan Çingener, VIII. Henry'nin 1530'da çıkardığı bir yasaya göre Çingenerlere yardım edenler kırk pound cezaya çarptırılıyordu (Fonseca, 2002: 229, aktaran; Altınöz, 2007: 15).

Aynı dönemde, tarihe Kanunî unvanıyla adını yazdıran Sultan Süleyman ise Osmanlı Devleti'nde Çingenerlerle ilgili olarak hukukî düzenlemeler yaptırarak Çingener Kanunnamesinin oluşmasını sağlamıştır. Bu Kanunname, Çingenerlere yapılan haksızlıkların giderilmesi yönünde bazı önlemler alınmıştır (Altınöz, 2007: 15). Bu bağlamda, farklı coğrafyalarda Çingenerler için değişkenlik gösteren politik hareketliliğin tezahür ettiği düşünülebilir.

Özellikle Almanya'da Hitler'in iktidar yılları Çingenerin en kara günleri olmuştur. *Porrajmos* olarak adlandırılan Çingene soykırımında, Almanya ve Avrupa'da yarım milyon (kimi kaynaklarda bu sayı iki milyon) Çingene, Yahudiler gibi gaz odalarında yakılmış, tıbbi deneylerde kobay olarak kullanılmışlardır. Naziler yalnız Çingeneri imha etmekle kalmamış, üç kuşak ötesine kadar Çingene kanı taşıdıklarına inandıkları insanları da katletmişlerdir (Kurtuluş, 2012: 25). Fakat Çingenerler, öz kimliklerine sahip çıkmada ve seslerini duyurmada Yahudiler gibi yeteri kadar örgütlü olamamışlardır.

Açıklan ve Şahin'e göre bu müphem topluluğun uğradıkları haksızlıklar da acılar da dışlanmışlığın, göz ardı edilmişliğin bir parçasıdır, çünkü onlar için lobi faaliyetleri yürütecek bir devletleri bulunmamaktadır. Çingenerin soykırımı, Yahudi soykırımıyla

kıyaslandığında pek de bilinegelen bir acı değildir, acılarını da kendiliğinden ve gayri resmî olarak yaşamaktadırlar (Açıkalın ve Şahin, 2016: 73). Günümüzde hiçbir Avrupa ülkesi “Çingene Soykırımı” nı resmi olarak tanımamıştır (Kurtuluş, 2012: 25).

İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda Avrupa'da hayatta kalmış Çingenerler oldukça dağınık halde bulunmuşlardır. Bu durum, özellikle savaş boyunca sürekli farklı yerlere nakledilmelerinden kaynaklansa da, Çingenerlerin daha tehlikesiz bir yer bulmak umuduyla ülkeden ülkeye kaçma çabaları bu sonuca katkıda bulunmuştur (Kurtuluş, 2012: 28). Bazıları ise yüzlerce yıl bir yeri mesken tutmuşlardır. Avrupa'da birçok devlet İkinci Dünya Savaşı'nın 1945 yılında sona ermesinden bu yana göçebe Çingenerleri yerleşik hayata geçirmeye çalışmaktadır (Kenrick, 2006: 17). Şimdilerde Çingenerler, 28 Avrupa Birliği ülkesinin tamamında, sayıları farklılaşmak üzere, 10-12 milyon civarı nüfusa sahip olarak Avrupa'nın en büyük etnik azınlığını oluşturmaktadırlar (Gülboy, 2012: 129).

Aksiyomatik çıkarımlar yaparak; Çingenerlerin “tuhaf ”, “tekinsiz”, “mesnetsiz” muhteviyatları dolayısıyla her zaman devasa bir dram içinde abluka altında olduklarını söylemek mümkündür. Bu vatansız avareler, yerliler yani kendi lügatlarınca *Gaco* olarak nitelendirilen kendilerinden olmayan yabancılar tarafından zorbaca, barbarca tarif edilmesi zor uygunsuzlukları dolayısıyla hep keyfi bir tasarrufa maruz bırakılmışlardır. Yeri geldiğinde hoş görülürler, zaten onları kâle dahi alan örfi, dinî ya da yazılı bir hukuk bulunmadığı için gerekirse ortadan kaldırılır, temizlenirler. Çingenerlerin hasret duyduğu şey, ulus-devlet temelinde bir anavatan mefhumu değil, mevcudiyetlerine saygı gösterilmesidir (Açıkalın ve Şahin, 2016: 73).

1.2. Türkiye'deki Romanlar

Anadolu'daki varlığı uzun bir geçmişe dayanan Çingenerlerin, Hindistan'dan ayrıldıktan sonra Anadolu'yu bir geçiş noktası ve yaşam alanı olarak seçtikleri bilinmektedir. Tarihsel açıdan ele alındığında, Çingenerler yaklaşık IX. yüzyıldan sonra açlık, kuraklık ve savaş gibi çeşitli nedenlerle Kuzey Hindistan'ı terk ederek İran'a gelmişlerdir küçük bir kesimi Rusya'ya oradan da Sibirya'ya göç etmiştir büyük bir kesimi ise Anadolu üzerinden iki kola ayrılmıştır. Birinci kol Bizans döneminde İstanbul'a gelmiş ve oradan başta Bulgaristan, Romanya, Yunanistan, Yugoslavya, Macaristan olmak üzere

Avrupa'nın diğer ülkelerine dağılmıştır. Balkanlara geçişleri çoğunlukla Osmanlı Türkleriyle birlikte olduğundan zaman zaman Türk casusu gibi tanımlamalar da alabilmişlerdir (Fraser, Marushiakova, Hancock, aktaran; Kolukırık, 2008: 145-146). Çingenerin ikinci kolu ise Güneydoğu Anadolu, Suriye ve Filistin'i geçerek Mısır üzerinden İspanya'ya geçen ve Avrupa'ya dağılan Çingene grubudur. Çingenerin göç yollarının Türkiye üzerinden geçmesi gerek jeopolitik konum gerekse de Çingene nüfusu yoğunluğu bakımından önem taşımaktadır (Kolukırık, 2008: 146).

Bir rivayete göre Türkiye'deki Çingenerin kökeni ile ilgili, Hz. İbrahim'in mancınıkla atılması esnasında Çin ve Gane adlı iki kardeş enest bir ilişkiye girmiş ve lanetlenmişlerdir, bu ilişki sonucunda Çingenerler dünyaya gelmiş ve Çingene ismi de buradan ortaya çıkmıştır. Çingenerin göçebeliğine diğer rivayet ise Çingenerin vatansız oluşu Tanrı'nın hatasıdır, Tanrı tüm ırklara toprak, yiyecek dağıtırken Çingenerleri unutmuştur ve bunun üzerine Tanrı, Çingenerin sürekli farklı coğrafyalarda dolaşmalarını onlara reva görmüştür (Kolukırık, 2009: 122).

Ülkemizde "Çingene" adıyla bilinmekte olan bu grup ülkemiz muhtelif bölgelerinde, Abdal, Arabacı, Beyzade, Cano/Cono, Dom/Lom/Rom, Elekçi, Esmer vatandaşı, Gurbet, Gubetî, Karaçi/Karaçı, Karaoğlan, Kıptî, Lûlû, Mango, Mutrib/Mutrip, Pırpır, Poşa/Boşa/Paşa, Roman, Sepetçi, Teber, Todi adlarıyla adlandırılmaktadır. Çingenerler neden bu kadar fazla isimle anılmaktadır? Bunun sebebi, Türkiye coğrafyasıyla sınırlı kalmayıp Hindistan'dan Asya, Afrika, Avrupa, hatta Amerika'ya kadar uzanarak dünya coğrafyasına yayılmalarıdır (Yıldız, 2007: 61). Kolukırık'a göre;

Türkiye Coğrafyası içerisinde Çingenerler, Ege, Marmara ve Karadeniz bölgelerinde "Roman" olarak adlandırılırlarken, Erzurum, Artvin, Bayburt, Erzincan ve Sivas Çingenerleri için "Poşa", Van, Hakkari, Mardin ve Siirt Çingenerleri için "Mutrib", İç Anadolu Çingenerleri için "Elekçi", Akdeniz Bölgesindeki Çingenerler için "Arabacı" ya da "Manuş", Adana ve Osmaniye yöresindekiler için "Cono" tabiri kullanılabilir. Çingenerler, ayrıca yaptıkları mesleklere göre de "Bohçacı", "Çiçekçi", "Kalaycı", "Sepetçi", "Ayıcı", "Demirci", "Trampacı"

gibi isimler de alabilmektedir. Resmi dilde ise özellikle Adnan Menderes'in iktidar olduğu dönemde "Esmer Vatandaş" adlandırması yaygın olarak kullanılmıştır (Kolukırık, 2008: 147).

Yukarıda da değinildiği gibi ülkemizde coğrafi bölgeler baz alındığında çeşitli adlandırmalar mevcuttur. Bu deyişler kıyaslandığında toplumun geneli tarafından daha yaygın bilinen ve daha çok kullanılan isimler ya da adlandırmalar Çingene ve Roman'dır. Çingene mi, Roman mı? meselesi çok konuşulan bir husustur ve tam olarak bu topluluk nasıl adlandırıldığında doğru ve kabul görür olacaktır, bu tartışma net bir sonuca bağlanamamıştır. Aşağıda bu konuyla ilgili farklı görüşlere yer verilmiştir:

Yanıkdağ (2012: 247-248)'a göre Türkiye'de yapılan alan araştırmalarından elde edilen veriler ışığında katılımcıların, "Kendilerini Çingene mi, Roman mı? olarak tanımladıkları" sorusuna verdikleri cevap; 'tabii ki Roman' oldukları ve 'Çingeneler' gibi at arabalarıyla oradan oraya yaşamadıkları şeklindedir. Türkiye'de Romanlardan bahsedilirken sıklıkla kullanılan tabirle 'Çingene' işe yaramaz, ahlaksız, hırsız, dilenci, eğitim seviyelerinin düşük olması sebebiyle cahil, kadınlar için hayat kadınlığını çağrıştıran bir kavram niteliğindedir. Dünyanın pek çok ülkesinde yaşayan Romanlar için bu durum çok da farklılık arz etmemektedir. Bu kullanımların yarattığı rahatsız edici tablodan dolayı, 1978 yılında düzenlenen Dünya Çingeneler Konferansı'nda Çingene yerine Rom kökünden gelen *Roma* Türkçe karşılığı ile *Roman* ifadesinin kullanılması genel kabul görmüştür.

Dişli (2016:97-117)'ye göre Çingene adlandırması son yıllarda literatürde hâlen daha kullanılıyor olsa da, Roman adlandırması da artan bir düzeyde metinlerde kendine yer bulmaktadır. Çingene, küçük görmek, aşağılamak için kullanılan kötü bir sıfattır, Roman ise daha üstün durumda, daha *asil* olmaya işaret eder, ama neticede hepsi garip bir Çingene' dir. Çingene ve Roman ile aynı kişi ya da topluluklar kastedilse de, bir inşa sürecinin farklı noktalarına karşılık gelirler. Çingene adlandırmasını tercih edenler Çingene'yi, dünyaya dağılmış bir halkın tüm üyelerine işaret eder biçimde kullanırlar. Roman adlandırmasını kullananlar ise daha çok Avrupa'da yaşayanları ve Romani diline sahip olanları işaret ederler.

Kolukırık (2009: 128)'ın Çingene imgesi ve önyargısı isimli alan araştırmasının sonucuna göre; Çingene grafiğinde merkeze yakın en fazla frekansı olan sıfatlar; *hırsız*, *göçebe*, *eğlence* ve *falcı* iken, Roman grafiğinde *müzişyen* ve *eğlencedir*. Çingeneyi tanımlamak üzere kullanılan *hırsız* ve *pis* sıfatı, *Romanda* daha az frekans almış ve merkeze daha uzaktır. Genel anlamda Roman adı, Çingene adına oranla daha esnek ve

istenilen bir tanımlama olarak yer tutmuştur. Türk toplumunda Çingene veya Çingenelik bir ırka değil, çoğunlukla yapılan işin niteliğine göre bir tanımlama olarak atfedilmiştir. Bir Çingene *Ben Romanım* dediğinde onunla karşılıklı diyalog ortamı oluşmakta iken, *Çingeneyim* dediğinde bu ilişki hali aniden sonlanabilmektedir.

Her ne kadar onlar hakkında söz söyleyenlerin görüşleri üzerinden bu tartışma konusunu açıklamaya çalışsak da, toplum tarafından kısmen paralize edilmiş bir topluluğun üyelerinin kendilerini nasıl tanımladıkları da önemlidir.

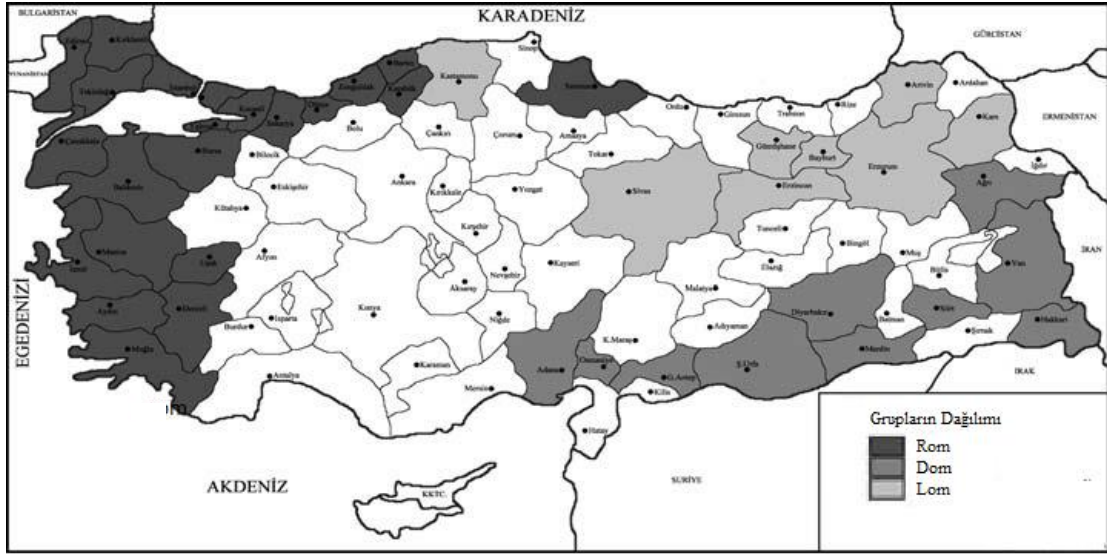
Aksu'nun 2006 yılında İzmit Roman mahallelerinden, 28 Haziran ve Tavşantepe mahallelerinde yaptığı alan araştırmasına 36 kadın ve 41 erkek katılmış olup, kendilerini tanımlarken Roman ve Muhacir arasında karar verememişler, sonuçta büyük çoğunluğu Roman olduklarını belirtmişlerdir. İki durum arasında tercih yapamayanlardan % 24.7'si kendilerini "Roman Muhaciriyiz" diyerek tanımlamışlardır. Araştırmaya katılan hiç kimse kendini Çingene olarak tanımlamamıştır (Aksu, 2006: 38).

Literatür taramaları sonuçlarına göre ve yukarıda da değinildiği üzere genel kabul gören kullanım Roman adıdır. Bu çalışmada da, daha birleştirici ve ılımlı olacağı varsayılarak ve Çingene/Çingen adlandırmasının pejoratif yönü de dikkate alınarak, Roman adlandırılmasının kullanılması tercih edilmiştir. Bundan sonraki bölümlerde sıklıkla Roman adlandırması kullanılmıştır. Türkiye'deki Romanların nasıl adlandırıldığıнын yanı sıra tarihi ve Türkiye'deki Roman nüfusu ile ilgili de bir kaç varsayım vardır.

1877 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası Balkanlar'dan Anadolu'ya yapılan zorunlu göç dalgasından Romanların da etkilenmiş olması muhtemeldir; fakat asıl göç hareketi Cumhuriyet'ten sonra gerçekleşmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra Mustafa Kemal Atatürk, ülke sınırları dışında yaşayan ve kendilerini Türk hisseden azınlıkları mübadele yoluyla Türkiye'ye çağırmış, Romanlar da bu mübadele sonucunda Avrupa'dan gelip Trakya üzerinden Anadolu'ya yayılmışlardır (Uçum, 2008: 38).

Şekil 1'de de yer aldığı gibi, Türkiye'de Çingene gruplarının görünümü Türkiye coğrafyasında yaşadıkları bölgelere göre Rom, Dom ve Lom kolları olarak dağılım göstermektedir. Dom grupları Güneydoğu Anadolu Bölgesinde, Lom grupları Doğu

Karadeniz Bölgesinde, Rom grupları ise Batı Bölgesinde konuşlanmıştır (Kolukırık, 2008).

Şekil 1 : Türkiye’deki Rom, Dom ve Lom Gruplarının Coğrafi Dağılımı

Kaynak : Kolukırık, 2008

Türkiye’de kamusal söylemde “Roman” ya da “esmer vatandaş” olarak tanımlanan ve batı bölgesinde yaşayan Rom grupları en fazla bilinen Çingene grubunu oluşturmaktadır. Günümüzde Roman olarak tanımlanan Rom grubu, 1923 tarihinde imzalanan Lozan antlaşmasıyla Türkiye’ye göç edenlerden oluşmaktadır. Bu gruplar genellikle Ege, Trakya ve Karadeniz bölgelerine yerleştirilmişlerdir ve bu süreçte Rom gruplarının mesleki beceri ve yetenekleri göz önünde bulundurulmuştur. Bahsedilen Rom grupları şimdilerde çoğunlukla, İzmir, Aydın, Manisa, Çanakkale, Balıkesir, Bursa, Kocaeli, İstanbul, Tekirdağ, Kırklareli Zonguldak, Bartın ve Samsun illerinde ikamet etmektedirler. Fakat nüfus mübadelesinde ne kadar sayıda Rom nüfusunun Türkiye’ye geldiği bilinmemektedir. Buna karşın yoğun olarak Doğu Karadeniz Bölgesinde yaşayan Lom ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yaşayan Dom gruplarına ilişkin veriler oldukça yetersiz görünmektedir. Lom ya da Anadolu’daki kullanımıyla Poşa grupları yoğun olarak, Sivas, Erzincan, Erzurum, Hopa, Arhavi ve Artvin’de yaşamaktadırlar. Poşa grupları açısından temel sorunsal kendi kimliklerini gizlemeleridir ve bu genç Poşa’lar arasında rahatlıkla görülebilmektedir. Poşa adının kendilerine eskiden verilmiş bir isim olduğunu, boş’ta kalan atalarına verilmiş bir isim olduğunu söylemektedirler. Dom gruplarının en önemli görünümünden biri ise Kürt

kültürü ile son derece yakın ilişkide bulunmaları ve Dom gruplarının Kürtçe dilini de kullanabiliyor olmasıdır. Dom kimliği açısından temel sorunsal, kendilerinin Çingene olarak tanımlanmasıdır. Hiçbir şekilde Domlar kendilerinin Çingene olarak tanımlanmasını istememektedirler (Kolukırık, 2008).

Taylan ve Barış (2015: 21)'a göre Türkiye'de yoğun bir Roman nüfusu olduğu bilinmekle beraber Romanlar yüzyıllardır “ötekileştirildiğinden/yadsındığından” ve/veya etnisite/kültürel kimliğe dayalı çalışmalar ülkemizde yürütülmediğinden kesin rakamlar resmi kayıtlarda yer almamaktadır.

Kyuchukov (2007: 75)'a göre Türkiye'de Roman nüfusunun sayısı tam olarak bilinmemekle beraber bu sayının yaklaşık olarak 500.000 olduğu varsayılmaktadır. Romanlara göre belirtilen rakam daha fazladır. Kyuchukov, çeşitli kurumların Roman nüfusunun 3 ile 3.5 milyon olduğunu ifade ettiğini belirtmektedir.

1.3. Romanların Kimliği ve Kültürü

Her toplumsal olgu ve değer gibi, kültür de temsil ettiği toplumla birlikte, zaman ve çevre gereklerine uyarak kendini yaratır ya da dış etki yoluyla değişikliğe uğrar ve gelişir (Yamaner, 1999: 51-52). Miras olarak devraldığımız şeyler; kültür, tarih, dil, gelenek, kimlik duygusudur, bunlar saklanabilir, büyütülebilir ya da küçültülebilir, parçalanabilir yeniden sorgulamaya açılabilir, yeniden yazılabilir ve en nihayetinde yeni bir yöne sokulup yeniden yorumlanabilir. Dolayısıyla, kimlik hareket halinde zamanla şekillenir, dönüşür. İçinde sabit bir kimliğin ve son varış noktasının olmadığı süregiden fabl, bir icat ve bir inşadır. Nietzsche'nin altını çizdiği gibi, olgular yoktur, yalnızca yorumlar vardır. Tıpkı ulus anlatısında “hayali bir cemaat” in inşası, herhangi bir coğrafi ya da fiziksel gerçeklik kadar fantezi ve tahayyül tarafından beslenen bir aidiyet duygusu da söz konusuysa, bunun gibi kendilik duygumuz da bir hayal ürünüdür, bir kurgudur, belli bir anlamlı hikâyedir (Chambers, 2014: 44-45). Eğer birey ve toplum, kimlik bunalımlı bir kurgu içindeyse varlıklarını, ötekilere karşı tanımlamakta; kimlik kavramına da karşıt olarak ‘ötekinin imgesi’ olarak karşımıza çıkartmaktadır. Ben kimliği kadar ötekinin kimliği de merak konusudur (Güvenç, 2009: 35).

Kültür ve kimliğe yönelik araştırmalar gerçekte problemleri çalışma alanlarıdır. Örneklemleri oluşturan kişi ve grupların gösterebileceği ötekilik reaksiyonları arzu edilen

hedeflere ulaşmada engel teşkil edebilir (Kolukırcık, 2013). Romanların ötekilik refleksleri de kimlikleri ve kültürlerini açıklamada yetersiz temsile sebep olabilir.

Romanlar hayata bakışları ve farklı yaşam biçimleriyle çok kültürlü bir toplum olarak kabul edilebilir. Kimi zaman dünyayı gezmelerinden dolayı o kültür içinde kaybolmuşlar ya da karıştıkları toplumun hayatında farklı bir yerde durmuşlardır (Uçum, 2008: 25). Sadece kendilerine, küfür saydıkları *etnik*, *azınlıkçı* gibi kelimelerle hitap edilmesini haz etmemektedirler ve fakir, bakımsız, şehir nimetlerinden yoksun yaşayanlar hemen *Çingene* damgasını yiyivermeyi istememektedirler. Şehirli, köylü, taşralı tarafından yıllar boyunca horlanmaya, dışlanmaya, itilmeye aldırmayan Romanlar, öz varlıklarına muteberlik kazandırmak için kimliklerine ve kültürlerini korumakta direniyorlar (Albüm Aylık Görsel Kültür Dergisi, 1998: 39).

1.4. Bir Roman Kenti: İzmit

Asya ile Avrupa kıtaları arasında önemli kara ve demiryolu güzergâhlarının kesiştiği bir yerde kurulan Kocaeli, bugün Marmara Bölgesi'nin ve yurdumuzun en önemli endüstri ve sanayi yerleşim yerlerinden biridir. Kocaeli'nin tarihi çok eski çağlara uzanır. İlk çağlarda Bithynia adı verilen bölgede kurulan kentler sırasıyla, Olbia, Astakos, Nicomedia, İznikmid, İzmid, İzmit ve Kocaeli adlarını almıştır. 284 yılında Nicomedia'yı işgal eden Roma İmparatorluğu bu şehri başkent yapmıştır. Bu dönemde şehir Roma, Antakya, İskenderiye'den sonra dünyanın dördüncü büyük kenti haline gelmiştir (Kocaeli Turizm Rehberi, 2010: 25).

Kocaeli, Türk egemenliğine ilk olarak 11. yüzyılın sonlarında Selçuklular zamanında (1078) geçmiş olup, kesin olarak Türk hâkimiyetine geçişi ise Orhan Bey zamanında olmuştur. Orhan Bey'in uç beylerinden Akçakoca tarafından Osmanlı topraklarına katılan bu kente Akçakoca'nın yurdu manasına gelen Kocaeli adı verilmiştir. I. Dünya Savaşı'nın getirdiği yıkımlar sonucu Yunanlılar tarafından işgal edilen Kocaeli, 28 Haziran 1921 tarihinden işgalden kurtarılmıştır (Kocaeli Turizm Rehberi, 2010).

İzmit Merkez İlçesi olmak üzere Kocaeli İlinin Başiskele, Darıca, Dilovası, Gebze, Çayırova, Derince, Gölcük, Karamürsel, Kandıra, Kartepe ve Körfez olmak üzere toplam 12 ilçesi bulunmaktadır.

Kocaeli İli de, İzmit Merkez İlçesi de Türkiye’de kentleşme, kentsel alandaki nüfus yoğunluğu ve sanayileşme oranının en yüksek olduğu iller arasında ön sıralarda gelmektedir (Aytekin ve Şit, 2015: 1822-1823). Kent kavramı mekânsal, demografik ve idari özelliklerinin yanı sıra ekonomik ilişkiler, toplumsal ve siyasi yapılanma ve tüm bu unsurların etkileşiminin bir sonucu olarak yaşam şeklini ve farklı kültürel değerlerin belirlendiği sistemi kapsamaktadır (Yahyagil, aktaran; Aytekin ve Şit, 2015: 1822).

Kentsel kimliğin temelde iki kurucusu, çoğaltıcısı ve taşıyıcısı olduğunu söylemek gerekirse, bunlar kentsel mekân ve insandır. Mekânla insanın ortaklaşa meydana getirdiği unsurlar ise kültür, toplum ve benzeri diğer faktörlerdir. Ancak çeşitli toplumlar için mekân ve insanın ifade ettiği önem farklı olabilmekte, mekânın kimlik açısından bileşenleri ise değişebilmektedir (Aytekin ve Şit, 2015).

İzmit’in tarih boyunca farklı medeniyetlere ev sahipliği yapması ve sanayi şehri olarak inşa edilen bu kentin sürekli göç alır konumunda olması, kent dokusunun oluşmasında önemli rol oynayan etkenlerdendir. Bu çalışmanın araştırma mekânı İzmit Merkez İlçesi olarak belirlenmiştir. Bu kentin dokusunun, kültürel yapısının ve sosyal iletişimin şekillenmesinde çalışmanın örneklemini oluşturan İzmit Romanları ise başat sembollerdendir.

Romanların İzmit’e gelişi 1923 Lozan Antlaşması’yla başlar. Balkanlardan mübadele ile Müslüman Türklerle birlikte gelen yerleşik Romanların çoğu Trakya Bölgesine ve İstanbul’a yerleştirilmişlerdir (Marushiakova ve Popov, 2006: 104-105). İstanbul’a yerleşenlerin çoğunluğu zamanla İstanbul çevresine doğru dağılmışlardır ve dolayısıyla Kocaeli’nin pek çok ilçesine doğal olarak da İzmit’e de yayılmış ve yerleşmişlerdir (Aksu, 2006: 38). İzmit Romanlarının büyük kısmı kendini Selanik Göçmeni olarak tanımlasa da İzmit Romanlarının kökenlerine dair yürütülmüş fazla monografik bir çalışmaya rastlanamamıştır.

1.4.1. Roman Mahalleleri

Hive kelimesi İngilizce’de olduğu gibi Romence’de de *kovan*, arı kovanı anlamına gelmektedir. İzmit’in en büyük Roman mahallelerinden biri olan Serdar Mahallesi’nde 2012 yılından çekilen “Kovan/Hive” isimli belgesel, arı kovanı görüntüsüyle başlamaktadır. Romanların yaşam tarzlarını metaforlaştırmak gerekirse ilgili belgeselin

adıyla bağdaştırılabilir, bir arada yaşama, gruptan ayrı kalamama, öbekleşerek yaşama bu durumu özetlemektedir. Bir arada yaşama hâli birbirine benzer toplulukların tahayyülüdür ve genel olarak sınıf, etnik köken ve kültürle ilişkilendirilmektedir.

Uçum'un alan araştırmasına göre Kocaeli Romanları; Kocaeli İlinde dağınık şekilde fakat bir arada yaşamlarını sürdürmektedirler, genelde yerleşik bir yaşam şekilleri vardır. Şehrin farklı mahallelerine yerleşmişler ve yaşamlarını devam ettirmişlerdir. *Tavşantepe, Kozluk, 28 Haziran, Gültepe, Serdar Mahallesi, Turgut ve Yenidoğan mahallelerinde* yerleşik şekilde yaşamlarını sürdürmektedirler. Şimdilerde 28 Haziran Mahallesi kentselleşme kapsamında dağıtılmıştır. Yerleşik yaşamlarının yanında yarı göçebe şekilde yaşamlarını idam ettiren Romanlar da vardır. Bunlar daha çok Kandıra İlçesine bağlı Akçakayran ve Tekeli civarında yer almaktadırlar (Uçum, 2008: 12).

Aşağıda Tablo 1.'de İzmit Merkezi İlçesi Roman Mahalleleri ve Kocaeli İlçelerinde yaşayan Romanlara ilişkin tahmini kişi sayıları mevcuttur. Bu sayılar Türkiye Romanlar Konfederasyonu'nun son yıllarda yapmış olduğu survey çalışmalarının toplamından oluşmaktadır.

Tablo 1:

İzmit Merkez İlçesi ve Kocaeli İlçelerindeki Romanların Tahmini Sayısı

Mahalle İsmi (Merkez)	Kişi Sayısı
Serdar	4500-5000
Fatih	1500-2000
Gültepe	500-1000
Kireçocakları	2000-2500
Terzibayırı	1000-1200
Kozluk	750-1000
İlçeler	Kişi Sayısı
Körfez	1500-2000
Gebze	2300-3000
Derince	500-1200
Kandıra	500-1100
Toplam	15050-20000

Kaynak: Türkiye Romanlar Konfederasyonu, t.y.

Tablo 1. 'deki verilerden bağımsız olarak Bingöl ve Büyükakın'ın 2011 yılında Kocaeli İlinde yaptıkları alan araştırmasına göre; ne yazık ki, Kocaeli İlindeki Romanlar hakkında yeterli bilgi ve belge yoktur ve akademik alanın yanı sıra neredeyse hiçbir çalışma ve araştırma yapılmamıştır. Bu veri eksikliğinin ve istatistiksel eksikliğin bir sonucu olarak, Kocaeli İlinde yaşayan Roman sayıları ile ilgili değişen çok farklı rakamlar olduğu tahmin edilmektedir. Bu çalışmadan elde edilen verileri ve birkaç çalışmada yansıtılan rakamları da dikkate alarak, Kocaeli İlinde yaşayan Romanların gerçek nüfusunu tahmin etmek tam mümkün olmamakla beraber 15-20 bin civarında bir rakam olduğu varsayılmaktadır (Bingöl ve Büyükakın, 2012: 9).

1.4.2. Kocaeli Romanlarının Sosyal Profili-Kimlik Ekonomisi

Kentin kimliği, kentsel kültürün bir anlamda aynasıdır ve onun yansıttığı görüntüler ilişkiler ağı, kentin sürdürülebilirliği noktasında önemli bir unsur olmaktadır. Bu kimliğin oluşum süreci; göç hareketlerinin toplumsal etkileşimi, üretim yapısının

değişmesi sonucu ortaya çıkan yeni tüketim biçimleri, kentleri inşa eden insan faktörünün değer yargıları, bakış açısı, mutlulukları ve iletişim gücü gibi birçok öge üzerinden açıklanabilmektedir (Aytekin ve Şit, 2015).

Bu kentin Romanları, yüzlerini aslında doğal kodlarını kendi varoluşlarında taşıdıkları mahalle birimine değil, giderek sayıca azınlık haline geldikleri üretim birilerine çevirmişlerdir sektörel ve teknik gelişimlerin sonucunda üretim birimlerinden dışlandıklarından kendi mahallerinde de bütün saygınlıklarına rağmen etkisizleşmiş oldukları muhtemeldir (Yılgür, 2016: 18).

AB Projesi kapsamında Kocaeli Roman Dernekleri Federasyonu'nun İKGPRO (İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Program Otoritesi) çatısı altında gerçekleştirdiği paydaş görüşmelerinin de yer aldığı "Roman İstihdamında Bölgesel Sorunlar Eylem Planı" raporunda; Kocaeli İlindeki *Romanların ve Akraba Gruplarının Genel Görümü* şu şekilde sıralanmıştır:

- Roman mahalleleri sosyolojik bakımdan sembolik ölümün ve sembolik yaşamın üreticisi mekânlar görünümündedir.
- İktisadi ve sosyo-kültürel açıdan daha yaşanır konumda olan bazı mahalleler tampon yerleşim mekânı olarak görülmektedir.
- Mahallelerde mevcut haliyle yoksulluk temelli bir yaşam alanı vardır ve dolayısıyla eğitim seviyesi düşük, işsizlik oranı yüksektir.
- Roman mahallelerinde ortak tarihsel bellek, ortak kültürel miras ve kolektif kimlik duygusu mevcuttur.
- Roman mahallelerinin içe kapalılığı burada yaşayan nüfusun kent yaşamı dışına itildiği hissine kapılmasına yol açmakta ve bu durum toplumla pasif anlamda çatışmaya girebilmelerine ve vatandaşlık görevlerini yerine getirmede isteksizliğe yol açabilmektedir.
- Mahallelerde yaşayan nüfus belirsizlik, güvensizlik, yoksulluk, eşitsizlik, yalnızlık, iletişimsizlik ve korku karşısında ortak çözüm arayışı içindedir.
- Roman mahallelerindeki sosyalizasyonun içe kapalı oluşu bir boyutuyla bireyi

koruyucu ve yandaşlar arasında irtibat ve karşılıklı destek ve kalkan görevi yüklenmesi yanında dış gruptaki çoğunluğun sahip olduğu norm, değer ve hayat tarzlarıyla ilişki kurmasını zorlaştırmaktadır.

- Roman mahallelerindeki konut sayısının kısıtlı oluşu ve nüfus artışı ciddi boyutlarda barınma sorunları oluşturmaktadır ve aileler aynı evde yaşamak zorunda kalmaktadır.
- Roman mahallelerinde nüfusun çoğunluğu kendilerine ait olmayan evlerde yaşamlarını sürdürmektedirler (İKGPRO, 2017).

2017 yılı içerisinde yapılan bu araştırma Kocaeli Romanları ve dolayısıyla İzmit Merkez İlçe Romanları sosyal profilleri hakkında kayda değer veriler sunmakta ve veriler bu çalışmanın işlevselliği açısından önem arz etmektedir.

BÖLÜM 2: SOSYAL DIŞLANMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Bu bölümde sosyal dışlanma, sosyal dışlanmanın ortaya çıkışı ve literatürde yer alan sosyal dışlanma yerine kullanılan diğer kavramlar anlatılmış, sosyal dışlanma olgusuna sosyolojik eksenden bakış ve Goffman, Douglas ve Castel'in sosyal dışlanmayı hangi terimsel kavramlarla açıkladıkları üzerinde durulmuştur. Romanların sosyal dışlanma faktörleri neden-sonuç ilişkisi içinde açıklanmaya çalışılmıştır.

2.1. Sosyal Dışlanmanın Tanımı

19.yy'da gittikçe artan modernleşme ve sanayileşme hareketleri, işçi sınıfını etkileyen yoksulluk durumu ile sonuçlanmıştır. Yoksulluk durumu sosyal gerilimlerle toplumsal düzeni tehdit etmektedir. Sanayileşmiş ülkelerde bu toplumsal gerilimlere karşı koymak için fabrika mevzuatının uygulanması, sosyal sigorta ve endüstriyel ilişkilerin kurumsallaşması gibi çeşitli önlemler alınmaya başlanmıştır. Bu önlemler modern refah devletlerinin kökenini oluşturmuştur. “*Social Exclusion*” kavramı da ilk defa refah devleti tarafından korunan *sosyal uyumsuzlar* için kullanılan bir terim olarak ortaya çıkmıştır (Saith, 2001: 1-3). Bu kavramı ilk kez kullanan Jean Klanfer, (1965) kişisel sorumluluğa vurgu yaparak, ahlakçı sayılabilecek bir yaklaşımla, ekonomik gelişmenin imkanlarından kendi sorumsuz davranışlarından ötürü yeterince faydalanamayan kişileri sosyal dışlanmışlar kapsamına almaktadır (Tolan, 2009: 20). Sosyal politika alanında ise “Sosyal dışlanma” terimi ilk olarak, yetmişli yılların başında, Fransa Sosyal İşler Bakanı Rene Lenoir tarafından kullanılmış olup, Lenoir'e göre “sosyal olarak dışlanmış” olanlar sadece yoksullar değil, zihinsel ve fiziksel olarak engelli, yaşlı ve hasta, uyuşturucu kullanıcıları, suçlular, intihar eden insanlar ve benzerleri şeklinde tanımlanmıştır (Saith, 2001: 1-3).

Sosyal Dışlanma kavramı Sosyal Bütünleşme ve Sosyal Entegrasyon kavramlarının tam tersidir. Bir anlamda sosyal dışlanma, Sivil- Politik-Ekonomik-Sosyal Vatandaşlık haklarından mahrum olma-edilme durumudur, bir başka deyişle; kültürel sistemlerin tümünden kısmen ya da tamamen yoksun olma hâlidir. Hukuki bir tanımla sosyal dışlanmışlık, eksik yurttaşlıktır. Yurttaşlık haklarından yoksunluktur (Güven, 2009: 7).

Adaman ve Keyder (2006: 6)'e göre sosyal dışlanma aşağıdaki şekliye ifade edilmektedir:

Sosyal dışlanma: Sosyal dışlanma, kişilerin—yoksulluk, temel eğitim/becerilerden mahrumiyet ya da ayrımcılık dolayısıyla— toplumun dışına itilmeleri ve toplumsal hayata dilediklerince katılımlarının engellenmesi sürecine karşılık gelmektedir. Bu durum bu kesimin bir yandan emek piyasalarına, gelir getirici faaliyetlere, eğitim ve öğretim imkânlarına ulaşımında zorluklar yaşamasını getirirken, diğer yandan da toplumsal ve çevresel ağlarla etkinlikler kurmasında engeller oluşturmaktadır. Bu kesimin elindeki güç oldukça sınırlı olup, karar alma süreçlerine katılımı sınırlı gerçekleşmektedir; dolayısıyla da bu kesim genelde güçsüz ve günlük yaşamını etkileyecek kararların alımında kontrolü elinde tutmaktan aciz hisseder.

Avrupa Birliği açısından sosyal dışlanma riski bulunan kişi ve kişi grupları: işsizler, çekirdek aileler, yaşlılar, yoksul çocuklar, göçmenler-mülteciler, etnik gruplar ve bilhassa *Çingeneler*, engelliler, evsizler, geçimi tarıma dayalı olanlar, toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığa maruz kalanlardan oluşmaktadır (Güven, 2009: 7).

Literatür taramaları sonucunda sosyal dışlanma kavramını anlatan ve çağrıştıran yakın anlamlı ve /veya eş anlamlı (anlamdaş) olarak birbiri yerine kullanılan birçok kavram var olmakla birlikte, bunlardan bazıları şunlardır: ayrımcılık, ötekileştirme damgalama, zenofobi gibi olgulardır. Bu kavramlar eylemsel olarak sosyal dışlanma ile benzer sonuçlar doğursa da tanımlarını incelediğimizde birbirlerine kıyasla nüanslar taşımaktadır.

Alp ve Taştan (2011: 13)'in raporuna göre ayrımcılık kavramı aşağıdaki yer aldığı şekliyle dört ayrı tür altında tanımlanmıştır:

Ayrımcılık; Irk, renk, cinsiyet, dil, din, politik ya da diğer görüşler, ulusal ya da sosyal köken, mülkiyet, doğum ya da diğer statüler gibi herhangi bir zemin üzerine dayandırılan ve bütün hak ve özgürlüklerin eşit ölçüde bütün bireyler tarafından tanınmasını, kullanılmasını veya yararlanılmasını kaldırma veya zayıflatma amacına sahip, herhangi bir ayırma, dışlama, kısıtlama veya üstünlük tanımadır. Doğrudan ayrımcılık; Bir kişiye, ırk veya etnik kökene dayalı olarak, karşılaştırılabilir bir durumda, diğer bir kişiye göre daha az tercih edilir şekilde muamele edilmesi, edilmiş olması veya edilebilir olması halinde doğrudan ayrımcılık söz konusudur. Dolaylı ayrımcılık; görünüşte tarafsız olan bir düzenleme, ölçüt veya uygulama, bir ırk veya etnik kökene mensup kişilere, başka kişilerle karşılaştırıldığında belirli bir dezavantaj yaratıyorsa ve söz konusu düzenleme, ölçüt veya uygulama meşru bir amaçla haklı kılınmadıkça ve söz konusu amaca ulaşmak için kullanılan araçlar uygun ve gerekli olmadıkça, dolaylı ayrımcılık teşkil eder. Irk ayrımcılığı; siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel veya toplumsal

yaşamın herhangi bir alanında, insan hakları ve temel özgürlüklerin tanınmasını, uygulanmasını, bu hak ve özgürlüklerden yararlanılmasını ortadan kaldırmak veya zayıflatmak amacıyla ya da etkisine yönelik, ırk, renk, soy ya da ulusal veya etnik kökene dayalı her türlü ayırım, dışlama, kısıtlama ya da tercih anlamındadır.

Ötekileştirme: Batı hiyerarşisinde, *öteki* yabancıyı, farklılıkları, korkuları ve kaygıları temsil etmektedir. Irk, cinsiyet ve sınıf temelli ötekileştirme, varlığı ve politikaları ile toplumu bölen farklılıklardan bir kaçıdır. Beyaz / siyah, eril / dişil, hetero / homoseksüel gibi kutuplaşmalar içinde, kişi veya grup değerlerden bir tanesi hâkimdir, hâkim olunan her ne ise biri diğerine göre ötekidir. Güçlü ya da kendince üstün olan kimlik, bir dizi farklılıkları itibariyle kendine benzemeyeni; kötü, normal olmayan, hasta, ilkel, canavar, tehlikeli –yani *öteki*– olarak kodlamaktadır. Bir etnik grup başka etniklere karşı, etnik grup ırka karşı gibi pek çok kimlik grubu diğerlerine karşı hareket halindedir. Farklılıklar üzerine yeniden inşa edilmeye çalışılan, dışlanan kimliklere, karşı olan “*öteki*” nin varlığı belirginleşmekte, belirginleştikçe “*öteki*” nin mevcudiyeti “biz” i var etmenin belli başlı yollarından biri haline gelmektedir. Farklı kimlik grupları, sadece kendi grup üyelerine güvenebileceği, inanabileceği düşüncesine inanmaya başlamakta ve gittikçe “*öteki*” lerden ve toplumun bütününden soyutlanmaktadır (Selçuk, 2012: 80-92).

Damgalama: Damgalama, bazı toplumlarda daha sıkça negatif yöndeki basmakalıp düşünceleri harekete geçirdiği, toplumsal statü kaybına yol açan ayırmacılık olarak ifade edilmektedir. Damgalama, kişiyi, kendi duyguları ve değer yargıları aracılığıyla etkisi altına alan, kişilere ve dolayısıyla topluma bütünüyle zarar verebilen bir düşünsel eylemdir. Damgalamayı içselleştirmiş olan kişiler, izole olurlar, yabancılaşırlar ve sosyal olarak kendilerini geri planda bırakırlar. Damgalama, bir kişinin, grubun ya da etnik grubun kişilerinin kendilerini toplumda hak ettikleri yerde gör(e)memelerine neden olur ve bu kişi ve gruplar kendilerini artık topluma ait hissetmemeye başlarlar (Çam ve Çuhadar, 2011: 136-138).

Damgalama sosyal yapıdaki üç unsuru içermektedir. Bunlar:

- Etnik bir grup hakkında, sosyal bir grubun üyelerinin haiz olduğu basmakalıp düşüncüler,
- Önyargıları veya stereotipleri onaylamanın neden olduğu negatif duygusal

reaksiyonlar,

- Önyargıların aktifleştirdiği, ayrımcı tutum ve davranışlar.

Toplum ve toplumdaki bireyler kendisini korkutan, rahatsız eden bir durumla karşılaştığında genellikle damgalananı kendisinden uzaklaştırıp yabancılaştırma yolunu seçer. Bu durum dışlama pratiğinin başlangıç noktasıdır. Toplum açısından, toplumsal yaşantı için tekin görünmeyen kişi ve gruplar damgalanıp toplum dışına itilirler (Çam ve Çuhadar, 2011: 136-138).

Zenofobi: “Yabancı düşmanlığı”, Yunanca “korku” anlamına gelen “phobia” ile “yabancı” ve “misafir” anlamına gelen “xenos” sözcüklerinden türemiştir. Bu nedenle *Xenophobia*, yabancından korkma anlamına gelmektedir ancak genellikle “yabancından nefret etme” fikrini ifade etmek için de kullanılmaktadır. Yabancı düşmanlığı kavramının anlaşılabilmesi için genellikle birbiriyle karıştırılan *ırkçılık* kavramından ayırt edilmesinde fayda görülmektedir. Yabancı düşmanlığı, *öteki*’nin gruba *yabancı* olduğu fikrine dayanan bir davranıştır, yani ötekileştirilen bir nevi yabancıdır. Irkçılık ise; kaynağını ten rengi, saç tipi ve yüz biçimi gibi fiziksel özelliklere ilişkin farklılıklara dayanan ayrımcılığı ifade etmekte kullanılmaktadır. Yabancı düşmanlığında, yabancı olan kimseler, kökenleri ya da uyrukları temel alınarak olumsuz algı ve uygulamalardan oluşan kültürel, ırksal ve etnik yapıları, sosyal statülerine bağlı olarak farklı derecelerde düşmanca tutumlar ile karşı karşıya kalabilmektedirler. Buldukları yerleşim birimlerinde yabancılara karşı, sosyal dışlanma, ayrımcılık, ırkçılık, yabancı düşmanlığı, ötekileştirme davranışlarının geliştirilmesi durumu, toplumda kayıt dışı çalışma ve yoksulluk gibi temel sorunları da büyütmektedir. Dolayısıyla, yabancı düşmanlığı, sadece tutumlarla ilgili bir durum değildir, sonuçları açısından topluma ağır bedeller yükler ve toplumu tümüyle vasıfsızlaştırır (Özmete vd., 2018: 193-196).

Ural (2015)’a göre zenofobinin temelinde farklı gerekçeler yatsa da ön plana çıkan nedenler şunlardır:

- Devletlerin etnisiteyi temel alan politikaları (Seçilmiş, kutsal ırk gibi).
- Yabancı ya da göçmenlerle ilişkide yaşanmış geçmiş temelli kötü deneyimler.

- Söz konusu yabancı ya da göçmenlerle ilgili toplumda oluşan dil ve buna bağlı gerçekçi olmayan analizler (Lakap takmak, aşağılayıcı fıkra ya da hikâyeler oluşturmak vb.).
- Kültürel farklılığı yorumlamada gerçekçi olmayan tutumlar.
- Belirli bir grubun davranışlarını gerçekçi olmayan bir algıyla genelleştirme.

2.2. Sosyolojik Perspektiften Dışlanma

Sosyoloji toplumun tümünü inceleyen ve her şeyi toplumun tümüyle ilişkileri içinde inceleyen bir bilim dalıdır. Yaşanan ilişkiler bütünüyle ele alındığında toplumlarda her zaman ilerleme olmamıştır, ama her zaman hareket ve değişiklik süregelmiştir. Sosyolojinin bugüne kadar yapılan pek çok tanımının yanı sıra, sosyolojiyi ayrıntılardan sıyrarak şu temel tanıma indirgeyebiliriz: “Sosyoloji, toplumu ve yapısını, toplumsal süreçleri, toplumsal evrim yasalarını ve güçlerini, fikir ve dünya görüşlerinin çatışmasını, toplumda insan iradesini vb. inceleyen bilimdir.” Her toplum kendine özgü, çözüm bekleyen yapı ve yaşama sorunlarıyla karşı karşıya kalmıştır ve toplumsal evrim, bu sorunların değişerek hep var olacağını ortaya koymuştur. Bu değişkenlik toplumsal değişmelere dolayısıyla bireyler arası, gruplar arası, sınıflar arası, toplumlararası dengenin değişirliklerine yol açmıştır (Ergun, 2015: 222-287). Dışlanma kavramı da toplumsal evrimleşme ve değişmeler sebebiyle gittikçe girifitleşmiş ve çok boyutlu toplumsal bir sorun haline gelmiştir.

Tolan’a göre dışlanma kavramına sosyolojik ekseninde üç paradigma açısından bakılabilir:

-*Toplumsal bağın zayıf olması*: Bu modelde dışlanma, birey ve toplum arasındaki bağın kurulmasındaki başarısızlıktan kaynaklanmaktadır. Otoriteler, kurumlar ortak bir değerler sistemi oluşturmada başarısızlık gösterebilir, bireyin toplumla bütünleşmesi için gerekli işlevlerini yerine getir(e)meyebilir ve bu da toplumsal bünneyi tehdit eden bir unsur olarak karşımıza çıkabilir.

-*Toplumsal işbölümüne katılım eksikliği*: Bu modelde dışlanma, bireyler arasındaki ilişki eksikliğinden ileri gelir. Toplum, farklı meziyetleri ve kaynakları olan kişilerin etkileşimiyle var olur. Bu alışverişin olduğu piyasasının kötü işlemesi, adaletsizlikler

ya da ayrımcılık, iğreti, güvensiz ve bağlantısız olma hissi bireysel menfaatlerin çatışması bu etkileşimi sekteye uğratabilir ya da durdurabilir. Bu daha çok Anglo-Amerikan liberal görüşün yansımasıdır.

-Toplumsal kaynakların kullanımı: Bu modelde dışlanma, grupları bir tür tekelleştirme çabasına sokabilir ve bu arayış grupları kendi içlerinde dayanışmayı yoğunlaştırmaya yöneltir. Bu noktada, grup içindeki kişi, toplumun bütünü ve ilişkiler zarar görür. Yani grubun iç tutarlılığı, toplumsal bütünlüğün önüne geçebilir. Daha çok Weber ve Marx'tan etkilenen bu yaklaşımda sınıf, siyasi iktidar ve statü alanları önem arz eder. Bu üç alanda egemen olan kesimler, çeşitli denge ve kapanma mekanizmaları aracılığıyla geri kalanları dışarıda bırakırlar (Tolan, 2009: 21-24)

Bu başlık; Goffman, Douglas, Castel gibi sembolik etkileşimcilerin sentezinden “Sosyal Dışlanma” kavramına nasıl bakılabileceğinin ortaya konulması üzerine oluşturulmuştur.

2.2.1. Erving Goffman: Damgalama

Damga (Stigma) kavramı, görseelliği ön plana çıkarma konusunda becerikli olan Yunanlılar tarafından, işaret edilen bireyin ahlakında kötüyü belirginleştiren ne varsa ifşa etmeye yönelik bedensel imgeleri ima eden bir terim olarak kullanılmıştır. (Goffman, 2014: 27). Damgalanan kişi bir nevi başkaları tarafından itibarsızlaştırılma çabası içindedir.

Goffman'a göre birbirinden farklı 3 damga şekli bulunmaktadır:

- i. Bedensel korkunçluklar –muhtelif fiziki deformasyonlar,
- ii. Zayıf irade, baskıyla oluşmuş sapkın inançlar ve ahlaksızlık olarak nitelendirilen karakteristik problemleri ve bunların yanı sıra, ruhsal bunalımlar, alkol bağımlılığı, eşcinsellik, işsizlik, intihar teşebbüsleri,
- iii. Irk, ulus, inanç gibi etnik damgalar, soy bağıyla ailenin tüm üyelerine aktarılabilir.

Birbirinden farklı damga tipolojilerinden üçüncü sırada yer alan ırk, ulus ve din gibi etnolojik kökeni olan damgalama bu çalışmanın konusu ile yakından ilişkilidir.

Goffman'ın etnolojik damga anlatımlarından Deniz vd. (2016: 573-574)'e göre şunu çıkarmak mümkündür ki; damgalı birey damgasızlarla toplumsal ilişkilerinde bir damgası olduğunu her daim hatırlamaktadır. Örneğin; bir Roman vatandaşın bir Türk'le/ Gacoyla/ na-Romanla/ Roman olmayanla yaptığı evlilik topluluk dışından biriyle tanışıldığında dile getirilecek ilk şeylerden biridir. Nitekim işyerinde yaşanan can sıkıcı bir durum da, kendisine doğrudan bir şekilde ifade edilemese de, sorun Roman kimliğiyle ilişkilendirilmekte ve toplumun kendisine uyguladığı ayrımcılık öğelerinden biri olarak hatırlanmaktadır. Tüm bu sebeplerden damga, toplumsal hafızaya öyle bir kazınmıştır ki, gündelik hayatın hemen her anında onunla bir şekilde karşılaşmak mümkündür.

Uşak kentinde Roman vatandaşlarıyla yapılan saha araştırmasında kentte yaşayan Romanların bazıları etnik kimliklerini kapatmaya çalışsalar da gündelik hayatlarının hemen her anında etnik damgalarıyla bir şekilde yüzleşmektedirler (Deniz vd., 2016: 572-576).

Belirli bir damgaya sahip olan kişi, yüksek bir mesleki, siyasal veya finansal konuma bir kere yükseldiğinde dahil olduğu damgalı gruba bağımlılığı ne olursa olsun-çoğu zaman, yeni bir kariyerin kendisine biçildiğini görür: dahil olduğu kategoriyi temsil etmek. Kendi gibi olanlar tarafından bir örnek olarak sunulmaktan kaçamayacak kadar fazlaca görünür ve önemli olduğunun farkına varır. Uşak Romanları arasında üniversite tahsilini tamamlayarak muhasebecilik, hemşirelik ya da avukatlık gibi saygın meslekleri icra eden kişilerin ya topluluklarından kaçmak için başka şehirlere göç ettiğini görmek mümkündür. Bu durum herkesin bildiği sırların varlığına yol açmaktadır. Başta yakın akrabaları olmak üzere topluluğun içindeki gençler tarafından rol model olarak alınan bu kişiler, toplulukla direkt bağlarını kamuoyuna deklare etmeyerek bir tür gizlilik zırhına büründüklerini düşünseler de, bu zırhın sakladığı kimlik herkesin gizliden gizliye bildiği ve aslında takdir ettiği bir toplumsal başarıya da işaret etmektedir.

Damga kavramının tezahürlerini bu yönüyle ele almak gerekirse de; kişi, yabancılaşmasının ve kimlik meselesine ilişkin taşıdığı inançlarının koruması altında kendinin tamamıyla normal olduğunu, asıl normal olmayanın ise kendinden başkaları olduğunu düşünür ve buna inanmaya başlar. Damgalıdır ancak böyle olmaktan çok etkilenmiş ya da pişmanlık hissediyormuş gibi görünmez. Çingeneler gibi Menonitler, utanmaz serseriler ve Ortodoks Yahudiler de bu ihtimale alkış tutar (Goffman, 2014: 33).

2.2.2. Mary Douglas: Kirlilik

Kire ilişkin düşüncelerin temelinde iki şey yatar; hijyene gösterilen özen ve geleneklere duyulan saygı. Hijyen kuralları bilgi düzeyimizle gelişir, dönüşür. Kirliliğin geleneksel yönü ise saflık, temizlik üzerinedir. Kirlilik, kirlenme kişilerin bakışına göre değişir, hiçbir zaman münferit bir hadise değildir. Sistematik bir fikir düzenlemesi olmaksızın kirlenme de söz konusu olamaz. Bu bakımdan, başka bir kültürün kirlilik kurallarına ilişkin her türlü parça bölük pörçük yorum başarısızlığıdır. Zira kirlilik fikirlerini anlamlı kılmamanın tek yolu onları, temel ilkesi, sınırları, kıyıları ve iç çizgileri birbirlerine ayırma ritüelleri sayesinde bağlanan bütünsel bir düşünce yapısına başvurarak ele almaktan geçer (Douglas, 2017: 24-65).

Douglas'ın kirlilik üzerine söylemlerinden Özben (2011: 24)'e göre şunu çıkarmak mümkündür ki, toplum fikri güçlü bir imge etrafında oluşmuştur ve bu bir biçime sahiptir, dış sınırları, dahili bir yapısı mevcuttur, bu yapıdan olmayan dışarıda tutulması gerekenler, düzenin bütününe tehdit ettiği için sadece tehlikeli değil, aynı zamanda kirlidir de. Çünkü Douglas, "ayrımın olmadığı yerde kirlenmeden de bahsedilemez" der.

Bu bağlamda, tikel bir gruba yönelik olarak kirlilik, kültürel olarak kurulmuş dışlayıcı bir kategoridir ve toplumlarda sınıflandırma aracı olarak kullanılır. Böylece kirliliğe ilişkin söylemler "onlar ve biz", "ben ve sen" şeklindedir. İğrenmede dâhil olmak üzere tüm duygusal tepkilerin çerçevesi, neyin "çirkin-güzel" neyin "kötü- temiz" olduğuyla ilişkilidir ve bu süreç kültürel kabuller çerçevesinde toplum tarafından oluşturulur (Özben, 2011: 17-35).

Bartın Romanları üzerine yapılan alan araştırması verilerine göre Roman olmayanlardan, Görüşmeci (25), Romanlar hakkında, "*Çamaşır makineleri yoktu, yıkadıkları çamaşırların suyu damlardı bizim balkona, bu yüzden ne kavgalar ettik.*" Yeni yıkanmış çamaşırdan damlayan suyun 'kirli' sayılması da yine Douglas'ın tabiriyle farklı olanı anormalleştirmede ve 'doğal' kurgusunun dışına itmede devreye giren güçlerden biri olan 'kirlilik' le aynıdır. Sembolik olana dâhil olmaması gerekenin müdahalesi kirletir. Geçmemesi gereken çizgiyi geçen yani kirleten kişi her zaman haksız kabul edilir. Toplumda kabul edilemeyen ve tehdit olarak görülen Romanlar

“ahlaksızlaştırma” ve “kirlileştirme” saldırılarına maruz kalmaktadırlar (Doğan, 2016: 151).

Koptekin’in alan araştırmasına göre; Görüşmeci (13), “*Romanların ortam içine fazla giremediğini*”, “*Gacolarla fazla haşır neşir olamadıklarını*”, çünkü “*Gacoların Romanları hor gördüklerini* ” aktarıyor: “*Gacolar Romanlara ne diyorlar; ay diyorlar, ıy diyorlar, Pis bunlar! diyorlar, ‘Baksana onların tipine!’ diyorlar.*” Bu sözler, aynı zamanda Roman imgesinin önemli bir parçasının kirlilikle temsil edildiğine ve bu ilişkinin göz merkezli kurulduğuna işaret etmektedir. Bu durum toplumsal sınıf bağlamında tam bir yalıtım sağlanamadığını bulaştırılma ve kirletilme korkusu ile başa çıkmak zorunda olduklarını göstermektedir. Romanların kirlilikle temsil edilmesi genel olarak yaptıkları işlerle (atık toplayıcılığı, gündelikçilik vb.) de ilişkilidir (Koptekin, 2017: 164).

2.2.3. Robert Castel: Mensubiyet Yitimi

Atalardan kalma kurallar doğrudan ya da normatif tarzda bireylere dayatılmaktadır. Bireylerin aile içinde, komşuluk ilişkilerinde, yaş ve cinsiyet gruplarında ve iş bölümü içerisindeki yerleri uyarınca belli başlı toplumsal rollerini gerçekleştirmesinde, birtakım sabit ilişki biçimleri eşlik eder. Tüm bu rol ve eylemler öğrenilenlerin aktarılmasına ve toplumsal yaşamın yeniden üretilmesine yardım eder. Bireyin belli bir toprağa kaydoluş temelinde geliştirdiği bütün yakınlık ilişkileri ki bunlar aynı zamanda ailevi ve toplumsal kayıt anlamında onun yaşamını yeniden üretmesine ve güvenliğini sağlamasına imkân vermiyorsa mensubiyetini yitirme tehlikesi söz konusu olur. Bir diğer deyişle aile, soy, topluluksal aidiyet üzerine temellenen karşılıklı bağımlılık sistemi içine dahil olmanın getirdiği verili düzenlemeler nezdinde yaşanan ilk bağ kopukluğu, entegrasyon ağlarının kopması mensubiyet yitimi kavramıyla açıklanır (Castel, 2018: 40-47).

Gajac’a göre sosyolojik bakış açısıyla, mensubiyet yitimi, Serge Paugam’ın *toplumsal düzeyde diskalifiye olma* kavramı gibi bireyleri en sınır durumunda dışlanmaya götüren süreci öne çıkartır. Castel’e göre kimse toplumsal dışı değildir; kendi başına bir dışlanma durumundan bahsetmek doğru değildir. İnsan topluluktan dışlanmış olarak

doğmaz, dışlanma pratiği statülerin sürekliliğiyle ve geleneklerin kutsallaştırılmasıyla karakterize olan holistik toplumlarda işlerlik kazanmıştır (Gajac, 2014: 85).

Castel'in odağında dezavantajlı konumda olanlar, yani hep marjdakiler vardır, marjdakilerin (deliler, yoksullar, dilenciler, evsizler, işsizler, banliyö gençliği, vb.) maruz kaldıkları muameleleri araştırmak önceliklidir. Marja itilenler, kendilerini biyolojik veya kültürel kimlikleriyle ifade ettikçe daha fazla damgalanmaya ve ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar. Zira kimlik temelli politikalar da, sosyal güvenlik aleyhine sivil güvenliği ön plana alma perspektifiyle hareket eden neoliberal kapitalizme, *negatif ayrımcılığa* tâbi tuttuğu kimlikleri damgalaması ve suçun kaynağı olarak yaftalaması için uygun koşulları sunmaktadır. Robert Castel kimliksel aidiyetleri nedeniyle ayrımcılığa uğramış ve uğramakta olan grupların haklarının iadesini ve uğradıkları haksızlıkların telafi edilmesini açık yüreklilikle savunmaktadır (İrtiş ve Özatalay, 2014: 6-11).

2.3. Türkiye'deki Romanların Sosyal Dışlanma Görünümleri

Avrupa'da ve daha yoğun olarak da Türkiye'de Romanlar, önyargılara, ayrımcılığa ve sosyal dışlanmaya en çok maruz kalan topluluktur (Balkız ve Göktepe, 2014: 3). Türkiye'de Romanlar toplumsal piramidin altında yaşayan, yoksul ve dışlanan gruplardan birisidir. Türkiye'nin her tarafına yayılmış durumda olan Romanlar, toplam nüfus içinde önemli bir yer tutmaktadırlar. Romanların buldukları toplumlardan farklı kültürel formlara sahip olmaları; onların sosyal dışlanma imgesinin temel kaynağını oluşturmuştur. Özellikle dil, giyim tarzı, müzik ve mesleki uğraşlar önemli belirleyicilerdir. Romanlar farklı yaşamlardan ve farklı yerlerden gelmelerinden dolayı evrensel olarak "davetsiz misafir" ve "yabancı" olarak görülmüşlerdir (Genç vd., 2015: 84).

Davetsiz misafir, ana vatansız, yabancı, öteki olarak kodlanan Romanların sosyal dışlanma pratiklerinin tezahürlerine bakıldığında; yoksulluk, eğitimsizlik, mekânsal damgalama ve suç etmenlerinin Neden mi? Sonuç mu? olduğunun muğlak kaldığı görülmektedir. Yoksulluk, eğitimsizlik, mekânsal damgalama ve suç etmenleri kısır bir döngüye girmiş olup, aynı çember etrafında birbirini tetiklemekte, büyütmede ve çoğaltmaktadır. Bu faktörler, Romanların yaşamları boyunca her alanda kendini

hissettirmektedir. Bu başlıkta; Yoksulluk, Eğitimsizlik, Mekânsal Damgalama ve Suç faktörlerinin Neden ve/veya Sonuç! çerçevesinden vuku bulduğu Sağlık, Sosyo-Kültürel, Çalışma hayatı gibi alanlardaki sosyal dışlanma pratikleri açıklanmaya çalışılmıştır.

2.3.1. Yoksulluk

Giddens, yoksulluk kavramını geçimlik *düzeyi* ya da mutlak yoksulluk ile tanımlar. Fiziksel bakımdan sağlıklı bir varoluşu sürdürmek için beden fiziksel olarak etkin işleyişini olanaklı kılacak yeterlilikteki yiyecek ve barınma gereksinimlerini karşılayabilecek miktardaki temel maddelerin yoksunluğu, *geçimlik düzeydeki* yoksulluk kavramı olarak bilinmektedir. Bu temel maddeler herhangi bir ülkede aynı yaşta ve beden yapısında olan herkes için az çok benzer ölçütler olduğu varsayılmaktadır. Giddens'a göre şu kategorideki kişilerin özellikle yoksulluk içinde yaşıyor olma olasılıkları yüksektir: İşsizler, yarım zamanlı ya da iş güvenliği olmayan işlerde çalışanlar; yaşlılar, hastalar, engelliler ve ileriki yaştaki emeklilerin yaklaşık yarısı yoksulluk içindedirler. Dünyada pek çok ülkede sınıf sisteminin en altında yer alan çok sayıdaki insan, bu yoksulluk olgusu içerisinde yaşamaktadır. Bunların çoğu yeterli biçimde beslenemez; sağlıksız koşullarda yaşarlar ve bu insanların ortalama yaşam beklentisi, nüfus çoğunluğuna kıyasla daha düşüktür. Bununla birlikte, daha varlıklı insanlar yoksullukla ilgili pek az şey bilirler (Giddens, 2000: 288-289).

Buğra'ya göre yoksulluk; insanoğlunun doğal koşullara ya da savaş, göç gibi sorunlara maruz kalması sebebiyle geçimini sağlamakta olduğu, karnını doyurmakta güçlüklerle baş etmeye çalıştığı bir olgudur. Yoksulluk, tarihin her döneminde her toplumda rastlanabilmektedir. Küreselleşen dünyamızın da en tipik tezahürlerinden biridir yoksulluk. Modern yoksulluk olgusu 16.yy'da Avrupa'da ilk ortaya çıktığı ortamda özellikle geleneksel tarım toplumlarının geçirdiği değişimlerin yol açtığı bir mekânsal hareketlilik olarak tanımlanmıştır. Bu hareketlilikle beliren belirsizlik, huzursuzluk ortamlarıyla yoksulluk, sadece yaşanışıyla değil algılanışıyla da toplumlardaki oyuntusunu gittikçe artırmaktadır (Buğra, 2016: 24-25).

Yoksulluk kavramını sosyal dışlanma kavramıyla ilişkilendirdiğimizde, Abrahamson, yoksulluk ile sosyal dışlanma arasındaki farkı; farklı zamanlarda ortaya çıkmalarından

kaynaklı olduğunu açıklamaktadır. Yoksulluk sanayileşme ile ilgili klasik bir olgu olup, işçi sınıfının zenginler (burjuvazi) tarafından sömürülmesi nedeniyle zenginlik kavramının tam tersini ifade etmektedir. Sosyal dışlanma ise post modern bir olgu olup bütünleşmenin karşıtıdır (Abrahamson, 2005: 15-16, aktaran; Şahin, 2009: 74).

Sapancılı'ya göre sosyal dışlanma yoksulluğu da içine alan üst ve geniş bir kavramdır ancak yoksulluk daha çok bölüşüm sorunu üzerine odaklanırken, sosyal dışlanma bölüşüm sorununun yanı sıra yetersiz sosyal katılım, sosyal bütünleşmenin yokluğu ve güç yoksunluğu gibi daha çok sosyal ilişkiler üzerine odaklanır. Bir başka deyişle sosyal dışlanma sadece gelir ve tüketim sorunları dolayısıyla mutlak bir yoksulluk sınırında yaşamakla ilgili değil, aynı zamanda yaşamı iyileştirecek yetersizlikleri kısmen ya da tamamen yitirmekle de ilgilidir (Sapancalı, 2005: 57-58).

Romanlar, Avrupa tarihinde ciddi boyutlarda dışlanarak, yoksulluğa maruz kalmışlardır. Avrupa Birliği üyesi olan ülkeler bile Romanları yoksulluk içinde bırakmış eğitim, sağlık, barınma gibi imkânlardan mahsur bırakmışlardır. Avrupa'da olduğu gibi Türkiye'de de Romanlar uzun yıllardır oturmuş ve kemikleşmiş bir kısır döngüdeki yoksulluk çemberine hapsolmuşlardır (İncirlioğlu, 2007: 57).

Son yıllarda Romanların yaşadığı sorunları anlamaya yönelik çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar, Romanların Türkiye toplumunun en dezavantajlı grubu olduğunun ve Romanlığın aynı zamanda bir yoksulluk durumu olduğunun altını çizmektedir. Avrupa'da olduğu gibi Türkiye'de de Romanların yaşadığı temel sorunların istihdam, eğitim, sağlık ve barınma olduğu neşrolunmuştur. Yapılan çalışmaların öne çıkan sorun alanları şu şekildedir: Yaptıkları işler farklılık göstermekle birlikte Romanların büyük bir kısmı düzenli gelir getirmeyen ve sosyal güvencesiz işlerde çalışmaktadırlar bu durumda ya yoksuldurlar ya da yoksulluk sınırındadırlar (Akkan vd., 2011: 25).

Roman yoksulluğunun kökenleri çok katmanlıdır. Romanların, diğer marjinal gruplara göre yoksulluk seviyelerinin daha fazla olduğu varsayılmaktadır ve yoksulluğa daha çabuk düştükleri aşikârdır (İncirlioğlu, 2007: 56).

İncirlioğlu'na göre Dünya Bankası yayınlarında yer alan Ringold vd.'nin (2005) çalışmasında yer verildiği üzere;

Romanların yoksulluktan kurtulmasını güçleştiren koşullar arasında sair değişkenler de, bulunmaktadır:

1. Düşük eğitim düzeyleri.
2. Kalifiye olmayan, düşük becerili işlerde yoğunlaşmaları dolayısıyla işgücü piyasasında dezavantajlı durumda bulunmaları.
3. İşverenlerin ayrımcılığı ve düşük beklentileri.

Yukarıda yer alan çalışma, genellikle yoksulluğu şu şekilde görmektedir: düşük gelirle veya sınırlı maddi tüketim anlamına gelmeyen, devlet ve kurumları karşısında zayıf olan ve psikolojik acı çekmek gibi çeşitli boyutları olan bir olgudur (Ringold, aktaran; İncirlioğlu, 2007: 55-57). Romanların sosyal dışlanmaya maruz kalmalarının en birincil ve en yaygın nedeni ve aynı zamanda sonucu yoksulluktur çünkü Romanların yoksulluğu diğer dışlanma faktörleriyle (eğitimsizlik, mekânsal damgalama ve suç) birleşince negatif etki yaratır ve dolayısıyla *yoksunluk* hâline sebebiyet verir.

2.3.2. Eğitimsizlik

Eğitim en genel anlamıyla insanı belli amaçlara göre yetiştirme sürecidir. Bu süreç kişinin doğumuyla ailede başlar ve okul yaşamı ve yetiştiği kültür ile birlikte bilgi, yetenek, tutum ve değer yargılarıyla yaşam boyu şekillenir (Fidan, 2012: 4). Formel ve enformel ilerleyen bu eğitim –öğretim faaliyetleri belirli sebeplerden dolayı eksik kalıyorsa ya da tamamlanamıyorsa, toplumlar eğitimsizlik sorunsalı ile karşı karşıya kalırlar.

Toplumumuzda Romanlar eğitim ile ilişkileri en kopuk gruptur (Akkan vd., 2011: 25). Genel olarak Romanların eğitimle bağlarının zayıf olmasında bazı etkenler belirleyici olmuştur. Maddî yetersizlikler okula devam etmenin önündeki en büyük engeli oluşturmaktadır. Okula tam zamanlı devam etme oranı düşüktür, bunun birincil sebebi ailenin maddî yetersizlik içinde olmasıdır. Erkek çocukları erken yaşlarda aile bütçesine katkı sunmaya zorlanmaktadır; çocuklar babaları ya da yakın akrabalarıyla birlikte çalışmaya gittikleri için eğitimden kopmaktadırlar. Kız çocuklarında istikrarlı biçimde okula devam etme oranı erkek çocuklarına oranla daha düşüktür. Kızlar evde kardeşlerinin bakımı, ev işlerinin yürütülmesi ya da dışarıda çiçek satıcılığı vb. işlerle

görevlendirildikleri için, eğitim sürecinden daha erken bir evrede kopmaktadırlar. Kızların okutul(a)mamasında geleneksel sebepler de ağır basmaktadır, erken yaşta gerçekleştirilen evlilikler önemli bir sosyal sorundur özellikle Romanlar arasında yapılan endogamik (akraba evliliği) evlilik biçimi bu süreci kolaylaştırmaktadır. Tüm bu sebepler gençlerin erken yaşta eğitimden kopmalarında önemli bir rol oynamaktadır. Ancak araştırmalar Roman çocukların, evlilik dolayısıyla okulu bırakmadıklarını, evlilik öncesinde zaten maddi sebeplerden ötürü okuldan ayrıлып eğitimsizlik kısıncasına girmiş olduklarını ileri sürmektedir (Balkız ve Göktepe, 2014: 15).

Romanlar, toplum içinde etnik bir grup olarak kendi çıkarlarını temsil edebilecek eğitilmiş ve örgütlü bir yapıya sahip değildirler, çünkü genel olarak eğitim seviyeleri düşüktür. Düşük eğitim seviyesi yüksek gelirli bir işte çalışmalarına, düzenli bir işe sahip olmalarına ve iyi bir hayat sürmelerine engel olmaktadır. Bu durum bir sarmal halinde kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Bu sebeple onlar için en büyük problem fırsat eşitliğinden yararlanamamaları ve dolayısıyla ayrımcılığa maruz kalmalarıdır. İçlerinde eğitimini tamamlayıp “iyi” sayılabilecek işlere sahip olanlar olsa bile, onlar da mevcut imkânlarını koruyabilmek için kimliklerini gizlemek zorunda kalmışlardır. Bu nedendir ki Romanlar, tarihleri boyunca içinde yaşadıkları toplumlara uyum sağlamak zorunda bırakılmışlardır (Durmaz, 2015: 286-271).

2.3.3. Mekânsal Damgalanma

Ötekini bir diğerinden ayırmaya yönelik olarak sarf edilen dışlanma pratiklerinden bir diğeri de *ötekini* kent uzamlarındaki mekânsal ayrışma noktalarına itmektir. Bununla birlikte ötekiler; toplumsal yaşama sağladığı ucuz iş gücü ile gerekli olan, diğer taraftan taşıdığı kültürel, etnik farklılıklar ile mekânsal olarak uzak tutulması gereken heterotopik varlıklardır. Mekânsal ayrışmaların kökeninde ekonomik, etnik ya da dini farklılıklar bulunmaktadır. Bu çerçevede, damgalanmış birey ve gruplar kimi zaman zorla, kimi zamansa gönüllü olarak bölgesel bir çerçeve içerisine konuşlanmışlardır (Göker ve Keskin, 2015: 428-431).

Roman topluluklarının yerleşim koşullarına bakıldığında; kentlerin dış çizgilerini oluşturan Roman mahallelerinde yaşayan grupların kentin sosyal ve kültürel yaşamından yararlanamadıkları görülmektedir. Özellikle son dönemde yerel yönetimler

tarafından uygulanan kentsel dönüşüm çalışmalarında Roman toplulukların yaşadığı yerleşim alanları yıkım tehdidi ile karşı karşıya kalmaktadır (Akkan vd., 2011: 25). Grupların fırsatlardan dışlanması ve şehirlerin sahip olduğu avantajlardan yararlanılamaması hem grup üyelerine acı vermekte hem de topluma zarar vermektedir. (Madanipour, 2011: 187).

Marsch'ın alan araştırmasında, Adana'da görüşme yapılan bazı Romanlar, Adana'da bindikleri taksinin şoförünün, gittikleri mahalleyi ve kimliklerini bilmesi halinde, ücreti ödememelerinden şüpheleneceğini düşündükleri için kendi mahallelerine varmadan önce taksiden indiklerini belirtmişlerdir (Marsch, 2008: 25).

Edirne Roman Derneği üyesinin açıklamalarında, *“Bazı bölgelerimizde (Edirne) damgalanmış mahalleler olduğunu ortaya çıkardık. Her il ve her ilçede mutlaka kötü bir Roman Mahallesi var. Siz o mahallede oturuyorsanız, bir işveren ya da kurum tarafından kötüdür damgasıyla işe kabul görmüyorsunuz. Sivil toplum kuruluşları, işverenler ve kamu kuruluşları o mahalleyle ilgili bu damgayı vurmuşlar. Nefret söylemi kişiye değil mahallenin üzerine yansıyor.”* şeklinde söylemde bulunmaktadır (Dural ve Eseler, 2017: 11).

Etnik damgaya sahip olan bireyler hemen her toplum içerisinde gettolaşmak zorunda kalmaktadırlar (Deniz vd., 2016: 577). Tarih boyunca ya şehrin kenar mahallelerine itilmişlerdir ya da genel nüfusa karıştırılmaya, asimile edilmeye çalışılmışlardır. Coğrafi olarak konut alanlarının dışına atılmaları, kentten kopuk Roman mahallelerinde yaşamaları; bulunduğu ülkenin ekonomik sisteminden de ötelenmelerine yol açmaktadır (Ünalı, 2012: 624). Bu bağlamda toplumdaki soyutlanmış biçimde kapanarak yaşamaları Romanları iyice kentin ekonomik ve sosyo-kültürel kaynaklarından uzaklaştırmaktadır.

2.3.4. Suç

Yoksulluk ve suç günümüzde küresel boyutlarda yaşanan ve toplumları farklı şekillerde etkileyen önemli toplumsal sorunlardır. Yoksulluk daha çok alt tabakadaki insanları ve dezavantajlı grupları etkilerken, suç ise toplumun her kesimindeki kişileri doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir. İki olgu birbirlerini besleyen bir döngü içindedirler. Birinin varlığı, diğerrinin ortaya çıkışını zorunlu kılmaz; fakat tarihsel süreçler ve içinde

yaşadığımız toplumsal koşullar ikisinin birbiriyle yakından bağlantılı olduğunu göstermektedir (Açıkgöz, 2015: 251-252).

Kentsel mekândaki yoksullukla ve etiketlenmeyle baş etmeye çalışan Romanların karşılaştıkları dışlanma ve zorluklara bir de *suç* unsuru eklenmiş ve bu durum Romanlara karşı yapılan sosyal dışlanma pratiğini normalleştirmiş ve kolaylaştırmıştır. Daha çok hırsızlık damgalanması içerisinde bulunan Romanlar, esrar satışı, fuhuş gasp gibi olaylara diğer kişi ve gruplardan daha çok karışıyorlarmışçasına yaftalanmaları, Romanların toplumda “ahlâksız” olarak kodlanmasına yol açmıştır (Çelik ve Şahin, 2012: 324).

Romanların hangi tür suçları işledikleri ve sayısal verileri içeren istatistikler herhangi bir şekilde bir kamu kurumu tarafından detaylı olarak hazırlanmamaktadır. Bu şekildeki istatistikî verilerin ayrımcılığa ve ırkçılığa neden olması ve insan haklarına aykırı olması sebebiyle sadece Romanlara yönelik herhangi bir istatistik mevcut değildir (Yıldız, 2011: 82).

Yıldız (2011:82)’ın Kırıkkale’de ikamet eden Romanlarla ilgili yaptığı tez çalışmasının bulgularına göre;

- ❖ Kentin en dış halkasında oturmaya elverişsiz ve sağlıksız konutlarda bir arada yaşayan Romanların daha çok suça karıştıkları,
- ❖ Kentin merkezine daha yakın diğer Roman gruplarından ayrı yaşayan bazı Roman gruplarının hiç suça karışmadıkları,
- ❖ Eğitim alarak toplumla iletişime açık olan ve sabit bir gelire sahip Romanların suça karışmadıkları tespit edilmiştir.

Kimi kentsel mekânlar suça karşı nötr ya da az suç oranına sahipken, kimi mekanlar ise suçun gelişimine zemin hazırlayan, sorunlu alanlar olarak belirlenmiştir (Brantingham, 1995, aktaran; Aksoy ve Kocataş, 2017: 284).

Herkesin gözünde işe yaramayan, serseri, illegal işlerle yaşamlarını sürdüren, karanlık tipler olarak görülen Romanlar, suçlu olarak damgalanmakta, asla topluma uyum sağlamayacakları düşünülmekte ve önyargıların hâkim olduğu bir topluluk olarak

görülmektedir. Ancak Romanlar nerede yaşarlarsa yaşasınlar içinde buldukları toplumun sadık birer üyesi olmuşlardır (Yıldız, 2011: 1).

2.3.5. Sağlık Hizmetleri Alanından Dışlanma

Romanların toplumsallığı çok boyutlu bir sosyal dışlanma sürecini içine almaktadır. Yaşanan problemleri anlamak ve çözüm önerileri sunabilmek için yaşamın farklı alanlarında yaşanan sosyal dışlanmanın boyutlarını ve süreçlerini anlamak gerekmektedir (Akkan vd., 2011: 25).

Romanlar toplumun genelinde *ötekiler* olarak tanımlanan içe dönük bir yaşam tarzını temsil etmektedirler. Bundan ötürü Romanların, dünyayla ve yaşamla ilişkili kendilerine özgü değerler ile ilintili paradigmaları içinde sağlık koşullarının nasıl var olduğunun tespit edilmesi ve bu grubun sağlık haklarının teslim edilmesi her şeyden önce bir insan hakkıdır. Literatürde, yaşadıkları coğrafi bölgelerden bağımsız olarak genellikle Romanlar, eğitim, istihdam, konut ve diğer ihtiyaçlara erişimdeki yetersizliklerinin peşi sıra sağlık hizmetlerine erişirken de zorluklarla karşılaşmakta; sosyal dışlanma sebebiyle bu hizmetlerden yetersiz oranda yararlanabilmektedirler. Romanlar özelinde sağlık alanında Türkiye’de yapılmış çok az araştırma vardır, dolayısıyla Romanların sağlık alanında yaşadıkları sorunların tespiti de güçleşmektedir. Romanların sağlıklarını ve sağlık hizmetlerinden yararlanmalarını olumsuz etkileyen temel unsurların başında; maddi sıkıntılar, ailevi problemler, sağlık hizmetlerinden faydalanma noktasında kurumların gerekli prosedürlerini bilmemek gelir bir diğer ana faktör ise “sağlık okur-yazarlığının eksikliği” dir (Ekmekçi, 2015: 142-148).

Romanlar yukarıda sayılı sebeplerden ötürü kamu kurumlarından ve yardımlarından yeterince faydalanamamaktadırlar. Hizmetlerden yararlanamama hâli yine yoksulluk ve eğitimsizlik merkezli açıklanabilir.

2.3.6. Sosyo-Kültürel Alanda Dışlanma

Romanlar, genel olarak ortalama gelirleri düşük, yaşadıkları sosyal coğrafyanın en düşük gelirli kültürel topluluklarındandır. Romanların çoğunlukla kendilerini yoksul ve orta halli olarak görmektedirler. Aslında yaşanan yoksulluk algılanan yoksulluktan daha fazladır. Romanların hemen hemen yarısı sosyal hizmet kurumlarından yardım

almaktadır. Kültür, sanat ve eğlence faaliyetlerine katıl(a)mayan Romanların içerisinde özellikle kadınlarda bu oran daha yüksektir. Roman vatandaşları kent merkezi, sinema, alışveriş merkezleri, okul, hastane gibi sosyal alanlara gittiklerinde etnik köken, dış görünüşü, giyim –kuşam, şive vb. özelliklerinden dolayı dışlanmış, hor görülen ve istenmeyen bir kişi gibi hissetmektedirler (Taylan ve Barış, 2014: 81-82).

2.3.7. Çalışma Hayatında Dışlanma

Ekonomik alana, temel katılım şekli normalde güvence altına alınan kaynaklara erişimdir ve bu istihdam yoluyla sağlanır. Romanların dışlanmasının ana şekli, istihdama erişim eksikliğidir. Marjinalleşme ve işgücü piyasasından uzun vadeli dışlanma Romanlar ve marjinal gruplar için üretim ve dolayısıyla tüketim fırsatlarının oluşmamasına yol açar. Ekonomik alandan dışlanma çoğu zaman çok önemli ve acı verici bir dışlama biçimi olarak kabul edilir. Bu nedenle, yoksulluk ve işsizlik, çoğu zaman, sosyal dışlanma tartışmalarının merkezinde yer almaktadır. Uzun vadeli ekonomik dışlanmandan etkilenen bireyler ve sosyal gruplar toplumdaki siyasi ve kültürel bağlarını da parçalayabilmektedir (Madanipour, 2011: 189).

Romanlar en başta işgücü piyasasına erişimden dışlanmaktadır. Düzenli istihdam olanaklarına, düzenli bir gelire ve ortalama hayat standartlarına erişememekte, geçici, enformel, vasıfsız ve hatta toplumun diğer kesimlerince hor görülen işlerde çalışmaktadırlar. Elde ettikleri gelir çoğu zaman yoksulluk sınırının dahi altında kalmaktadır (Balkız ve Göktepe, 2014: 3).

Çalışma hayatından sosyal dışlanma konusu, bu tez çalışmasının ana temasını oluşturduğundan, üçüncü bölümde detaylı olarak ele alınacaktır.

Sosyal açıdan bakıldığında, ayrımcı uygulamalar sosyal dışlanmaya yol açar eğitim, istihdam, gelir güvenliği ve sosyal hizmetlere erişimler dahil kırılganlık ve yoksulluk sağlar. Ekonomik açıdan bakıldığında, ayrımcı pratikler işgücü piyasalarının işleyişini baltalar, insan kaynaklarının etkin tahsisini engeller ve sonuçta ekonomik büyümeyi bozar (ILO, 2011: 87).

Son kertede literatür de yer alan şekliyle, yoksulluk, eğitimsizlik, mekânsal damgalanma ve suç faktörleri birbiri içine geçmiştir. Bir neden bir diğer nedeni negatif

yönde besleyerek, büyötmektedir. Türkiye'deki Romanların en birincil sorunu işsizlik ve yoksulluktur. Çalışma hayatından sonra Romanlar ikinci olarak barınma imkânlarından dışlanmakta, temiz ve düzgün mekânlarda yer alan sağlıklı ve konforlu konutlarda yaşayamamaktadırlar. Romanların yaşadıkları mahalleler genellikle kentlerin çeperlerinde, ayrıştırılmış ve çeşitli şekillerde damgalanmış mekânlardır. Romanlar eğitim fırsatlarından da dışlanmaktadır. Eğitim-öğretim kurumlarıyla bağları çoğunlukla zayıf olan Romanların zorunlu eğitim süreci sonrasında okuyabilen ve meslek sahibi olabilen kesimleri bir hayli sınırlıdır. Maddi yetersizlikler, çalışma zorunluluğu ve okullardaki ayrımcı uygulamalar eğitime erişimdeki en büyük engellerdir. Son olarak Romanların sosyal hizmetlere ve sosyal güvence mekanizmalarına erişimlerinde de sınırlılıklar mevcuttur (Balkız ve Göktepe, 2014: 3).

BÖLÜM 3: ÇALIŞMA HAYATINDA SOSYAL DIŞLANMA

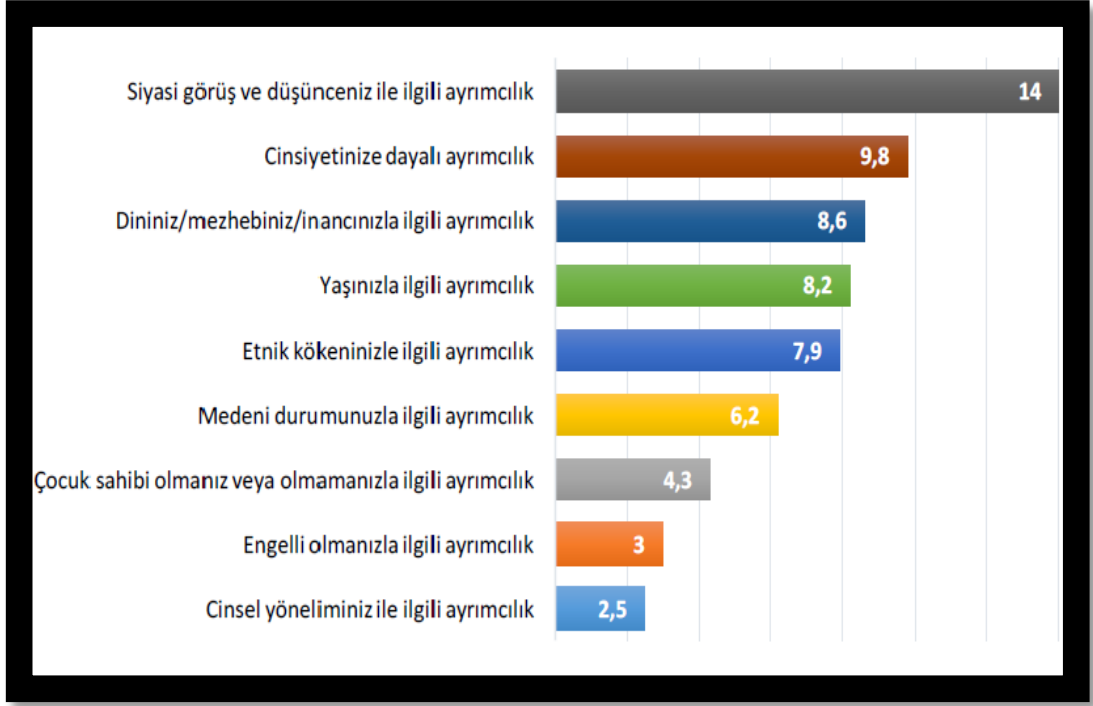
Çalışmanın ana temasını oluşturan bu bölümde çalışma hayatında sosyal dışlanma yaşayan dezavantajlı gruplar ve bu gruplardan biri olan ve aynı zamanda etnik bir grup olan Romanların çalışma hayatı ve sosyal dışlanma pratikleri incelenmiştir.

3.1. Çalışma Hayatında Sosyal Dışlanma

Avrupa Sosyal Politika Bildirisi'nde sosyal dışlanma türleri yaklaşık 15 başlıkta belirtilmiştir. Bunlar; sosyal marjinalleşme (kenara itilme), demokratik, yasal ve politik dışlanma, neo yoksulluk, maddi olmama dezavantajı, “minimal kabul edilebilir yaşantı” dan dışlanma, kültürel (soy ve cinsiyet dahil) dışlanma, aile ve çevreden dışlanma, refah toplumundan dışlanma, uzun dönemli yoksulluk, temel ihtiyaç politikaları ve ekonomik yaşantıdan dışlanma, temel fakirlik/yoksulluk, çalışma ekonomisi ve ilişkilerine yeniden eklenememek, emek piyasalarından dışlanma ve ekonomik dışlanmadır (Bölükbaşı, 2008: 6).

Çalışma hayatında sosyal dışlanma marjinal gruplar üzerinde süregelen bir pratiktir. İşgücü piyasalarına eklenememe, işgücü piyasalarından dışlanma bu başlık altında dezavantajlı gruplar üzerinden açıklanmıştır.

Türkiye İşçi Sınıfı Gerçeği 2017 alan araştırması sonuçlarına göre; işyerinde ayrımcılık pratiği çalışanların siyasi görüş ve düşünceleri, cinsiyeti, dini/mezhebi/inancı, yaşı, etnik kökeni, medeni durumu, engellilik hali ve cinsel yönelimi üzerine şekillenmektedir (DİSK-AR).

Şekil 2 : İşyerinde Ayrımcılık (%)

Kaynak: DİSK-AR Raporu, 2018

3.1.1. Sosyal Dışlanma Yaşayan Dezavantajlı Gruplar

Sosyal dışlanma sadece maddi yoksulluğu ve kaynakların yokluğuna işaret etmemektedir. Sosyal politika alanında bazı grupların marjinalleşmesi de sosyal dışlanma kapsamında görülmektedir. Bu süreçten etkilenenler ‘maddi’ ve ‘yaşam standartlarından’ yoksun olmanın yanında ‘fırsatlardan’, ‘tercihlerden’ ve ‘imkânlardan’ da dışlanmışlardır (Doğan, 2015: 138).

Sosyal dışlanma pratiğinden etkilenen bu birey ve topluluklar sosyal politika alanında **dezavantajlı gruplar** (disadvantage groups) olarak tanımlanmaktadır. Öcal’a göre bu kavrama ilişkin diğer söylevler de mevcuttur: “dışlanmış gruplar”, “savunmasız veya korunmasız gruplar”, “marjinal gruplar”, “risk grupları” ve “sınıf altı gruplar” şeklinde isimlendirmeler de yer almaktadır (Öcal, 2015: 3).

Gül ve Gümüšoğlu’na göre dezavantajlı gruplar farklı özellikleri, ekonomik, sosyal, psikolojik ve fiziksel durumları, cinsiyetleri, etnik veya dilsel kökenleri, dinleri veya politik statüleri nedeniyle toplumsal ve ekonomik yaşama, süreçlere katılım ihtimalleri diğer insanlara göre daha düşük olan kişilerden oluşmaktadır. Dezavantajlılar, toplumda

gelir, servet ve mülkiyete sahip olamayan ya da düşük düzeyde sahip olan; genellikle sağlık, konut ve eğitim gibi temel sosyal ve kültürel kaynaklardan yoksun bırakılan kişiler veya gruplardır. Bu gruplar genel nüfus içinde daha fazla yoksulluk, dışlanma ve şiddete maruz kalma riskiyle karşı karşıyadır. Türkiye’de dezavantajlı sayılabilecek kişi ve gruplar: yaşlılar, yoksullar, kadınlar, çocuklar, engelliler, cinsel yönelim ve cinsel kimlik grupları, göçmenler gibi kimselerdir (Gül ve Gümüüşoğlu, 2017: 1).

Çalışmanın bu bölümünde, dezavantajlı gruplar olarak, çalışma hayatında diğer kişi ve gruplara oranla sosyal dışlanma riski daha yüksek olan; kadınlar, engelliler, göçmenler, LGBTİ bireyler ve etnik kimlikler ele alınmıştır. Bu birey ve grupların çalışma hayatı ekseninden sosyal dışlanma pratikleri incelenmiştir.

3.1.1.1. Kadınlar

Dünya üzerinde bulunan her kadın ve erkek eşit haklara ve özgürlüklere sahiptir. Toplumda çoklu rollere haiz olan kendi ekonomik özgürlüğünü eline almak isteyen kadınlar, işgücü piyasalarında değişimi sağlayan önemli adımlar atmışlardır (isbul).

Kadınlar, yaşamlarında çeşitli baskılara maruz kalmaktadırlar. Bu baskılar daha çok kültürel, evsel ve mesleki alanlarda kendini gösterir. Özellikle çalışma hayatında kadınlar, gerekli niteliklere ve deneyimlere sahip olmalarına rağmen sürekli olarak desteklenmezler, değerlendirilmezler, zayıflatılırlar ve marjinalleştirilirler (Naidoo ve Patel, 2009: 1). Kadınlar hâlen düşük ücret alan, atipik ya da hakları yeterince sağlanamayan çalışanlar arasında çoğunluğu oluşturmaktadır. Kadın-erkek eşitsizliklerinden kaynaklanan bu ayrımcı tutum istihdam sorunlarını katlayarak artırmaktadır (ILO). Kadınların çalışma yaşamında ilk karşılaştıkları ayrımcılık konusu *işe alma* ile ilgilidir (Çakır, 2008: 33). İşe almayı takip eden çalışma saatleri, performans değerlemesi, terfi, ücret ve yan haklar gibi konulardaki dışlanma pratikleri de çalışma koşullarını kötüleştirmektedir.

İşe alma esnasında örneğin mülakatlarda genelde kadınlara, erkeklere sorulmayan çocuk, evlilik gibi özel hayata ilişkin sorular sorulmak suretiyle cinsiyet ayrımcılığı üzerinden bir dışlanma yapılmaktadır. Kadınlar da erkekler gibi eğitim ve tecrübeye sahipken aynı iş için terfi noktasında kariyer sorunlarıyla baş etmektedirler. Çalışma hayatında kadınlara dayatılan dışlanmanın hissedildiği bir diğer yön erkek çalışanla aynı

iş yapan eşit verimde çalışan kadının, ücretinin daha düşük ödenmesidir (Taşçı, 2018: 110-112). Tüm bunların yanında performans değerlendirmedeki adaletsiz uygulamalar da, kadın emeğinin sömürülmesine yol açmaktadır. Çalışma hayatındaki bu cinsiyetçi dışlanma kadınları işgücü piyasalarında yok saymaktadır. Kadının emeğinin değersizleştirilmesi, görmezden gelinmesi toplumda dezavantajlı grupların yaratılmasına dolayısıyla sosyal çatışmalara neden olmaktadır. Bütün bu durumlar ülkenin topyekûn iktisadi kalkınmasına ket vurmaktadır.

3.1.1.2. Engelliler

Sosyal dışlanmaya maruz kalan gruplar arasında engelliler en ağır bedeli ödeyenlerdir. Engelliler topluma katılmakta zorluk yaşamakta ve yaşadıkları bu zorluklarda bireyi hem ailesinden hem de toplumsal yaşamından uzaklaştırmaktadır. Tüm bunlar sosyal dışlanmaya neden olmaktadır. Engelli bireylerin sosyal dışlanması; aile yaşamlarındaki engellerle başlar, eğitimlerini alırken yaşadıkları problemlerle devam eder. Sosyal hayattaki zorluklara, çalışma hayatındaki problemler de eklenmektedir (Darıyemez, 2012: 20).

Sosyal politikalardaki dezavantajlı gruplardan biri olan engellilik alanına dünyada 1970'li yıllardan başlanmak üzere 2000'li yıllarla birlikte daha fazla önem verilmeye başlanmıştır (Pristley, aktaran; Taşçı, 2018: 117).

Türkiye'de engellilerin işçi olarak istihdamı, 4857 sayılı İş Kanununun 30. maddesinde öngörülen kota sistemi ile sağlanmaya çalışılmaktadır (İŞKUR).

4857 sayılı İş Kanununun 30. maddesinde öngörülen kota sistemi kapsamında;

- *50 veya daha fazla işçi (tarım ve orman işletmelerinde 51 veya daha fazla) çalıştırdıkları;*
 - *Özel sektör işyerlerinde % 3 engelli,*
 - *Kamu işyerlerinde ise % 4 engelli ile % 2 eski hükümlü veya terörle mücadelede malul sayılmayacak şekilde yaralanan işçiyi,*
- meslek, beden ve ruhi durumlarına uygun işlerde çalıştırmakla yükümlüdürler.*

Kota sisteminin yanı sıra engellilerin çalışma hayatına katılımları için birçok modeller geliştirilmiş ve teşvikler sağlanmıştır. Bunlardan biri olan korumalı işyerleri, daha çok engellilerin bir arada çalışmasını öngören bir modeldir fakat engelliler tarafından destek bulmamış, aksine sosyal dışlanmayı artırdığı savunulmuştur (Genç ve Çat, 2013: 368).

Çalışma hayatında her ne kadar engellilerin istihdamı kanun kapsamında korunuyor olsa da bu durum engellilerin yaşadığı sosyal dışlanma pratiklerini azaltıcı rol oynamamaktadır.

Darıyemez'e göre engelliler arasındaki işsizlik oranının yüksek olması başlı başına bir sorundur. Engellilere işgücü piyasasına katılımlarında çoğunlukla düşük beceri gerektiren alt statülü işler verilmesi, görünmez işlerde çalıştırılmaları toplumdan uzaklaşmalarına neden olmaktadır. Bir diğer dışlanma pratiği de şudur ki: işverenler, engelli çalışanları verimliliği düşüren, maliyet artırıcı işgücü olarak görmektedirler. Bu durum dışlanmanın ana kaynağını oluşturmaktadır. Engelli çalışanların çalışma hayatında en çok karşılaştıkları problemlerin bir diğeri ise; işte yükselme olanaklarının sınırlanması, fiziksel çevre koşullarının yetersizliği, damgalanma, ulaşım sorunları, işte verimliliği yükseltecek teknolojik desteğin sağlanmamasıdır (Darıyemez, 2012: 78-93).

Engellilerin işgücüne katılımda yaşadığı tüm bu sosyal dışlanma problemleri yoksulluk riskini de beraberinde getirmektedir (Kayacı, 2007: 76).

3.1.1.3. Göçmenler

Küreselleşme ile birlikte uluslararası göç hareketlerinde önemli bir artış yaşanmaktadır. Göçmenler göç ettikleri ülkelerde çeşitli sorunlar yaşamakta ve sosyal olarak toplumun dışına itilmektedirler. Göçmenlik statülerinden dolayı vatandaşlık haklarından ve sosyal haklardan yoksun kalmaktadırlar. Bu durumda göçmenler, var olan kaynaklara ulaşırken ve işgücü piyasalarına girerken engellerle karşılaşmakta ve sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadır (Dedeoğlu ve Gökmen, 2011: 1).

Göçmenler, kendi ülkelerinde yüksek statülü işlere sahip olmalarına rağmen göç ettikleri ülkelerde sıradan, düşük statülü işlerde çalıştırılmakta ve dolayısıyla niteliksizleştirilmektedirler (Dedeoğlu ve Gökmen, 2011: 171).

Güneş'e göre göçmenlerin formal sektörde güvenceli ve düzenli iş bulma olanakları gittikçe zayıflamaktadır. Artan işsizlik ve düzensiz, geçici, düşük ücretle çalışma göçmenlerin yoksullaşmasına sebep olmaktadır. Göç eden insanlar ya ekonominin enformelleşen süreçlerinde çalışmakta ya da işsiz kalarak hem yoksullaşmakta hem de sosyal dışlanma yaşamaktadırlar (Güneş, 2012: 188-191).

3.1.1.4. LGBTİ Bireyler

Toplum, bireyden, değişmez bir ölçüt kabul ettiği biyolojik cinsiyetine göre davranışlar sergilemesini bekler; hazırladığı davranışlar örgüsünü kabullenmesi için bireyi zorlar. Toplum tarafından cinsiyet temelinde birbirinden ayrılan davranışların, rollerin ve tutumların herhangi bir şekilde birbirine karıştırılmasına izin verilmez; böylesi bir karışıklığa göz yumulmaz ve bu konudaki ihmalkârlık veya umursamazlıkları anında tepki ile karşılanır. LGBTİ bireylerin, toplumsal boyutta yaşadıkları zorluklar, toplumsal kontrolün hassasiyeti açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir (Vatandaş, 2007: 29-31). Toplumsal hassasiyet çizgisi, sosyal dışlanmanın cinsel kimlikler üzerinde başladığı nokta olarak varsayılmaktadır.

Son yıllarda ülkemizde aktif olan hareketlerden biri de lezbiyen, gey, biseksüel, travesti, interseks (LGBTİ) bireyler tarafından örgütlü olarak başlatılan LGBTİ hareketidir (merbcreativewriting, 2013).

Kutlu' ya göre eşcinsellik, eşcinseller ve bununla beraber bütüncül olarak baktığımızda LGBTİ bireyler günümüzde olduğu gibi tarihsel süreç boyunca da, toplumsal yaşantı içerisinde dışlanan bir konumda yer almışlardır. Bu durum farklı toplumlarda farklı biçimlere bürünerek günümüze kadar ulaşmıştır (Kutlu, 2009: 133).

Eşitlik, maddi ve manevi değerlerin, toplumda ezen-ezilen ilişkisine yol açmayacak biçimde toplumsal eşitlik şiarını ileri süren insanların mücadelelerine içkin bir idealdir (Yılmaz, 2014: 95). Toplumsal eşitsizliği bertaraf etmeye çalışan bu hak temelli idealin savunucularından biri de toplumda dezavantajlı sayılan cinsel kimlikleri üzerinden ayrımcılığa maruz kalan LGBTİ bireyleridir. Aslında onlara yöneltilen ayrımcılık, dışlanma pratiği sadece gündelik hayatta kendini göstermez, çalışma hayatında da sosyal dışlanma yaşadıkları aşikârdır.

Kaos-GL'nin 2017 yılında gerçekleştirdiği “Türkiye’de Özel Sektör Çalışanı Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans ve İntersekslerin Durumu” adlı araştırmaya LGBTİ olduğunu beyan eden toplam 166 özel sektörü çalışanı katılmıştır. Aşağıda araştırma raporunun bazı bulgularına yer verilmiştir:

Genel olarak değerlendirildiğinde bireyler, işe başvuru esnasında açık olmamanın nedeni olarak büyük çoğunlukla işe kabul edilmeme, dışlanma, nefrete maruz kalma, ifşa edilme, daha sonra terfi edememe riski gibi dışlanma pratiklerine maruz bırakılmaktadırlar. Hali hazırda çalışanların ise çalışma hayatında maruz kaldıkları homofobik zorbalıklar, bireylerin çalışma performansını ve verimliliğini düşürmektedir (Göregenli, 2017).

Her yıl LGBTİ Onur Yürüyüşü adı altında, İstanbul başta olmak üzere İzmir, Mersin gibi Büyükşehirlerde Onur Haftası etkinlikleri düzenlenmekte ve LGBTİ bireyler eşitlik adına hak temelli arayışlarını sürdürmektedir.

3.1.1.5. Etnik Kimlik

Etnik sözcüğü eski Yunanca’da, “ethnos”, “ulus” kavramına karşılık gelmektedir. Siyasi bir varlıktan çok, ortak kökenleri olduğuna inananların birliğini ifade eder, fakat daha sonraları sözcük “yabancılar”, “bizden olmayanlar”, “ötekiler”, “dinsizler”, “ilkeler” gibi anlamlarda kullanılmaya başlanmıştır. Çünkü halk arasında etnik olan yerli halktır, azınlıktır, göçmendir, bir şekilde asimile olmuş olsa bile genellikle “öteki” olandır (Somersan, 2005: 22).

İngiltere Irklar Arası İlişkiler Yasasındaki “etnik” kavramı doğrudan biyolojik ya da ırksal anlamda kullanılmamıştır, bu bağlamda etnik bir grubun sahip olduğu önemli iki özelliğin belirlenmesi etnik grubu tanımlamayı kolaylaştırmıştır. İlki “*grubun kendisini başka gruplardan ayrı görmesini sağlayan, anılarını yaşattığı ve bilincinde olduğu ortak bir tarihe sahip olması*” dır; ikinci olarak “*ailevi toplumsal örf ve âdetlerin dahil olduğu, her zaman olmasa da çoğunlukla dini âdetlerle bağlantılı, kendine ait kültürel ait bir geleneğe sahip olmasıdır*” Etnik bir grubu belirlemede kullanılacak diğer özellikler şunlardır: ortak bir coğrafi kökene veya belirli sayıda ortak atalara sahip olmak, ortak bir dile sahip olmak, azınlıkta olmak ya da toplumun baskı gören bir grubu

olmak şeklindedir (Fraser, 2005: 15). Bu bağlamda ırk ve etnik köken, birbiriyle karıştırılan fakat birbirinden ayrılan iki farklı kavram olarak kabul edilmektedir.

Alp ve Taştan'ın raporunda; istihdam alanında ve diğer alanlarda ortaya çıkan ayrımcılık vakaları;

- Romanlar,
- Kürtler,
- Rumlar,
- Ermeniler,
- Sığınmacı,
- Mülteciler,
- Kayıt Dışı Göçmenler,
- Çeçenler üzerine olduğu ile açıklanmıştır (Alp ve Taştan, 2011).

İstihdam alanında bireylerin sahip olduğu temel hak olan çalışma hakkı, uluslararası sözleşmelerle güvence altına alınmıştır. Çalışma hakkı ile birey seçeceği işte, adaletli, optimum şartlarda, insan onuruna yakışır şekilde olması hususunda düzenlemeler içermektedir (Alp ve Taştan, 2011: 21).

Türkiye’de İş Kanununun “*eşit davranma ilkesi*” başlıklı 5. maddesinde ayrımcılığa dair hükme yer verilmiştir:

Madde-(5Ek: 6/2/2014-6518/57 md.) İş ilişkisinde dil, ırk, renk, cinsiyet, engellilik, siyasal düşünce, felsefî inanç, din ve mezhep ve benzeri sebeplere dayalı ayırım yapılamaz.

Çalışma hayatında ayrımcılığın açıkça yasaklandığı ilk düzenleme olan 5. Madde’ye göre yukarıda yer alan dışlayıcı etmenler yasaklamasına rağmen etnik köken bu yasaklayıcılar arasında tanımlanmamıştır (Alp ve Taştan, 2011: 22).

Türkiye’de çalışma hayatında etnik kimliklere dair alan araştırması pek bulunmamakla birlikte; Lordoğlu ve Aslan’a göre ülkemizde işgücü piyasalarında;

- İŖe alımda,
- İŖe yerleŖtirmede,
- İŖteki terfide,
- İŖten çıkarmada, etnik ayrımcılık hususunda gerekçelerden bahsedilmemektedir (Lordoğlu ve Aslan, 2012: 117).

Lordoğlu ve Aslan'a göre Tablo.2'de yer alan "*Türkiye İŖgc Piyasalarında Etnik Bir Ayrımcılık Var Mıdır?*" isimli alıŖmada sonuçlar, ayrımcılığın özellikle iŖe alma, terfi ve iŖten ayrılma aŖamalarında olduğuna iŖaret etmektedir (Lordoğlu ve Aslan, 2012: 141). alıŖmada formel iŖgcnn de enformel iŖgcnn de etnik kimliğinden ötürü ayrımcılığa maruz kaldığı görülmektedir.

Tablo 2:**İş Yerinde Ayrımcılığa Uğradığını İfade Eden Görüşmecilerin Bilgileri**

Sıra No	Adı Soyadı	Kent	Memleketi	Etnik/Dini Köken	Ayrımcılık Türü	Mesleği
1	Ş.	İstanbul	Diyarbakır	Kürt	İş Ortamında Yer Değiştirme	Tekstil İşçisi
2	M.Ş.	İstanbul	Muş	Kürt	İşyerinde Taciz	Lokanta İşletmecisi
3	A.G.	İstanbul	Hakkâri	Kürt	Staj Yapamamak	Avukat
4	N.G.	İzmit	Siirt	Kürt	Terfi Edememe	Öğretmen
5	Z.A.	İzmit	Muş	Kürt	İşe Alınmama	Seracılık MYO
6	A.A.	İzmit	Sivas	Kürt	İşten Çıkarma	Torna Tesviye Ustası
7	K.N.	Bursa	Tunceli	Kürt	Terfi Edememe	Öğretmen
8	M.T.	Bursa	Erzincan	Kürt	Kadroya Alınmama	Geçici İşçi
9	S.A.	İzmit	Bingöl	Kürt	İşe Alınmama	İşçi
10	B.E.	Gebze	Şırnak	Kürt	İşyerini Boşaltmak	Serbest Ticaret Erbabı
11	M.S.A.	Gebze	Ağrı	Kürt	İşyerini Kapatmak	Fizik Öğretmeni
12	H.P.	Gebze	Adıyaman	Kürt- Alevi	İşe Alınmama	Kimya Teknikeri
13	Y.R.	İstanbul	Tunceli	Alevi- Türk	İşe Alınmama	Güvenlik Elemanı
14	Ö.T.	İstanbul	Tunceli	Alevi- Türk	İşten Çıkarma	Ayakkabı İşçisi
15	O.K.	Diyarbakır	Ağrı	Kürt	İşten Ayrılmaya Zorlamak-Taciz	Psikolog
16	E.U.	Diyarbakır	Diyarbakır	Kürt	İşte Terfi Ettirmeme	Doktor
17	E.	Malatya	Batman	Kürt	İşten Çıkarma	Makine Operatörü
18	Ö.F.A.	Batman	Batman	Kürt	İşten Çıkarma	Sosyolog
19	M.T.	Eskişehir	Batman	Kürt	İşe Alınmama	İşçi
20	Z.Ö.	Van	Van	Kürt	İşten Çıkarma	İktisatçı
21	M.Ş.	Çanakkale	Van	Kürt	İhale Vermemek	İnşaat Yüklenicisi
22	M.Ç.	Diyarbakır	Diyarbakır	Kürt	İşten Çıkarma	Doktor
23	M.U.	Bursa	Şırnak	Kürt	İşyerinde Taciz	Sağlık Teknisyeni
24	N.S.	Aydın	Adıyaman	Kürt	İşyeri Değiştirme-Sürgün	Öğretmen
25	F.U.	Bursa	Urfa	Kürt	İş Yeri Terfi Edememe	Nakliye İşçisi
26	S.A.	Bursa	Siirt	Kürt	Uzun Süreli Çalıştırma	İnşaat İşçisi
27	B.İ.	Bursa	Bursa	Roman	İşyerinde Hakaret	Geçici İşçi
28	V.Ç.	Bursa	Kars	Türk	İşe Alınmama	İşçi
29	N.B.	Diyarbakır	Diyarbakır	Kürt	İş Vermemek	Proje Koordinatörü
30	D.A.	İstanbul	Kars	Kürt	İşe Alınmama	Araştırma Görevlisi

Kaynak: Lordoğlu ve Aslan, 2012

Etnik bölünmelere dair ayrımların artması kişilerin işgücü piyasalarına eklenememesinde önemli bir nedensel etkidir. İşsizlikten, en çok etkilenen gruplar genellikle etnik kimlik, azınlık ve göçmen topluluklarının parçalarıdır. Sosyal dışlanma hali bu grupların, toplumun ana akımının normal yaşamına kolay entegrasyon umutlarını daha da kötüleştirmektedir (Sen, 2000: 21-22).

Literatürde çalışma hayatında bir dezavantajlı grup olarak nitelendirilen etnik kimliğe haiz olan kimseler, istihdam için yarışan insanlardır fakat toplum bu kimseleri diğerlerinin iş alanlarını ellerinden alan *ötekiler* olarak görmektedir, dolayısıyla bu durum toplumda hoşgörüsüzlüğü ve sosyal dışlanma pratiklerini açık bir şekilde artırmaktadır.

3.2. Çalışma Hayatında Etnik Kimlik: Romanlar ve Sosyal Dışlanma

Çalışma hayatında, etnik ayrımcılık; kişi veya kişi gruplarının mesleki beceri ve yeteneklerinin haricinde renk, dil, inanç gibi taşıdıkları ortak özelliklerinden dolayı çalışanlara başka tutum ve davranışlarda bulunulması böylece ırk ve etnik köken gibi ussal olmayan özelliklerin etkisiyle kaynaklara ulaşmalarını bilinçli veya bilinçsizce kısıtlanması olarak tanımlanmaktadır (Viprey, aktaran; Lordoğlu ve Aslan, 2012: 120).

Türkiye’de, azınlıkların korunmasına ilişkin ve ayrımcılık karşıtı bir hukuki çerçeve yoktur. Uluslararası Azınlık Hakları Grubu’nun Aralık 2007’de raporladığı üzere, Alevi, Yezidi, Süryani, Kürt, Caferi, Kafkas, Laz ve Romanlar dâhil olmak üzere, etnik, dilsel ve dini azınlıklara mensup milyonlarca kişi devlet tarafından azınlık olarak tanınmamaktadır (Danka, 2008: 42).

Bu bağlamda yukarıda söz edilen azınlık gruplarından Romanlar; göç manzaraları, toplumun genelinden ayrılan farklı kültür ve kimlikleri, dilleri, renkleri, inançları vb. referans gösterilebilecek diğer sembolleriyle ülkemizde toplumsal bir oydaşma çerçevesinde genel olarak literatürde *etnik* grup adı altına yerleştirilmişlerdir. Romanlar, sosyal dışlanma pratiğine maruz kalmaları nedeniyle de aynı zamanda bir dezavantajlı grupturlar. Bu dışlanma pratiği çalışma hayatı özelinde ele alınacak olduğunda, Romanların etnik kimlik bağlamında çalışma hayatındaki sosyal dışlanma boyutları bu çalışmanın ikinci bölümünde de değindiğimiz gibi farklı nedensel faktörler gibi

görülmektedir. Fakat birbiri içine girmiş reaktif sosyal dışlanma nedenleri yine reaktif sosyal dışlanma sonuçlarına çıkmaktadır.

Romanların yaşamlarını nasıl idame ettireceklerini belirleyen en önemli unsurlar arasında işgücü piyasasına katılım biçimleri gelmektedir. Toplumda statü kazanabilmek, uygun yaşam koşullarına erişebilmek ancak çalışma yaşamının fırsatlarından mahrum olmamakla örüntülüdür. Romanların işgücü piyasasına katılım şekillerine yönelik yürütülmüş araştırmalarda ortak bir görüş hâkimdir; Romanlar genellikle kendi kendilerini yönetmeyi sevdikleri serbest işlerde çalışmaktadırlar. Bununla birlikte günümüzde artan işsizlikle esnek işlerde de istihdam edildikleri görülmektedir (Casa Nova, 2007: 109-111, aktaran; Çelik ve Tar, 2015: 631).

Ayrımcılık, ister aşikâr biçimde yapılsın isterse üstü kapalı yapılsın, eğitim, istihdam ve barınma da içinde yer almak üzere, yaşamın her köşesine yayılmıştır. Romanların yoksulluktan kurtulamamalarının temelinde toplumdan dışlanmış olmaları yatmaktadır. Ayrı ve belirgin Roman mahallerinde yaşamaları; ülkenin ekonomik faaliyetlerinden soyutlanmaları, “marjinal” ekonomide kendilerine yer edinmeleri, eğitim hayatından izole olmaları, yeterli olmayan temsilleri ile tüm bu çok katmanlılık çalışma hayatında sosyal dışlanmayı işaret etmektedir (İncirlioğlu, 2007: 58).

3.2.1. Geleneksel Roman Meslekleri

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki dönemde Romanların karakteristik özellikleri gittikçe daha fazla yok olmuştur. Gelişen sanayileşme sonucu Romanların geleneksel geçim kaynakları sınırlandırılmıştır. Geçimlerini her ülkede olduğu gibi dilencilik ve hırsızlığın dışında, demircilik, falcılık, müzik ve dans, at alım satımı, ayı oynaticılığı, çerçilik vs. ile sağlamaktadırlar (Berger, 2015: 10).

18. ve 19. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu’nda ise Romanlar, yaşamlarını bir dizi işten kazanıyorlardı. İmparatorluğun toplumsal yapısının ayrılmaz bir parçasıydılar ve ekonomide kendilerine yer edinmişlerdir. Bunu Ami Boué şöyle belirtir:

Ve Türkiye’de [Çingeneler] toplumun gerçekten de yararlı birer üyesi olmuşlardır...Esas olarak arabacı, at tüccarı, at arabası imalatçısı, demirci, bakırcı, kazancı, tenekeci, madenci, kuyumcu, müzisyen, polis ve cellat olarak çalışırlar (Berger, 2015: 10).

Tüm para kazanma yolları bu meslek dökümüyle bitmiyordu. Tarım işiyle uğraşan ve gerek yerleşik gerek göçebe olsun, çeşitli zanaatları icra eden Romanların yanı sıra imparatorluk kentlerindeki görece büyük Roman mahallelerinin beceri gerektirmeyen her tür pis işle de uğraşmaktaydılar (Marushiakova ve Popov, 2006: 79).

Duygulu'ya göre Romanların meslekleri, yerleşim düzenleri göz önüne alınarak da incelenebilir:

1.Göçebeler

2.Yarı Göçebeler

3.Yerleşik Hayat Sürenler

belirli bir yerleşim yeri yoktur. Türkiye içerisinde “elekçi”, “kalburcu”, “oba Çingenesi”, “harmanlık Çingenesi”, “çerge Çingenesi” olarak anılan göçer gruplardır. Mevsime bağlı olarak ilden ile, köyden köye göçmektedirler. Örneğin Orta Anadolu Çingeneleri, Ankara'ya, Niğde'ye, Kırşehir'e mevsimlik bazı işleri yapmak üzere göç ederek yaşamlarını sürdürürler.

Yarı Göçebeler ise, Anadolu'nun bir köy veya kasabasında, bazen de kentlerin kenar mahallelerinde yerleşmiş oldukları halde, mevsimlere göre değişen işler nedeniyle belirli zamanlarda yerleşik oldukları yerden başka bir yere göçmeleri sebebiyle tanınan gruptur. Göçler özellikle bahar ve yaz aylarında gerçekleşir. Yarı göçebelerin meslek dağılımları tarım işçiliği, el sanatları -kalaycılık, sepetçilik, demircilik, elekçilik vd. ve müzisyenlikte yoğunlaşırlar.

Yerleşik hayata geçenler ise büyük kentlerde veya nüfus yoğunluğu fazla olan ilçelerde yaşarlar. Yerleşik Romanların sosyal yaşamı mahalle düzeyindeki örgütlenmeyle şekillenir.

Batı Roman kolunda yaşayan Romanlar yani *Rom*'lar, mesleki birlik fikri olarak “esnaflık” olarak tanımlanırlar. Esnaflık, hem bohçacılık gibi ticaretler uğraşan Romanlar için hem de müzisyenler için kullanılmaktadır. Bu yapılanma her ne biçimde cereyan ederse etsin, toplum içinde marjinal kimlikleriyle tanınan

Romanların seçtikleri mesleklerin ve yaptıkları işlerin yerli halkın yapmaktan kaçındığı ikinci sınıf işler olduğu açıkça ortadadır (Duygulu, 2006: 22-25).

3.2.2. Romanlar ve Enformel İşler

Enformel ekonomik faaliyetler, özellikle 1980'ler sonrasında yaygınlaşmaya başlamıştır. 20. yüzyılın sonuna gelindiğinde özellikle gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinde ciddi boyutlara ulaşmıştır. Enformel sektör kavramı iktisadi kalkınma teorisine 1972'de ILO'nun Kenya raporuyla girmiştir. Kırdan kente göç edenlerin, formel sektörün kısıtlı iş yaratma kapasitesinden ötürü bu sektörde iş bulamadığı koşullarda, yaşamlarını sürdürmek için yürüttüğü ekonomik faaliyetleri tanımlamak için kullanılmıştır. Başlangıçta geçici olduğu düşünülen enformel sektör işleri formel sektöre geçmede bir basamak olarak değerlendirilirken, zamanla sektörün kalıcı bir yapısı hâline dönüşmüştür (Charmes, 1990, aktaran; Toksöz ve Özşuca, 2002: 29-31).

Işık ve Pınarcıoğlu'na göre formel olan esastır ve toplumsal yaşamın ulaşılmak istenen özelliklerini uhdesinde barındırmaktadır. Enformel olan ise pek de istenmeyen geleneksel özellikleri içinde yeşerten ve dolayısıyla dönüştürülmesi gerekli olan toplumsal kesimi ifade etmektedir. Örgütsüz olduğu düşünülen enformel kesim kendine ait bir dinamik yarat(a)mamakta kalıcı bir refah sağlayamamaktadır. Başka bir ifadeyle, enformel kesimin kendi yaşamlarını dönüştürecek projeleri geliştirmedeki yetersizliği her koşulda temsil edilmektedir. Eğitimsiz, moralsiz, örgütsüz kitlelerin yaşama tutunma mücadelelerinin, dönüştürücü bir güce sahip olması modern kesimlerin gücüyle karşılaştırıldığında pek de mümkün gözükmemektedir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2013: 51).

Ülkemizde de 1980 sonrası liberal ekonomik politikaların uygulanmasıyla, formel istihdam olanaklarının azaldığı ve kırılğan işgücü kesimlerinden biri olan Romanların işgücü piyasasındaki enformel işlerde yoğunlaştıkları görülmektedir. Romanların genelde eğitim düzeylerinin düşük olması, işe alınmalarında karşılaştıkları önyargılı tutum, yaptıkları geleneksel işlerin (sepetçilik, kalaycılık, bakırcılık, elekçilik, bohçacılık) ekonomik geçerliliğini kaybetmesi gibi nedenlerle yaşadıkları mahallelerde işsizlik düzeylerinin oldukça yüksek olduğu ve enformel işgücü piyasası içinde daha çok enformel işlerde çalıştıkları görülmektedir (Aras, 2009: 78-86).

Çelik ve Tar (2015: 632)'a göre Türkiye'de genelde bireyin eğitim sürecinin kısa olması erkenden çalışma hayatının başlaması olarak kabul edilmektedir. Eğitim hayatında kısa süreli kalan bireyler, iki dezavantajla karşılaşmaktadır:

İlki çocuk yaşta çalışma hayatına girmiş olmanın getirdiği ciddi olumsuzlukların varlığıyla ilgilidir. Sigortasız, düşük ücretli, günlük ya da haftalık çalışma saatleri belli olmayan ve çoğu kez güçlerinin yetmeyeceği kadar ağır işlerle meşgul olma zorunluluğu erken yaşta çalışma hayatına giren kişilerin/çocukların kaderi haline dönüşmektedir. İkincisi ise, eğitim almadıkları için yeteri kadar beceri edinmeyen çocukların/kişilerin, beceri gerektiren işlerin dışında kalan perifer işlerle uğraşmak durumunda kalmasıdır. Bu gençlerin/çocukların çalışma hayatında girdiği işler, anne-babanın yaptığı, yakın çevrede tanıdıkların meşgul oldukları işler olmaktadır. Romanlar özelinde de bu durumdaki gençlerin/çocukların erkek olanları genellikle ayakkabı boyacılığı, hurdacılık, seyyar satıcılığı ve az sayıda olmakla birlikte müzisyenlik yapmaktadırlar.

Kız çocukları ise çiçekçilik ve pazarda limon satıcılığı gibi Roman halkıyla özdeşleşmiş işlerle meşgul olmaktadır. Araştırmanın örneklemini olan İzmit Merkez İlçesi Roman mahallerinde de benzer meslekler icra edilmektedir.

Tablo 3:

İzmit Roman Mahalleleri ve Meslekler

Mahalle	İcra Edilen Meslekler
Serdar Mahallesi	Pazarcılık, Limoncular, Müzisyenler
Gültepe Mahallesi	Çiçekçilik, Temizlik İşleri, Hamallık
Kozluk Mahallesi	Müzisyenlik, Belediye Park Bahçe İşleri
Terzibayırı Mahallesi	Esnaf, Hamallık, Çiçekçilik
Kireçocakları	Servisçilik, Hurdacılık, Çiçekçilik, Park Bahçe İşleri, Kâğıt Toplayıcılığı
Yenidoğan Mahallesi	Balıkçılık, Hamallık, Pazarcılık

Kaynak: Türkiye Romanlar Konfederasyonu, t.y.

Kocaeli'de Yaşayan Roman Vatandaşların İstihdam Edilmelerinin Önündeki Engellerin Kaldırılması Projesi araştırma rapor kitapçığında (2015) yer alan 200 Roman vatandaşının katıldığı anket bulgularına göre;

- Romanlar günümüzde serbest meslek dedikleri seyyar satıcılık, pazarcılık gibi vasıfsız olan işleri yapmaktadırlar.
- En popüler mesleklerden biri servis şoförlüğüdür. Romanların birçoğu kendi aracı ile çalışmaktadır ve ticari plaka sahibidir.
- Diğer yaygın olarak görülen ama kalifiye olmayan, oldukça riskli sayılan, çalışma yaşının oldukça küçük olduğu, ailenin topluca yaptığı iş hurda ve/veya kâğıt toplayıcılığıdır. Günlük kazanç sağlayan bu iş Romanların en yaygın olarak yaptığı iştir. Hiç eğitim almamış olan da, eğitim almış olanı da bu işi yapmaktadır.
- Romanların yaptıkları ve yapmayı istedikleri diğer popüler meslek, temizlik işçiliğidir. Bu alan içinde evlere temizliğe giden ev kadını Romanlardan başka, erkekleri de özellikle alışveriş merkezlerinde temizlik işlerini yapmaktadır. Ayrıca Belediye temizlik işlerinde çalışmak, Roman topluluğu için vasıflı bir iş sayılmaktadır. Çünkü bu işi Belediyelerde yapanlar sosyal güvenceye kavuşmaktadırlar. Geçici işçilik statüsü ile kazanılan bu statü, Romanların çalışma hayatında mutlu oldukları iş alanıdır. Yaptıkları bu işi sevdiklerini ve yapmaya devam ederek emekli olabileceklerini belirtmişlerdir.
- Fabrikada çalışan, sekreterlik yapan, atölyelerde çalışan Romanların sayısı azdır.
- Bahçıvanlık, çiçek satıcılığı, bahçe işleri Romanlar arasında sevilen diğer mesleklerdendir.
- Geleneksel olan meslekler Romanların yaşamında devam etmektedir. Kalaycılık, demircilik, çiçekçilik, müzisyenlik, hamallık gibi işler Romanların geleneksel mesleklerindendir.
- Daha önce yaptıkları işler; geçici tarım işçiliği ve fabrikalarda geçici işlerde çalıştıklarını belirtmişlerdir.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın *Roman Vatandaşlara Yönelik Sosyal İçerme ve Ulusal Strateji Belgesi 2016-2021*'de Romanların istihdam koşulları ile ilgili olarak güncel verilere yer verilmiştir (2016).

Roman vatandaşlarının işgücü piyasasındaki durumlarına ilişkin yeterli düzeyde veri bulunmamaktadır. Ancak, genel kanı ve gözlemler ışığında, Roman vatandaşların çoğunlukla güvencesiz, niteliksiz ve düşük statüde işlerde çalıştığı söylenebilir. Genel eğitim seviyesinin ve mesleki eğitime katılımın düşük olması bu durumun temel nedenidir. İstihdamın şekli nedeniyle elde edilen gelir düzenli olmayıp, ailelerin ihtiyaçlarını karşılayabilecek nitelikten uzaktır. Roman vatandaşların geleneksel hale gelmiş müzisyenlik, demircilik, kalaycılık, sepetçilik, elekçilik, hasırcılık, çiçekçilik ve bohçacılık gibi mesleklerin ise gelir yaratabilecek ve bir piyasa oluşturabilecek özellikleri artık kalmamıştır.

Enformel işgücü piyasalarında var olan işlerle Roman işgücünün yapısal özellikleri örtüşmektedir. İş beklentisinin şekillenmesinde ve iş bulmada eğitimsizliğin yanı sıra etnik kümelenmeler, niteliksiz düşük maliyetli konut alanlarına sahip olunması ve mekânsal ayrışmalar da enformel işe eleman alma ağlarına kolay katılımı kolaylaştırmaktadır (Aras, 2009: 75-86).

Sosyal Dışlanma Sorunsalı ve Zonguldak Roman Araştırması Raporu'na (2015) göre İstihdam alanında “Roman olduğu” ya da “Roman mahallesinde oturduğu” gerekçesiyle işe alınmayarak işgücü piyasasına girişlerde eşit fırsatlara sahip olunamaması, işten çıkarmalarda Roman mahallelerinde ikamet edenlerin öncelikli olması ve işyerinde psikolojik yıldırmaya maruz kalınması öncelikli şikâyetler arasında yer almaktadır (2015: 9)

Uğurlu (2014: 633)'ya göre işgücünde ötekileşmeye bakıldığında, İzmit'te kentsel dönüşüm alanlarının odağında yer alan Romanlar, kentsel emeğin üretilmesinde ayrımcılığa uğrayan etnik grup olarak yer almaktadır. Bir yandan bu etnik küme üzerinde, göçebe kültüründen kentsel yerleşim yaşama geçirilme politikaları yürütülürken öte yandan yerleşik yaşama kent çeperinde, imar dışı koşullarda geçmiş olmaları, kentin istenmeyen unsurları olarak tanımlanan bu kümenin kentsel dönüşüm sürecinde yerinden edilmesine, enformel olarak tanımlanan iş kollarının hızla daraltılması ise istihdam dışı bırakılmalarına neden olmaktadır. Bir yandan birbirine benzer gelir ve kültür yapısına sahip yeni orta sınıfa modern ve güvenli bir kent sunulurken öte yandan nitelikli işgücünü oluşturan bu sınıf, hem sermayeye pazarlanacak üretim toplumunu hem de kapitalizmin vazgeçilmezi olan tüketim toplumunu oluşturmaktadır. Bu ayrımla çelişen nokta ise kapitalizmin hala temizlik, çöp toplama, park bahçe bakımı gibi nitelikli işgücünün yapmak istemeyeceği, düşük

ücretli, alt düzey işleri gördürecek bir emeğe gereksinim duymasıdır. Bu hizmetlerin karşılanmasında niteliksiz işgücü; az gelir istemi, esnek ve güvencesiz çalışmasıyla sistemin beklentilerini karşılayacak bir yedek işgücü olarak kentin emek stoklarında tutulmaya çalışılmaktadır.

Romanlar özelinde etnik bağlarda kopma yaşanmasının, sosyoekonomik düzeyde yükselme ile ilişkilidir. Bireyin, formel istihdamla ve gelir artışı ile değişen yaşamı, ayrılmış yoksulluk içerisinde yaşayan Roman mahallesinden ayrılışını beraberinde getirmektedir. Roman yaşamından uzaklaşan bireyin, kamusal kabul sağlamak amacıyla olumsuz içerimleri bulunan ve belirli bir sınıfsal konumla ilişkili olan etnik kimliğini yok sayma davranışına yönelmesi oldukça akla yatkın bir davranıştır. Bu durumda, sınıfsal konum değişikliğinin bireyin etnik bağlarını yok saymasına neden olabileceği iddia edilebilir. Bireysel kimlik olarak Romanlık; bireyin değişen sosyoekonomik-sosyokültürel özelliklerine bağlı olarak, sosyal dışlanma korkusu nedeniyle yok sayılabilmekte veya gizlenebilmektedir (Parsova, 2018: 9-15).

Literatür araştırmaları sonucunda Romanların formel işgücü hareketliliği daha çok kent ve mekan ekseninde açıklanmıştır. Sonuç olarak, kentlerde niteliksiz işgücü olarak tanımlanan nüfusun bir de etnik kimlik taşıması, onu istihdam politikalarında ötekileştirmeye daha hızlı itebilmektedir (Uğurlu, 2014: 633).

BÖLÜM 4: ALAN ARAŞTIRMASI

Araştırmanın son bölümü olan bu bölümde araştırmanın amacına ve önemine, araştırma problemine, sınırlılıklarına, araştırmanın zorluklarına ve alan araştırmasının bulgularına yer verilmiş, bulgular temalar çerçevesinde değerlendirilerek analiz edilmiştir.

4.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmada Romanların, çalışma hayatı içinde kendi istihdam süreçlerine bakış açılarının sosyal dışlanma çerçevesinden ortaya konulması amaçlanmıştır. Daha geniş anlamda işgücü piyasasına katılmada, terfi sürecinde, işgücü piyasasında uzun süreli kalmada, çalışanın yeteneklerini ortaya çıkarmasında, fırsatlardan yararlanmasında etnik kimliğe dayalı sosyal dışlanmanın varlığının/yokluğunun ve varsa ne ölçüde mevcut olduğu saptamaya çalışılmaktadır.

Bu amaç doğrultusunda araştırmada aşağıda yer alan sorulara cevap aranmıştır.

- Romanlar çalışma hayatında sosyal dışlanma yaşamakta mıdır?
- Romanlar; sadece enformel işgücü piyasalarında mı çalışma hayatına katılmaktadırlar?
- Sadece belirli istihdam alanlarında mı öbekleşmişlerdir yoksa beyaz yakalı bir çalışan olabilirler mi?
- İşsizlik yaşamlarında kalıcı hale mi gelmiştir?
- Çalışma hayatında kültürlerini, dillerini, renklerini, kimliklerini saklıyorlar mı?
- Etnik kökenleri, mesleki becerileri ve kapasitelerinin önüne mi geçiyor?
- İşe alımlarda yerleşim yerlerinden dolayı adaletsiz uygulamalar ve damgalanma yaşıyorlar mı?
- Çalışma hayatında örgütlerde/organizasyonlarda sosyal bütünleşme ve sosyal diyalog ortamına açıklar mı?

İzmit Romanlarının gündelik yaşamı yanı sıra daha çok çalışma hayatlarında karşılaşmış oldukları temel problemlerin sosyal dışlanma perspektifinden incelenmesi bu çalışmanın başat kısmını oluşturmaktadır.

4.2. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma nitel bir araştırma olup, epistemolojik bakış açısına göre yorumsamacı, yapılandırmacı olmakla beraber araştırmanın hipotezi zımnidir. Literatür, Roman vatandaşlarının sosyal dışlanma yaşadığını ortaya koymaktadır dolayısıyla bu araştırmanın örneklem grubu için sosyal dışlanmanın varlığının/yokluğunun tespit edilmesi amaçlandığından, araştırmanın hipotezi örtük (kapalı) olarak belirlenmiştir. Ayrıca nitel araştırma; tümevarımsal düşünmeden hareketle önceden bilinen belirli ham verilerden yola çıkarak kategoriler, temalar tasarlayarak etraflıca veri analizi süreci oluşturmaktır (Merriam, 2013: 11-17). Creswell'den (2007) aktaran Merriam'a göre;

Bu dünya görüşünde, bireyler içinde yaşadıkları ve çalıştıkları dünyayı anlamaya çalışırlar. Deneyimlerine öznel anlamlar yüklerler. Bu anlamlar çok fazla sayıda ve çeşitlidir. Bu durum, araştırmacıları, görüşlerdeki karmaşıklığı araştırmaya yöneltir. Genellikle bu öznel anlamlar, toplum ve tarih tarafından şekillenmektedir. Başka bir deyişle, onlar sadece kişiler tarafından değil diğerleriyle olan etkileşim, tarih ve bireylerin hayatında etkili olan kültürel normlar aracılığıyla oluşmaktadır.

Bu bağlamda Romanların bireysel deneyimlerindeki, kişilik özelliklerindeki ve çalışmaya ilişkin tutumlarındaki çeşitliliğe bağlı olarak ortaya çıkabilecek bireysel farklılıkları da göz önünde bulundurarak tüm Roman toplulukları arasındaki ortak örüntüleri betimleyebilmek hedeflenmiştir (Vatansever ve Yalçın, 2015: 25).

Derinlemesine araştırma yapabilmek adına çalışmanın amacı doğrultusunda bilgi açısından zengin durumların seçilmesi, çalışmanın işlevselliği açısından önemlidir (Büyüköztürk, 2012: 9). Bu çalışmanın odak noktası çalışma hayatında sosyal dışlanma pratiğinin varlığını, varsa Romanlar açısından ne düzeyde olduğunu belirlemektir. Bu sebepten bu çalışmanın örneklemini İzmit Roman mahallelerinde (Kozluk, Terzibayırı, Serdar, Gültepe ve Kireçocakları) yaşayan; işgücü piyasalarına katılmaya niyetli çalışma gücünde ve arzusunda olan işsizler ile işgücü piyasalarında hâli hazırda vasıflı ve vasıfsız işlerde çalışan Romanlar oluşturmaktadır. Bundan dolayı örneklemin belirlenmesinde tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden, *amaçlı örnekleme*

yöntemi seçilmiştir. Amaçlı örnekleme, popülasyonun özelliklerine ve çalışmanın amacına göre seçilen olasılık dışı bir örneklemdir. Amaçlı örnekleme aynı zamanda yargılayıcı, seçici veya öznel örnekleme olarak da bilinir (Crossman, 2018).

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak yarı yapılandırılmış mülakat ve açık uçlu soru tekniği kullanılmıştır, mülakatlardan elde edilen veriler içerik analizine tabi tutulmuştur. 2017-2018 yılları içerisinde Roman mahalleleri gözlem amaçlı ve Roman vatandaşları ile irtibat kurabilmek amacıyla ziyaret edilmiştir. Mülakatlar *Mart-Nisan 2019* tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Saha araştırmasında toplam 18 Roman vatandaşı ile görüşülmüş fakat bu görüşmelerden bir tanesi çok kısa sürdüğü için (5 dakika) analize konu olan veriler genel olarak 17 kişiden elde edilen veriler dikkate alınarak oluşturulmuştur. Görüşmelerin 14'ü yüz yüze, 4'ü telefonla gerçekleştirilmiş, 7 görüşmecinin onayı alınarak ses kaydı yapılmıştır. Görüşmelerin en kısası 15 dakika, en uzununu 75 dakika sürmüş, toplam 550 dakika görüşme yapılmıştır. Görüşmeye başlamadan önce katılımcılara araştırmanın amacı ve gizliliği hususunda kısa bilgi verilmiştir. Katılımcıların sorulara tam ve içtenlikle yanıt verdiği varsayılmıştır.

4.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Kocaeli'de yaşayan Romanlar oluşturmaktadır. Romanların yoğun olarak yaşadıkları mahalleler İzmit Merkez İlçesinde yer aldığından ve iş imkânlarının İzmit Merkez İlçesinde daha fazla olmasından dolayı araştırmanın örneklemi Kocaeli İli İzmit Merkez İlçesi – Kozluk, Terzibayırı, Serdar, Gültepe ve Kireçocakları mahallelerinde yaşayan Romanlar olarak belirlenmiştir.

4.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Literatüre göre Türkiye'de etnik kimliğe dayalı nüfus sayımı yapılmamaktadır. Bununla birlikte çalışma hayatına dair Romanlara ait işgücü ve işsizlik verilerinin İŞKUR'dan talep edilmesi doğrultusunda, İŞKUR tarafından etnik kimliklere dair istatistiki verilerin mevcut olmadığı sözlü olarak beyan edilmiştir. Bu sebepten araştırmanın evreninin sayısal olarak belirlenmesi mümkün olmamıştır.

Roman mahallelerinde oturan, Roman kimliğine haiz olduğu herkes tarafından bilinen kişilerden bazılarının nedeni tam olarak bilin(e)meyen çeşitli sebeplerden dolayı Roman

kimliklerini gizledikleri varsayılmaktadır. Çalışmanın örneklem grubu içerisinde yer alan Roman mahallerinden Kozluk Mahallesi'nde oturan ve Roman olduğu diğer katılımcılar tarafından dile getirilen bir görüşmecinin kendisini muhacir olarak beyan etmesi sebebiyle görüşme gerçekleştirilmemiştir. Bu tutum, kişilerin araştırmanın örnekleme dâhil edilmesini engellemiştir.

Bu araştırmanın problemi Romanların çalışma hayatında sosyal dışlanma pratiğini tespit etme temelli olsa da yapılan görüşmeler esnasında görüşmeciler diğer alanlardaki sosyal dışlanma pratiklerini de değinmişlerdir. Bu sebepten sorular sadece çalışma hayatından sosyal dışlanma pratiği üzerine değildir dolayısıyla katılımcılara gündelik yaşamlarındaki dışlanma sorunsalı üzerine de sorular yöneltilmiştir.

Üzerine tartışılan soru cevap görüşmeleri, genellikle görüşmecinin kişisel deneyimleri çerçevesinden ilerlemiştir. Katılımcı tarafından zaman zaman, katılımcının tanıdığı (eş, dost, akraba) üçüncü kişilerin deneyimleri de aktararak sorulara cevap verilmiştir.

4.5. Araştırmanın Bulguları

Çalışma hayatında etnik kimliğe dayalı sosyal dışlanmanın tespiti amacıyla 18 Roman vatandaşı ile yapılan mülakatlarda elde edilen demografik bilgiler ve saha araştırmasının bulguları sosyal dışlanma pratiği çerçevesindeki temalar altında değerlendirilmiştir.

4.5.1. Görüşmecinin Demografik Özelliklerine Yönelik Bulgular

Mülakata ilişkin sorularda görüşmecilerin yaşı, cinsiyeti, eğitim düzeyi, mesleği, hali hazırda yapmakta oldukları ek işler ve önceki yıllarda yaptıkları işler, medeni durumları, hanede yaşayan kişi sayısı ve çalışan sayısı yer almaktadır.

Görüşme yapılan Romanların yaşları 26 ile 66 aralığında olup, 13'ü erkek 5'i kadındır. Çalışma hayatında Roman kadınların erkeklere göre daha az yer almalarından dolayı örnekleme oluşturan Roman kadınların sayısı düşük kalmıştır. Görüşmecilerin 4'ü bekâr 14'ü evlidir.

Görüşmecilerin eğitim durumlarını incelediğimizde 1'i okur-yazar değildir, 8'i ilkökul, 2'si ortaokul, 4'ü lise, 2'si ön lisans ve 1'i yüksek lisans mezunudur. Romanların çalışma yaşamlarındaki mesleklerine, ek işlerine ve önceki yapılan işlerine baktığımızda

daha çok enformel işgücü piyasasında yer aldıkları görülmektedir. Genel olarak hanede yaşayan kişi sayısı en az 2, en fazla 5'tir.

Görüşmecilerin isimlerine yer verilmemiş, kronolojik olarak görüşme yapılma sırasına göre G harfi ile kodlanmış ve numaralandırılmıştır. Görüşmeci bulguları aktarılırken hangi görüşmecinin verisi olduğunu anlamaya yönelik olarak parantez içinde sırasıyla Görüşmeci kodu, yaşına yer verilmiştir.

Tablo 4:

Mülakat Yapılan Kişilerin Sosyo-Ekonomik Özellikleri

Kod	Yaş	Cinsiyet	Eğitim	Meslek	Ek İş	Önceki Yapılan İşler	Medeni Durumu	Çocuk Sayısı	Hanede Yaşayan Kişi Sayısı	Hanede Yaşayan Çalışan Sayısı
G1	36	Erkek	Lise	Esnaf (15 yıldır)	-	-	Bekâr	-	3	2 (Baba: Emekli)
G2	26	Kadın	Ön lisans	Fabrika İşçisi (1 yıldır)	-	Ofis Hizmetleri Sekreter	Bekâr	-	3	2 (Baba: Emekli)
G3	53	Erkek	İlkokul	Belediye (Emekli)	Dernek Halkla İlişkiler Uzm.	-	Evli	2	4	1
G4	36	Erkek	İlkokul	Market Çalışanı (3 yıldır)	-	Aşçı (12 yıl) Hamallık	Bekâr	-	3	2 (Baba: Emekli)
G5	52	Erkek	İlkokul	Hamal (Emekli)	-	-	Evli	2	2	2 (Eş: Çalışıyor Bankada Hizmetli)
G6	66	Erkek	İlkokul	Belediye İşçisi (Emekli)	Siyaset (Meclis Üyesi)	-	Evli	3	5	1
G7	38	Erkek	İlkokul	Belediye Temizlik İşçisi (5 yıldır)	-	Garson Hurdacılık Sebzeçilik Diğer serbest işler	Evli	2	4	2 (Eş: Çalışıyor Temizlik İşleri)
G8	36	Erkek	İlkokul	Servis Şoförü	Hurdacılık	Fabrika işçisi Simitçi Garson Boyacılık Hurdacılık	Evli	3	5	2 (Eş: Çalışıyor Hurdacılık)
G9	35	Erkek	Ortaokul	Devlet Memuru Hizmetli (15 yıldır)	-	-	Evli	-	2	1
G10	33	Erkek	Ortaokul	Devlet Memuru Hizmetli (15 yıldır)	-	-	Evli	2	4	1
G11	57	Erkek	Lise	İnşaat işçisi (Emekli)	Serbest işler	Şoförlük Boyacılık	Evli	3	2	1
G12	45	Erkek	Lise	Belediye Konservatuar Keman Eğitimi (4 yıldır)	-	Müziyenlik	Evli	2	4	2 (Eş: Çalışıyor Belediye İdari İşler)
G13	36	Erkek	Lise	Devlet Memuru İdari İşler (6 yıldır)	Müziyen	-	Evli	2	4	1

G14	41	Erkek	İlkokul	Belediye Park Bahçeler Amir (12 yıldır)	Müzişyen	Müzişyen	Evli	4	4	2 (Eş: Çalışıyor Belediye Park Bahçeler İşçisi)
G15	45	Kadın	Okuryazar değil	Belediye Park Bahçeler İşçi (2 yıldır)	-	Bohçacılık Mevsimlik tarım işçisi	Evli	3	2	2 (Eş: Çalışıyor Belediye Park Bahçeler İşçisi)
G16	43	Kadın	İlkokul	Belediye Park Bahçeler İşçi (2 yıldır)	Ev Hizmetleri (Temizlik)	Bohçacılık Fabrika Temizlik İşçisi Pazarcılık	Evli	4	2	2 (Eş: Çalışmıyor Sezonluk İşler)
G17	27	Kadın	Ön lisans	Çalışmıyor	-	Makine ressamlığı, Usta öğreticiliği, Satış Elemanı	Evli	1	3	1 (Eş: Çalışıyor Müzişyen)
G18	36	Kadın	Yüksek lisans	Devlet Memuru Hemşire (12 yıl)	-	-	Bekâr	1	2	1

4.5.2. Çalışma Hayatında Etnik Kimlik Bağlamında Sosyal Dışlanma Bulguları

Taylan ve Barış'ın (2014) *Kocaeli Romanları Üzerine Sosyolojik Araştırma* bulgularında; katılımcıların yanıtlarına göre; Nedene Bağlı Sosyal Dışlanma Algısında ilk sırada eğitim seviyesi ve yoksulluk faktörleri gelmektedir (Taylan ve Barış, 2014). Bu çalışmada da etnik kimlik Romanların çalışma hayatında yaşadığı sosyal dışlanma pratikleri Tablo 5.'deki sonuçlarla benzerlik taşımaktadır. Bu bağlamda sonuçların değerlendirilmesinde alan araştırması sonuçları referans kabul edilmiştir.

Tablo 5:
Nedene Bağlı Sosyal Dışlanma Algısı

Yoksulluk	% 14.9
Eğitim Seviyesi	% 14.9
Etnik Köken -Kimlik	% 11.9
Giyim-Kuşam	% 9.0
Şive-Konuşma Biçimi	% 5.0
Dini İnanç/Mezhep	% 4.0

Kaynak: Kocaeli Romanları Sosyolojik Araştırma Raporu, 2014

4.5.2.1. İşe Alma/Terfi/Beceri-Yetenek

Çalışmanın alan araştırması bulguları değerlendirilirken, araştırmanın mülakat soruları ışığında belirli temalar belirlenmiş ve bu temaların içinde sıklıkla tekrar eden sosyal dışlanma pratiği kavramları üzerinden içerik analizi yapılmıştır. İlk olarak çalışma hayatında katılımcıların etnik kimliklerini gizleyip-gizlemediklerini tespit etmek amacıyla *Kimlik Beyanı* ile ilgili tek bir soru yöneltilmiştir. İşe Alım, Terfi ve Beceri-Yetenek olarak belirlenen aynı zamanda insan kaynakları yönetimi fonksiyonları olan temalar üzerinden katılımcının sosyal dışlanma yaşayıp yaşamadığına dair sorular yönlendirilmiş ve yanıtlar eğitim/eğitimsizlik, mekânsal damgalama, suç, giyim-kuşam, dil-şive gibi etmenler çerçevesinden yorumlanmıştır.

Kimlik Beyanı: Kişilerin kendilerine verdikleri tanımlar ve isimlerle, başkalarının onları sınıflandırması her zaman aynı olmamaktadır. Dışarıdan bakan bir göz özellikle fiziki kriterleri temel alabilirken, içerdeki yani grup üyesinin kendisi, grubunun tarih gibi ortak örüntüsünü payda kabul edebilmektedir. Kimlik hem psikolojik hem de sosyolojik bir terimdir. Kişinin kendisini tanımlamasına yardım edip, hayatına o bağlamda bir düzen vermesini öngörürken diğer taraftan grup aidiyetini ve bununla birlikte, bir başka gruptan dışlanma olasılığını da barındırmaktadır (Somersan, 2004: 23-35). Dışlanma olasılığını öngörüyor olmak, kimileri için kimliğinden kaçınma haline sebebiyet verir, çünkü kimlik bireyin tüm özelliklerini ve mensubu olduğu grubun tüm sınırlarını ortaya koymaktadır. Kaçınma, kapanma, gizlenme; kişinin kendi tercihleri doğrultusundaki tutum ve davranışlarıyla ilgili olmakla beraber, toplumsal, kültürel baskılar sonucunda da gelişebilen bir olgudur.

Bu bağlamda demografik soruların akabinde ilk soru olarak görüşmecilere; ***Çalışma hayatınızda Roman kimliğinizi gizliyor musunuz? İş başvurularında, hâlihazırda çalıştığınız yerlerde kimliğinizi gizliyor musunuz? ve daha önce çalıştığınız yerlerde kimliğinizi gizlediniz mi?*** sorusu yöneltilmiştir.

“*Dilini, dinini saklayan Müslüman değildir. Ben buyum kabul edersen et.*” (G8, 36)

“*Aslını inkâr eden kâfirdir.*” (G11, 57)

“Ben tüm yaşamım boyunca söyledim, çevremdeki herkes biliyor.”

(G1, 36)

Araştırmaya katılan görüşmecilerin tamamı (18 katılımcı) sosyal yaşamında da, çalışma hayatında da kimliklerini gizlemediklerini dile getirmişlerdir. Özellikle etnik kimliğini gururla, üzerine bastırarak söyleyenler de mevcuttur, G8 ve G17'nin de ifade ettiği üzere; bunun inkârı halinde bireylerin din/inanç hususunda bir yaptırıma uğrayacakları vurgulanmıştır.

“Hayır, gizlemedim. Çok önemli bir mesele de değil. Torunum var 6 yaşında okula gidiyor, Çingenenin, Romanın ne demek olduğunu bilmiyor ki yani evde öyle bir konu olmuyor.” (G5, 52)

Görüşmecinin (G5) ifade ettiği gibi kimliğini aile içinde de ve toplumda sosyal ilişkilerde de dile getirip/getirmemenin çok önemli olmadığını vurgulayanlar da mevcuttur, bu durum İzmit'teki bir kısım Roman ailelerinin asimile olduklarını göstermektedir.

“Ben hiç çekinmedim ama eşim çekiniyor, benim eşim baya esmer, kapkara bir adam ama saklıyor kendini ben diyorum niye saklıyorsun ya, saklama o da çekiniyor, o da çok yaşamış iş yerlerinde falan o yüzden söyleyemiyor, söylediğinde farklı gözle bakılacağını düşünüyor çünkü bunu yaşamış.” (G17, 27)

“Ben gizlemiyorum ama gizleyenler var özellikle doktor, mühendis olanlar.” (G12, 45)

“Ben Romanum diyorum. Ben memur olduğum günden itibaren daha önceleri de hiçbir zaman saklamadım. Her zaman roman olduğumu, kimliğimden utanmadım. Çünkü ben eğitimliyim. Ben onlara cevap bulabilirim. O benim kendimi yetiştirmemle alakalı. Ben kendime güvendiğim için giyimimle konuşmamla, terbiyemle, güvenimle her şekilde kendime güvendiğim için hiçbir zaman toplumdaki kendimi uzak tutmadım arkadaşlarımdan da uzak tutmadım. Ben kendimi bilgimle, güvenimle sevdirdim. Onlar da benim kimliğimi arka planda bıraktılar. Ama arkadaşlarım okumuş olabilir ama

*özgüvenleri yerinde değil bu kişilik meselesidir, çok korkulu baskılı tipler, dışa dönük tipler olmadıkları için kendini gizleyen çok arkadaşım var. Okuyup memur olan birçok arkadaşımız var ama bunlar daha halen söylersem acaba dışlanır mıyım acaba arkadaş çevremden kopar mıyım acaba beni yargırlar mı? bilinciyle de tanıdığım **birçok arkadaşım da gizliyor**. Kaldı ki benim yeğenim bile astsubay onu bile hala bilmezler.” (G18, 36)*

Görüşmeciler tarafından, toplumda kültürel sermaye edinmiş, daha düzenli ve vasıflı işlerde çalışan Roman vatandaşlarının toplumdaki statülerini kaybetmeme uğruna kimliklerini dile getirmeme eğiliminde oldukları beyan edilmiştir. Bu durumun en belirgin sebebi buldukları sosyal çevreden dışlanacağı, ötekileştirileceği korkusu yaşayacaklarını düşünmeleri olduğu varsayılmaktadır. G17'nin eşi hakkında söylediği ifadede; geçmişte yaşanan dışlanma tecrübesi de etnik kökenini gizleme nedenlerinden biri olabilmektedir. Ayrıca G18; eğer kişi eğitilmiş ve özgüvenli ise bunu gayet kolay dile getirebilir, kimliğini gizleyen kimseler özgüvensiz, kendini ifade edemeyen kişilerdir diyerek ifade etmiştir.

İşe Alma/Terfi: İşe alma seçimi, işletmeler açısından önemli bir insan kaynakları fonksiyonu olmakla beraber, işletmeler varlıklarını sürdürmek ve rekabette üstün duruma geçebilmek için doğru işlerde doğru kişileri çalıştırmak zorundadırlar (Çelik ve Şimşek, 2016: 14).

Çalışma hayatında kişilerin etnik kökenleri ile işin nitelikleri arasında bir ilişki kurmak olası değildir. İşgücü piyasalarında, iş başvurusu, işe alım esnasındaki dışlayıcı pratiklerin nedenlerine ilişkin somut verilere ulaşmak oldukça zordur. Hatta bu tür uygulamaların yapıldığı kurumlardaki yöneticilerin ve çalışanların bunu kabul etmemeleri de düşündürücüdür. Genel olarak, etnik kökene dair yapılan dışlanmanın temelinde ekonomik ve sosyal nedenler bulunmaktadır. Ülkemizde mevcut yasal düzenlemelerin iş başvurusunda olmasa bile sonraki aşamalarda dışlanmayı önlemeye yetmediği söylenebilir. Bu özellikteki kişi ya da gruplar bir işe başvuru hakkına sahip olsa bile işverenin ve/veya yöneticilerin önyargılarını aşamayabilir (Demir, 2011: 765).

Terfi, çalışma hayatında görevde ya da makamda yükselme, ilerleme kaydetme anlamına gelir. Demir'e göre işgören değerlendirmesi ve bunun sonucunda mevcut

çalışanın kadroya geçmesi, yükselmesi veya daha iyi bir pozisyonda görevlendirilmesi sürecinde, çalışma hayatında ayrımcı ve/veya dışlayıcı uygulamalar yaşanmaktadır. Ayrımcılığın temelinde çalışanların ekonomik, sosyo-kültürel ve demografik özellikleri yer almaktadır (Demir, 2011: 762). Bununla beraber daha da özelleştirmek gerekirse cinsiyete dayalı ayrımcılık, etnik kökene dayalı ayrımcılık işgücü piyasalarında ön plana çıkmaktadır.

Roman kimliğinizden dolayı iş başvurularınızda, işe alım sürecinizde kabul edilmeme durumunu yaşadınız mı ? Roman kimliğiniz nedeni ile çalıştığınız yerde hiç ayrımcılıkla karşılaştınız mı, işveren ya da çalışma arkadaşlarınız size çalışma hayatında önyargıyla mı bakıyorlar mı?

“35 yıl hamallık yaptım İzmir halinde öyle bir şey yaşamadım.” (G5, 52)

*“15 yıldır aynı okulda çalışıyorum bir şeyle karşılaşmadım ama burası benim mahallem, kendi okulum, çevre benim yeni bir okula gitsem **belki kimliğime yönelik itham, ima ile karşılaşırım** ama ben okulda çalışıyorum çoğunluk öğretmen, öyle şeyler olmaz.” (G9, 35)*

*“Oldu tabii çok oldu, Roman olduğumuz için, **seçilmiyoruz, bilgimiz yok eğitimimiz yok** diye her yerde **ayrım** oluyor.” (G16, 43)*

*“Evet kaldık çok kaldık **Romanlar bu işi yapamaz** esmer vatandaşınsınız, 2.sınıf insanız diye hep böyle oluyordu, geliyordu arkadaşlar Fevziye Caminin orada garsonluk yaparken ‘abi bize iş yok mu?’ diyorlardı rencide ediyorlardı onları ya ben kefilim diyordum kimini kabul ediyorlardı kimini etmiyorlardı, napıyordu bizim **mahalle çocuğu boyacılık yapıyordu, simit satıyordu Cumhuriyet parkında, çarşıda, şimdi başka işler yapmak yasak belediyede çalışıyorum, iyi, rahat, hafta sonu tatil.**” (G7, 38)*

Çalışma hayatını uzun süreli (35 yıl) aynı yerde aynı mesleği icra ederek geçiren (G5) görüşmeci her ne kadar vasıfsız bir iş yapsa da sosyal dışlanma hissetmediğini dile getirmiştir ve yine 15 yıl okulda görev yapan G9; çalışma hayatı boyunca bir şey yaşamadığını dile getirmiştir. Bu durum şöyle açıklanabilir; -uzun süreli aynı yerde çalışma, işveren çalışan arasındaki güven, işi benimseme ve Roman mahallesinde

ikamet ediyor olma, herkesi tanıyor olma ve eğitimli bireylerle çalışıyor olma - tüm bunlar dışlanmanın daha az ya da hiç hissedilmemesini göstermektedir. Fakat yaşamı boyunca birçok geçici ve düzensiz işlerde çalışmış G7 (pişmaniyeci, simitçilik, boyacılık, garsonluk, hurdacılık, sebzeçilik) sosyal dışlanma hissettiğini beyan etmiştir. Bu durumda yapılan işin niteliğinden çok çalışma süresinin uzunluğu/kısalığı ve birden fazla iş yapıyor olmak sosyal dışlanma algısını değiştirmektedir.

*“Yaşadık biz bunları yaşadık mesela **gidiyorsun ilgilenmiyorlar seninle, yazılmaya gidiyorsun ters tepki yapıyorlar, öyle bir şey yok gibi bakma şurada iki seneden beri geçen sene bir de bu sene şu işlere (park-bahçeler) girdim yani güzel, iyi, şuraya girdim ben seviniyorum inan ki.**”* (G15, 45)

Romanlar için düzenli ve sabit işler bulabilmek onlar için şükür kaynağı, çöp işi de olsa, park-bahçe de olsa bu işlerde çalıştıkları için kendilerini şanslı hissediyorlar.

*“Ben amirim **beni yükselttiler** diğer insanlar bozuldu neden bozuluyor? Roman olduğumuz için bula bula bunu mu buldun diyor bu **Çingeneyi mi amir yaptın** diyor.”* (G14, 41)

*“Personel değişikliğinde, rahat yerler olsun iş değişikliğinde, geliyor bilmem nereden köylü vatandaş **sen 3 yıllık işçisin o 2 aylık ona diyor ki ‘sen bunların başında dur onları çalıştır’ o daha yeni geldi ama parti referansınız varsa onların önüne geçiyorsunuz yoksa eziliyorsunuz, işçi hayatı değişik.**”* (G8, 36)

*“Belirli bir yere gelmek için desteğe ihtiyacımız var, ön lisans mezunu bir arkadaş daha vardı işe ilk girdiğim zamanlar onu 3-4 ay sonra onu içeriye girişe koydular, telefonlara bakıyor gelenleri karşılıyor dedim o durabiliyor. Ben niye giremiyorum, çok hayıflandım ama belki biraz çekimserlik ben de hala geçmedi. Yüksek mevkilere gidildiğinde maalesef **birazcık çekimser kalıyoruz özgüvenimiz zayıf bunu güçlendirmemiz için yine eğitim şart, her şeyin sonu altında eğitim geçiyor, en azından bizim milletin lise mezunu olmamız gerekiyor ki kendi ayaklarımız durabilecek düşünceye sahip olalım biraz kafamız dar bunu geliştirmemiz lazım aynı yerde duruyoruz.**”* (G2, 26)

Kişiye görevde yükselme verilse bile çalışma arkadaşları, kişinin Roman kimliğinden dolayı o göreve layık olmadığı serzenişinde bulunmuşlardır ve yine liyakat esası hiçe sayılarak Roman olmayan kimseler göreve getirilmektedir. Romanlar kendilerine yapılan haksızlıkları dile getirmekte zorlanmakta ve eğitimsizliğin verdiği mahcubiyetle kendilerini yeterli temsil edememektedirler.

*“Üniversitedeyken Belediyede **staj yapıyordum** staj yapan başka bir öğrenci ‘şöpar şöpar’ önüme arkama dolaşıyordu yüzüme karşı söyleyince ben de ona bir yumruk attım. Komek’te **işe girerken görüşmeye gittiğim kişi ‘Nasıl olur ya sen Romansın bu programları nereden biliyorsun’ dedi, şaşırıldı.**”* (G17, 27)

Eğitimli bir Roman kadını da iş başvurusunda bildiği programları belirtince mülakat yapan kişi şaşkınlığını ön yargısal bir tepki ile dile getirmiştir. Toplum, bireyi hep ait olduğu yere! itmiş onun her ne olursa olsun enformel işler yapma gerekliliğine kendini inandırmış ve ön yargılarını kemikleştirmiştir.

*“Her yerde **Romanım dediğin an** senin **biletin kesik.**”* (G3, 53)

*“Çalıştığım yerde kendi **aralarında konuşur Gacolar hakkımızda ama yüzümüze bir şey söyleyemezler.**”* (G10, 33)

Beceri-Yetenek: Beceri, eğitim ve deneyimle kazanılan, geliştirilebilen bir olgu iken; yetenek doğuştan gelen aynı zamanda ileri düzeyde yeterliliğe ulaşabilen, özel bir alanda üst düzey kabiliyet olarak tanımlanmaktadır (Köse, 2018: 824).

Bu temada incelenmek istenen husus şudur ki; etnik kimliğe dayalı ayrımcılık, temel beceri-yeteneklerinin kullanılmasını engellemekte midir? Romanlar temel beceri-yeteneklerine uygun işlere yerleşememekte midirler? Dolayısıyla beceri-yetenek teması bu anlamıyla ele alınmaya çalışılmıştır.

Etnik kimliğinizin mesleki becerilerinizin/yeteneklerinizin önüne geçtiğini düşünüyor musunuz?

*“Benim **yeğenim çok güzel saz çalıyor ama bunu gösteremiyor onun da yine enstrümanları oluyor destekleyen ya da **parası, sermayesi olacak ki işte****”*

mesleğini icra edebilsin, ee durumu yok karnı aç ne yapacak iş arayışında, yani müzisyenlik kendisine hobi olarak kalıyor.” (G2, 26)

*“Yeteneğimiz var da geçim derdinden düşünmedik biz hiç mesela ben **terzilik yapabiliyorum, makine kullanabiliyorum** tasarım yapmayı küçükken seven bir insandım.” (G16, 43)*

*“Ufak bir dükkanım **olsa dikiş nakış yapıp satsam** çeyizlik üzerine kendi işim olsun daha iyi.” (G15, 45)*

*“Benim sicilim kötü (adli sicil) bundan dolayı ret ediliyorum **aşçıyım ben, yeteneğimi gösterme fırsatı vermiyorlar, bir şans verseler nasıl çalıştığımı gösteririm**, denemekten nazaran neden üstüne çizgi çekiyorlar. Sabıka kaydına bakıyor mahallene de baktı mı tamam bitti, etiket, Romanım ama ben her yerde söylerim.” (G4, 36)*

*“Roman çocuklarını alıp **eğitmiyorlar müziğe yetenekleri var** mahallelerde yaşıyorlar okul hayatını çocuklar, anne babaya para vermeyeceksin o çocuğun kendisine ekonomi sağlayacaksın, toplum sahip çıkmıyor geliyorlar, dolaşıyorlar **somut bir şey var mı ortada yok.**” (G12, 45)*

Romanların özellikle kendi geleneksel mesleklerini (bohçacılık, [konfeksiyon işleri] müzisyenlik vb.) sürdürmeye istekleri vardır fakat yeterli sermaye bulamamaktan, desteklenmemekten ve onlara fırsat verilmemesinden yakınmaktadırlar. Bu durum Romanlarda yetenek yitimine ya da yeteneklerinin körelmesine sebep olmaktadır. Bu da bir tür dışlanma pratiği olarak varsayılmaktadır.

Eğitim/Eğitimsizlik: Birey yaşam standartlarını koruyabilmesi amacıyla eğitim ve istihdam alanları arasında denge kurmak zorundadır. Eğitim sermayesi edinemeyen Romanlar işgücü piyasalarına katılırken bu yoksunluğu hissedebilmektedirler.

Eğitimsiz oldukları için mi, yoksa Roman oldukları için mi Romanlar çalışma hayatında dışlanmaktadır ?

“Başka milletler kendilerini yetiştirmişler, belli bir yerlere gelebilmişler, biri kaymakam, biri vali, biri doktor muhakkak içlerinde var ama bizim millete

bakılınca karın doyurmak için hırsızlık yapıyor ilk önce eğitim verilecek ki, iş olacak ki ondan sonra topluma faydalı bir birey olalım. Önemli olan eğitim sorunumuzu iş sorunumuzu çözebilmek. Eğitim olmazsa böyle vasıfsız elemanlarız yani işçi sınıfında. Eğitimli olduğumuz zaman duruşumuzla o ayrımcılığı ortadan kaldırırız.” (G2, 26)

G2'ye göre İş sorunlarına çözebilmek için eğitimli bireyler olmaları gerekir. Eğitimsizlik kendilerini daha fazla marjinal işler yapmaya itmektedir.

“Kesinlikle Roman kimliğinden değil, Romanlar ötekileştirme korkusu ile biraz daha içe kapanık toplumdaki kendini uzaklaştırmışlardır, çevremde öyledir aslında çünkü aşağılanma korkusu ötelenme korkusu var ve o yüzden hep kendi içlerinde kenetlenmişlerdir neden çünkü eğitim düzeyi çok düşük, resmi verilerde üniversite mezun oranı binde dört, eğitim düzeyi düşük olduğu için orada bir aşağılanma korkusuyla çok fazla toplum içine girmezler, biraz da kendileri uzaklaşmakta.” (G18, 36)

G18'e göre; eğitim düzeyi çok düşüktür çünkü bundan dolayı hor görülmektedirler bu yüzden soyutlanmışlardır. Soyutlandıkça daha fazla eğitimsizliğe maruz kalmaktadırlar.

“Sosyetileri masa başına oturtuyorlar Roman değil onlar, okumuşluğun yazman oldu mu oraya oturtuyorlar bizde o da yok o zaman...” (G15, 45)

G15'e göre; biraz okur-yazar biraz da sosyete olanı daha iyi işlere vermektedirler. Eğitimsizlik her zaman en kötü işi kabul etmektir.

“Çoğunlukla okumamazlıktan, eğitim olmadığı için iş bulamama biraz da ondan kaynaklanıyor.” (G3, 53)

Çoğunlukla sıfatı dışlayıcı faktörlerin en başında eğitimsizliğin yattığını vurgulamaktadır.

“Roman olmakla çok alakalı değil bugün Türkiye şartlarında Roman olmayan üniversite mezunu da iş bulamıyor piyasada iş yok.” (G5, 52)

“Roman olduğumuz için okur yazar kişiler de var.” (G14, 41)

Romanlara hep kötü, pis insanların yapmak istemediği işler mi veriliyor ?

*“Küçük abim belediyede çöpçü en azından kendini kurtardı diyebiliyoruz çünkü emekli olabiliyor, büyük abim sezonluk işlere gidiyor 6 aylık falan onu da şimdi sezonluktan ziyade temelli işe girmeye çabalıyoruz o da abim gibi belki çöpçü olur, karın doymazsa hayat geçim olur mu ? Hemen öne **eğitim** sürülüyor, yani ‘sen ne mezunusun’ diyor. Okuma yazma bilmeyen kıza ya da adama, gence nasıl verilsin başka iş, **ilkokulu bile bitiremiyor, vasıfsız eleman** ee ne verilecek başka nasıl verilecek.” (G2, 26)*

*“Bölgesel olarak değişir, ailenin faktörü çok önemli, benim babam memur ben memur baba da yetiştiğim için onu bütün hayali okumaktı ben memur oldum benim çocuğumda okulda başarılı, **eğitim, aile çok önemli.**” (G18, 36)*

*“Fabrikalarda çok çalışan yok benim bildiğim on kişi falan Belediyede **hizmetli olarak çalışmak isteyen çok, ama hepsi eğitimsizlikten...** Çocuklar okula gitmiyor, okuldan kaçıyor anne baba üstüne düşüyor çocuğun, kimseye zarar vermeyiz biz kendimizden başka **okumuyoruz** okumuş olsak daha farklı.” (G6, 51)*

Romanlar Belediye hizmetlerinde çalışmayı daha çok talep etmektedirler her ne kadar İŞKUR aracılığıyla geçici sürelerde çalıştırılmak için atansalar da, eğitimsizlik faktörü onları daha iyisini istemelerini engellemektedir ve enformel işlere kanaat getirmektedirler.

*“**Haklılar çünkü**, zaten benim elimde bir mesleğim var mı? beni ona yerleştirir işveren, ona göre iş ararım dimi? bana deseler ki **ne mesleğin var e yok desem beni zaten temizliğe verecekler.**” (G17, 27)*

*“Bizi **gelip geçici** olarak kullanıyorlar mesela işçi eksik oluyor **Hasan gel, Ahmet gel aradan 1 ay sonra çık** derlerdi bize, fazla orada çalışamazdın.” (G8, 36)*

Romanların tek isteği çalıştıkları işlerin gelip geçici olmaması, bu durum onlarda sosyal güvencesizliği ve dolayısıyla gelecek kaygılarını artırmaktadır.

“Bu cahil diyor okur yazarı yok diyor, gelmişiz 25-30 yaşına okur yazarımız yok bilgimiz yok ne oluyor hep geri hizmetler.” (G7, 38)

“Devlet kurumunda verdiği en aşağı iş süpürgeci, çöpü verir sana en büyük rütbe budur.” (G9, 35)

“Okumadığımız için eğitimimiz olmadığı için böyle hep temizlik işlerine giriyoruz, eğitim şart diyorlar ya öyle.” (G16, 43)

Neden okumadınız ya da okuyamadınız?

“Geçimsizlik, işsizlik, her şeyin başı işsizlik, işin olursa her şeyin olur, eğitimsizlik yani biraz da eğitimsizlik .” (G16, 43)

Çalışmanın ikinci bölümünde tartıştığımız eğitimsizlik, yoksulluk, mekânsal damgalama ve suç faktörleri araştırmanın bulgularında da iç içe geçmiş şekilde karşımıza çıkmaktadır. Literatürdeki gibi görüşmecinin yanıtı da kısır döngüye girmiştir.

“Toplumsal bir şey olarak algılamıyorum, kişisel öz iradeyle alakalı, herkes layık olduğunu yaşar, çalışmadan tembel tembel oturursan kimse sana iş vermez.” (G12, 45)

“Herkes her işi yapıyor artık.” (G13, 36)

Görüşmeci G13 ile mülakat 5 dakika sürmüştür. Görüşmecinin Romanlar ile pis, kirli ve dışlanma kavramlarının aynı cümle içerisinde dahi kullanılmasının kendisini rahatsız ettiği düşünülmektedir. Görüşmeci kimliğini gizlemediğini beyan etmiş kamuda bir masa başı çalışan olarak Romanların dışlanma sorunsalını kabul etmeme eğilimindedir ve Roman vatandaşlarının ‘araştırma konusu’ olmasını da anlamadığı düşünülmektedir. Bu sebepten ilgili soruyu ‘Herkes her işi yapıyor artık’ minvalinde yanıtlamıştır.

Mekânsal Damgalama: İş başvuru formlarında yer alan “nüfusa kayıt yeri” ya da bireyin özgeçmişinde yer alan “ikametgah adresi” ile ilgili bilgileri kişinin etnik kökenini, dilini, şivesini vb. özelliklerini açığa çıkarmaktadır. Dolayısıyla yöneticilerin etnik kimliği baz alarak önyargılı yaklaşımları adayın işgücü piyasalarına dahil olamadan dışlanmasına sebebiyet vermektedir (Demir, 2011: 764).

Oturduğunuz yer, mahalleden dolayı, iş başvurularında ya da çalışma yaşamınız da dışlanma yaşıyor musunuz?

*“Benim sicilim kötü (adli sicil) bundan dolayı ret ediliyorum aşçıyım ben, yeteneğimi gösterme fırsatı vermiyorlar, bir şans verseler nasıl çalıştığımı gösteririm, adli sicil kaydına bakıyor **mahallene** de baktı mı tamam bitti, **etiket**, Romanım ama ben her yerde söylerim.”* (G4, 36)

*“Ben çok kişiyi işe soktum partiden, Şu fabrikalar (isim veriyor) bakıyor **Yenidoğan, Serdar Mahallesi arka plana atıyor.**”* (G6, 51)

*“**İş başvurularında** nerde oturuyorsun ? diye soruyor, Kozluk'ta deyince **biz sizi ararız, oluyor**”* (G17, 27)

*“İşe alınırken cv de her şeyini yazıyorsun, okuyor **oturduğun yerden çözüyorsun seni** burası Roman mahallesi diyor artık **iş onun insafına kalıyor**, kişi Terzibayırı'nda oturuyor diyor ki Cumhuriyet Parkı'nda oturuyorum. Bu şekilde gizleyenler oluyor aman bana Çingene demesinler diye ama kimi de övünerek söyler.”* (G3, 53)

Mekânsal damgalama, özellikle iş başvurularında karşılaşılan bir dışlanma pratiği olmuştur. Bireyler kimliklerini gizledikleri gibi oturdukları mahalleleri de gizleme eğilimdedirler. İş görüşmesi, mülakat vb. aşamalara geçmeden sadece oturdukları yere bakılarak etnik kimliklerinin ortaya çıkması ile işgücü piyasalarından resen elenmektedirler.

Romanlar çalışmaz iş yapmaz, çalışmayı sevmez gibi bir algı var olabilir mi toplumda, varsa bu durumun toplumda dışlanma yaşamınıza etkisi olabilir mi ?

*“Yok aksine yaptıkları işlerinde verimli olduklarını biliyorlar, çok güzel de iş yaparız bize verilen işin hakkından geliriz, ama **vasıfsız elemanlarız**. Tuvalet temizlemeye ver tuvaleti bile pırıl pırıl yaparız.”* (G2, 26)

*“**Çöp toplayan insan çalışmayı nasıl sevmez.**”* (G7, 38)

*“**Öyle bir şey olsa buraya (Belediye/Park-Bahçeler) girmeyiz, çalışmayız doğru mu yani.**”* (G14, 41)

“İş verildi mi yaparız hemen, işten kaçmayız, yeter ki iş olsun.” (G10, 33)

“İş olsun hep çalışır Romanlar, yeter ki iş olsun ayırım yapmadan mesela bazı işlere torpilli giriliyor bizim torpilimiz yok dayımız veya büyüğümüz yok yukarıdan alsın bizi.” (G16, 43)

“Sürekli iş olsun ama çıkarmayacaklar çalışmaya gayret ederim yeter ki iş olsun bana yok şu fenaymış yok şu kötüymüş ben onu söylemem.” (G15, 45)

“En ağır işi yaparlar, halde çalışmak herkesin harcı değil.” (G3, 53)

‘Yeter ki iş olsun...’ anlayışı, işin ne derece vasıflı olduğuna ya da vasıfsız olduğuna bakmıyor. Formel işler zaten tahayyül edilemez bir şeydir Romanlar için, ‘enformel işler bizi tatmin eder’, ‘ne iş olsa yaparız’ ’ın alt metninin aslında yoksulluk kaygısının ciddi boyutlarda olduğunu düşündürmektedir.

“Çalışmayı pek sevmeyenler, işin gerçeği rahatlığı seven insanlar, disipline emre gelemeyen bizim insanımız.” (G3, 53)

İş yapan var yapmayan var bu da bilgisizlikle alakalı çoğu da işten kaçıyor hazıra almışlar.” (G1, 36)

Sayısız azınlıkta olsa da Romanların pek de çalışmaya niyetli olmadıklarını dile getirenler de olmuştur.

Giyim-Kuşam, Dil-Şive: Davranışsal farklılıkların doğrudan kimlik tanımlarına dayanması şart değildir fakat bireysel farklılıklardaki konuşma, yürüme, giyinme gibi davranış biçimleri, tarzlar, tavırlar, dil kullanımları ve ahlaki değerler, o topluluğa özgü ortak nitelikleri betimlemektedir (Özateşler, 2016: 103).

“Benim ilk görünüşte Roman olduğumu kimse anlayamıyor ve ben sırf daha sonra öğrenilmesin diye geri çekilmelerinden ziyade ilk önce ben söylüyorum bak ben Romanım has Romanım, bana arkadaşlığını ona göre yap, daha sonra bana ‘Sen Romanmışsın Çingeneymişsin’ diye arkadaşlığını bitirerek ne beni kırmış olursun ne de ben seni kırmış olurum. Bakıyorlar arkadaşlarımdan çoğu hepimiz insanız böyle bir ayırım olamaz ki seni öyle görmüyoruz diyorlar arkadaşlığımız devam ediyor. İlkokulda çok yaşadım, lise de olmadı,

üniversitede de olmadı ama ilkokulda arkamdan çingene diye bağırانلار eve ağlayarak gidişlerim, hiç unutmam. O zamanlar benimle dalga geçen arkadaşımınla aynı fabrikadayız sen bana ilkokulda böyle böyle demiştin dedim yüzleştik onunla ya o zamanlar çocuktuk dedi, ama sen beni yaraladın, ben bunu hayatım boyunca hissediyorum, şimdi olmuyor ama öyle şeyler” (G2, 26)

*“Okulda (katılımcının işyeri) yaşadığım olay; anne geliyor Gaco çocuğuna **Çingene gibi giyinme** diyor, işliyor çocuğa o çocuk ne bilsin Çingeneyi, sonra Çingene nasıl giyiniyor ki ! böyle böyle başlıyor dışlanma okuldan başlıyor.” (G9, 35)*

*“Kadınlar Komek’e (Kocaeli Büyükşehir Meslek ve Sanat Eğitim Kursları) gidiyor **kılık kıyafet** üzerinde şöyle bir **süzüylarınmiş**, bakıyorlarmış, bizimkiler gidince diğerleri gitmiyor o kurslara, dolayısı bu sefer bizimkilerde onlar bizden sebep gelmiyorlar diye gitmiyorlar.” (G14, 43)*

Sosyal dışlanma pratiğı, çalışma hayatına başlamadan önce daha meslek edindirme kurslarında göz merkezli başlamaktadır.

“Ben bu işe girdim o günü işe girerken toplandık oraya bizde şalvar, çember bizi buraya yolladılar iki kişi, ötekileri de masa başına verdiler senin gibi sosyetsel güzel, pantollu giyindiğın zaman demek ki değişik, şık oluyormuş.” (G15, 45)

G15 kodlu görüşmeci ifadesinde öteki kavramını kullanmıştır, çalışmanın literatür kısmında da değindiğimiz, Romanların öteki olması hâli, aslında bir Roman için de diğerlerinin öteki olması ile eşdeğer. Bir grup diğer grubun nazarında aslında hep öteki ’ yi betimlemektedir.

*“Ben diyorum Ben Romanın ama kadın geliyor basma etekle ayağında koskoca terlikler, kir pas içinde, diyor ben Romanın **ben onunla kendimi aynı kefeye koyamıyorum beni temsil etmiyor** ondan utaniyorum insanlar bizi öyle biliyor.” (G17, 27)*

Basma etek, şalvar gibi kıyafetler bazı Romanlar için dışlanmaya sebebiyet veren fakat bu konuda dışlanma pratiğı yaşanmaması gereken bir şeydir. G17 Romanlar için de bu

şekilde giyinen bir de kirliliği temsil eden diğer Romanlarla aynı çemberin içinde olmak rahatsız edici olabilmektedir.

“İşyerinde samimiyetini kazandığım arkadaşlarla beea gibi kendim olduğumda konuştuğumda kötü düşünen biraz alaycı yaklaşımda olan arkadaşlar ağız taklidimi yapmaya başlıyor aslında samimiyetini kurduğum arkadaşlar öyle yapmıyor ama az çok tanıyan insan geliyor Romanım diye taklit yapıyor, gidip uyarıda bulunuyorum, ben kendim olmaya başladığımda küçültücü bir ifade oluyor bu.” (G2, 26)

“Ben bir kere abee şeklinde konuştum benim taklitimi yaptı, komik mi dedim ağzının payını verdim. Geldi, benden özür diledi.” (G4, 36)

Romanların kültürlerinin bir parçası olan dil, şive vb. konuşma tarzı, televizyonlardaki dizi ve filmlerde bir eğlence aracı olarak sunulmaktadır. Medyanın bu kitlesel etkisiyle toplum kendinde bu konunun üzerine nahoş espriler yapma hakkını bulmaktadır. Bu durum çalışma hayatında Romanların kimliklerini- kültürlerini gizlemelerine yol açmaktadır.

Suç: Roman mahalleleri sahip olduğu toplumsal kodlar nedeni ile kentteki suç ağlarının merkezi olarak görülmektedir. Gerek ailede gerekse sokakta suç, şiddet ve marjinal işlerle uğraş günlük hayat içinde öğrenilen ve normal olarak kabul edilen bir durum olmaktadır (Güllü ve Yıldırım, 2016: 48). Araştırma sorularında direkt olarak suça yönelik bir soru mevcut değildir ve katılımcılara suça dair sorular yöneltilmemiştir, buna rağmen katılımcılar *işsizlik, yokluk, açlık* vb. kavramlar üzerinden konuşurken suç faktörüne de kendiliğinden değinmişlerdir.

“...şu mahalle (mahalle ismi veriyor) hırsızlık yapıyor, alın teriyle kazananlar da var bahsettiğim sokakta hırsızlık yapan yok, emeğiyle alın teriyle kazananlar var.” (G2, 26)

“...adam tavuk çalıyor 10 Lira, çünkü aç ne yapsın, iş mi var, karnını neyle doyuracak, şimdi azaldı ama eskiden daha çoktu...” (G14, 41)

“...anne-baba ilgilenmiyor çocuğuyla ben okuldayım görüyorum, okuması için çok çaba sarf etmiyor, çünkü o da eğitimsiz, okulu bırakıyor çocuk,

*büyüklerine özeniyor, bu mahallede **madde bağımlısı çok, gaz çekiyorlar sonra bu adamı kim işe alsın...***” (G9, 35)

*“...benim evin önünde kasalar vardı plastik kasalar geçen annem telefon ediyor işte Çingenler geldi çaldı bütün kasaları, **yok, çalıyor satıyor, çalmaya alışmış**, iyi bir şey mi değil her yerde onları **dışladıkları için** yapacak başka bir şeyleri yok yöneticilerde iş bitiyor madem öyle disipline sokacaksın, polisler biliyor kimin ne olduğunu ama uğraşmak istemiyorlar, hep yönetimle alakalı sadece onunla da alakalı değil **eğitim vereceksin, okullarda da dışlanıyorlar, bizim ilkokulda vardı kimse yanına oturmaz....**”* (G1, 36)

‘Yokluk, açlık çaldırıyor’ Nedeni ? eğitimsizlik onun Nedeni ? yoksulluk, sorular ve yanıtlar hep aynı faktörler üzerinden ilerlemektedir. İşgücü piyasalarına eklenememenin, işgücü piyasalarında tutunamamanın nedenin de sonucun da aynı etmenler olduğu görülmektedir.

*“...**Roman dediğin insanların çoğunda sicil bozukluğu vardır, o da nedendir yüz kızartıcı değildir, kavgadır...**”* (G4, 36)

*“...**her toplumda olduğu gibi hırsız, uyuşturucusu var ama eğitimsiz toplum suça meyillidir her zaman böyledir bu Roman olur, Kürt olur, Laz olur hiç fark etmez...**”*(G18, 36)

*“...**her yerde hırsız, uğursuz var....**”* (G12, 45)

*“Bizim mahallede bir arkadaşın düğünü oldu kızın altını, parası çalındı o gece polis geliyor parmak izi alıyor ne diyor ? ‘e bunu yapan sizin insanlarınızdan biridir, dışarıdan kimse gelmez’ ön yargıya bakar mısınız araştırmaya gerek yok diyor, **hırsız her milletten var**, öyle şey mi olur.”* (G17, 27)

“Her toplumda, her yerde var...” şiarına sıkça dile getiren görüşmeciler de olmuştur.

4.5.2.2. Tahayyüldeki Meslek (Ne İş Yaparsam Dışlanmam)

Tahayyül etmek hayalde canlandırmak, hayal etmek anlamına gelmektedir. Meslek seçimi bireyin hayatında önemli bir karar aşamasıdır ve bireyler çocuk yaşta ileride icra edeceği mesleği hayal ederler. Romanların icra ettikleri meslekler çocuklukta

hayallerini süsleyen meslekler olamamıştır çünkü kimilerine göre tahayyül sınırlandırılmak zorundadır. Görüşmeye katılan Romanlara kendi meslekleri ve akabinde kendileri için ve çocukları için tahayyül ettikleri mesleklerin ne olduğu sorulmuştur. Taylan ve Barış'ın (2014) *Kocaeli Romanları Üzerine Sosyolojik Araştırma* bulgularına göre; *Çocuğunuzun hangi meslekten olmasını istersiniz?* sorusuna Roman aileleri Tablo 6.'da yer alan şekliyle cevap vermiştir. Bu çalışmada da ailelerin çocukları için hayal ettikleri meslekler Taylan ve Barış'ın araştırma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir.

Tablo 6:
Çocuğunuzun hangi meslekten olmasını istersiniz?

<i>Meslek</i>	<i>Sayı</i>	<i>Yüzde</i>
Doktor	41	29.5
Mühendis	15	10.8
Avukat	13	9.4
Polis	12	8.6
Öğretmen	11	7.9
Otomotiv Sektörü	1	0.7
Kendi Kararı	18	12.9
Diğer	28	20.1
Toplam	139	100

Kaynak: Kocaeli Romanları Üzerine Sosyolojik Araştırma Raporu, 2014

**Yaptığınız meslekten memnun musunuz hangi mesleği yapmak isterdiniz?
Çocuğunuzun Roman olduğu için ilerde dışlanacağını iş bulamayacağını
düşünüyor musunuz, hangi meslekleri yaparsa sizce dışlanmaz ?**

*“Ben **Gardiyan** olmak istiyorum ve hala o hayalle yaşıyorum.”* (G2, 26)

Neden?

*“Ne biliyim, duruşu, **ciddiyeti, ahlakı, prestijli, itibarı beni etkiliyor, üniformalara bir ilgim var. İlerde çocuğum olursa dışlanacağını düşünmüyorum.**”* (G2, 26)

*“Biz de hayat erken başlıyor, kimi evleniyor, kimi çalışıyor, **ben isterdim doktor, savcı, avukat olmak ama imkan yok benim çocuklarımın doktor olmasını isterim benim büyük çocuk polis olmak istedi yok dedim doktor ol.**”* (G8, 36)

*“Ben tarım mühendisi, operatör olmak isterdim **çocuğumun doktor olmasını isterim.**”* (G7,38)

*“**Doktor, hemşire olsunlar, garanti meslek.**”* (G10, 33)

*“Biri **polis, biri Beden Eğitimi öğretmeni** olmak istiyor.”* (G16, 43)

Çocuklarının doktor, hemşire, polis olmasını isteyenler çoğunluktadır. Bu tahayyülün marjinal işlerden sıyrılarak itibarlı, garanti, toplumda saygınlık gören işlere dahil olma isteğinden kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

*“Ben **öğretmen** olmak isterdim ama değişen bir şey yok yine öğretmenlerin içinde çocuklarlayım, çocukları kendi çocuklarım gibi benimsiyorum zaten.”* (G9, 35)

Roman mahallesinde bir okulda hizmetli olarak görev yapan görüşmecinin görev yaptığı yerden dolayı öğretmenlik cevabını verdiği düşünülmektedir. Tahayyüldeki meslek, bireyin bulunduğu çalışma ortamı ve koşulları referans alınarak da belirlenebilmektedir.

“Ben kendi işimden memnunum, benim çocuğum şimdi de ben Romanın demiyor Çingeneyim diyor dışa dönük bir çocuk dışlanmaz, ben çocuğumun düzenli toplantısına gidiyorum anne eğitilmiş, utanmıyor, tabii maddi durumda etkili, arkadaşlarından geri kalmıyor okul başarısı yüksek, tekvandodaki

başarısı yüksek olduğu için o da başarısı ile gururlanıyor onun için çingenelik umurunda değil, ben baskıcı bir anne değilim, sevdiği işi yapsın ama spor yöneticisi olmak istiyor.” (G18, 36)

*“Düşünmüyorum gelişen bir toplumuz geliyiyor, iyi anlamda geliyoruz, önyargılar kırılacaktır ilerde çünkü bundan on yıl önce çok farklıydı, çocuğumun **sporcu** olmasını istiyorum jimnastiğe yeteneği var oraya götürüyorum, olmazsa da kendi bilir zorlamam.” (G17, 27)*

Ön lisans mezunu (G17) ve yüksek lisans mezunu (G18) çocuklarının yeteneklerini keşfetmişler ve onların istedikleri mesleği seçmeleri konusunda baskıcı olmadıklarını vurgulamışlardır. Bu durum ebeveynin eğitimi ile açıklanabilir.

35 yıl hamallık yapan görüşmeci (G5) hayalindeki mesleği *kaynakçılık* olarak yanıt vermiştir. Tahayyüldeki meslek dahi formel bir iş olamamıştır.

4.5.3. Genel Bulgular

Çalışmanın odak noktası Romanların çalışma hayatında sosyal dışlanma pratiği üzerine temellendirilse de görüşmecilere Çingene, Roman kavramlarının ve Roman açılımının ne anlam ifade ettiği soruları da yöneltilmiştir.

Çingene/Roman İmgesi: Günümüzde hala tartışılan Çingene mi Roman mı ? meselesi Gacolar içinde Romanlar içinde çok çözülmüş bir mesele olmamakla beraber, çalışmada İzmit Romanlarının kendilerini nasıl tanımladıkları ve hangi kelimenin kullanımının onlar için daha doğru! olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çingene ve Roman kelimesi size ne çağrışmaktadır, ikisi arasında fark var mıdır?

Görüşmeye katılan bütün katılımcılar kendilerini “Roman” olarak tanımlamışlardır. “Çingene” sözcüğünün kullanılmasını kabul etmemektedirler.

“Ben Çingene denmesinden taraftar değilim. Çünkü Çingenenin anlamı farklı. Şimdi Google yazalım çingene ne demek diye. Şimdi okudum daha önce böyle yazmıyordu. Kötü, çirkin öyle anlamlar taşıyan kelimeler vardı. Şimdi değiştirilmiş. Çingene denmesine yine de taraftar değilim

*ben Romanım, daha çok öyle hitap ederim kendime de zaten. **Roman kelimesi daha ağır, daha hoş.***” (G2, 26)

*“Bana Çingene de deseler Roman da deseler hiçbir şekilde gocunmuyorum. 2016 yılında TDK çingene lafını sözlükten kaldırdığını biliyorsunuzdur herhalde, çünkü Çingene tabiri sözlükte anlatılan hırsız, pis işlerle uğraşan ve aşağılayıcı bir tabir olduğu için sözlükten bile kaldırıldı. İnsanlar da ben Çingeneyim demek yerine **Romanım kelimesini daha naif buluyor, daha yumuşatılmış buluyor bence.**”* (G18, 36)

Her iki tabire de kendi yükledikleri anlamlar farklı olmasa da Çingene kelimesini pejoratif olarak algılamaktadırlar. Toplumda Çingene kelimesinin karşılık bulduğu sözde anlamlar nedeniyle genel olarak Roman vatandaşları “Çingene” kelimesini kullanmayı rahatsız edici bulmaktadırlar.

*“**Çingene yok, öyle bir şey yok. Eskiden insanlar daha cahildi. Şimdi yavaş yavaş Çingenenin ne demek olduğunu öğrendi.**”* (G7, 38)

Ne demek Sizce Çingene?

“Onu, başka zaman anlatırım ben size.” (G7, 38)

G7'nin ifadesinde yer alan şekliyle; Çingene tabiri Romanlar için ağıza dahi alınmayacak, hangi anlama geldiği söylenirken utarılan, sıklıkla dile getirilmesi hoş görülmemeyen bir tanım olarak imgenmiştir.

*“**Çingenelik göçebe tarzı, benim yaşam tarzım tamamen değişik.**”* (G1, 36)

*“Romanları bize diyorlar, **Çingeneyi at arabasıyla gezene diyorlar.**”*(G10, 33)

Kendi de bir Roman olan katılımcı (G1) Çingeneyi yaşam tarzı farklı olan, göçebe olan kimseler olarak tanımlarken yerleşik, modern yaşam tarzına sahip olduğu için kendisini bir kenara koymaktadır. Romanların içinde de kendi gibi görmedikleri farklı bir Çingene imgesi biçimlenmiştir.

“Roman kibarlaştırılmış hali. Musa Aleyhisselam’ın ateşe götüren kabile diyorlar, onlarda Çingeneler diyorlar o yüzden insanlar bunu biliyor, Romanlar bunu biliyor. O yüzden kendilerine Çingene demek istemiyorlar.” (G17, 27)

“Densizin biri yazmış İbrahim Aleyhissellam’ın ateşe atılmasında yok tutuşmaması iki kardeşin birbiriyle ilişkileri öyle ateşin tutuşması diye yazmış ondan sonra Roman vatandaşlarını ikinci sınıf vatandaş olarak görmüşler Çingene demişler, aslı astarı yok.” (G11, 57)

Çingene kelimesinin kullanılmak istenmemesinin bir diğer nedeni de; çalışmanın birinci bölümünde anlatılan Hz. İbrahim ile ilgili rivayettir, birçok Roman vatandaşı görüşmeler sırasında rivayeti bildiklerini vurgulamışlardır ve orada yaşanan olayla kendileri arasında bir bağ kurmak istememelerinden Çingene tabiri onlar için daha da rahatsız edici hâl almaktadır.

“Çingen ağır kelimeye düşüyor. Millet kaldıramıyor fazla. Çingen deyince daha çok dışlanıyor, argo kelime.” (G14, 41)

Kendilerine Çingene olarak hitap edildiğinde daha fazla sosyal dışlanmaya maruz kalacaklarını düşünmektedirler.

“Çingene de Roman da aynı, değişen bir şey yok.” (G15, 45)

Bir görüşmeci de iki tabirin birbirinden farklı olmadığını dile getirmiştir.

Sizce Romanların meslekleri neler? Romanların en iyi olduğu meslek türü nedir?

“Kadınlar önceden bohçacılık yapıyordu eve şimdi o işte bitti. Kadınlar gidiyorlar fındık, mısır, bamya toplamaya gidiyorlar kadınlar daha çok çalışıyor.” (G1, 36)

“Dedelerimiz demirci bizim ama maalesef miras bırakılacak şu anda yok benim teyzem vardı eniştemle beraber demircilik yapıyorlardı şimdi onlarda yaşlandıkları için demirciliği bıraktılar.” (G2, 26)

*“Bizim mahalle **müzişyenlik**, müzişyenlikten başka genelde belediyede işçi olarak çalışıyorlar, zanaat olarak **bakırcı, kalaycı** onlar bitmiş.” (G17, 27)*

*“**Berber, pazarcı** babasının arkasından yürüyor herkes.” (G4, 36)*

*“Biz kendi işimizi kurmak isteriz her zaman daha öncelerde **demircilik** yapıyorlardı.” (G8, 33)*

Görüşmeciler geleneksel meslekleri; demirci, müzişyen ve bohçacı olarak yanıtlamışlardır. Çingenelerin Ata mesleği olarak bilinen demircilik ve bohçacılık endüstriyel ürünlerin hayatımıza girmesiyle geçerliliğini yitirmişlerdir.

Roman açılımı Sizce ne ifade etmektedir?

“Açılım neyin açılımı, Romanlara açılım oldu da ne oldu ne yapıldı Romanlara.” (G5, 52)

“Roman açılımıyla insanların bakış açısı değişti istihdam arttı 15 yıl önce valiliğe karakola girmeyi çekiniyorduk şimdi Cumhurbaşkanı ile görüşüyoruz.” (G6, 51)

“Diğer açılımlar gibi kime ne fayda sağladı.” (G12, 45)

Görüşmecilerin büyük bir kısmı Roman açılımını ismen bilmektedirler kapsamı ve içeriği hakkında bilgi sahibi değildirler. Soruyu yanıtlayanların cevapları sayıca azınlıkta olsa sonuçları bakımından Roman açılımının kayda değer bir tarafı olmadığını vurgulamışlardır.

Genel olarak bulguları değerlendirdiğimizde bazı diğer çarpıcı sonuçlara da erişmek mümkün olmuştur:

- Kozluk Mahallesiinde okuyan, üniversite mezunu kişilerin diğer mahallelere göre daha fazla olduğu hatta görüşmecilerin beyanıyla Serdar, Kireçocakları, Gültepe mahallelerinde üniversite mezunu tanıdıkları olmadıklarını dile getirmişlerdir.
- Gültepe Mahallesiinde oturan formel işlerde çalışan kimse olmadığı belirtilmiştir.
- Gültepe Mahallesiinde 15-16 yaşında gençlerin madde kullandığı beyan

edilmiştir. Bu durum Roman gençlerinin işgücüne katılmasını daha da güç hale getirmektedir.

- Görüşmeci'nin (G8) eşi hurdacılık yapmaktadır, kadınlar dahi hurdacılık, kâğıt toplayıcılığı yapabilmektedir bu aslında enformel işgücünde Romanlar için bir cinsiyet ayrımı olmadığını göstermektedir.
- Görüşmecinin de dediği gibi Roman mahallelerinde hayat erken başlamaktadır, Romanlar genç yaşta birçok iş kolunda deneyim sahibi olmak zorunda kalmışlardır.
- Bir görüşmeci yaptığımız çalışmanın Romanlar için çözümsel fayda sağlayıcı bir etkisi olmayacağını somut şeyler yapılmadığını dile getirmiştir. İki görüşmeciden biri bu tarz araştırmaların ülkenin geleceği için çok önemli olduğunu vurgulamış yine diğer bir görüşmeci de Romanların sorunlarına değinildiği için teşekkür etmiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada, çalışma hayatında etnik kimliğe dayalı sosyal dışlanma, Romanlar özelinde ele alınsa da bu pratiğin sadece Roman etnik kimliğine etki etmediği görülmektedir. Tamamıyla toplumun bütününe etkileyen bu edim, zira toplumun kendisinden, toplumun içindeki taraflardan (her ne kadar taraf kelimesinin kullanımı uygun düşmese de) doğmaktadır ve taraflar bellidir: dışlananlar ve dışlayanlar. Toplumda Romanların öteki olması hâli, aslında bir Roman için de diğerlerinin öteki olması ile eşdeğerdir. Bir grup diğer grubun nazarında aslında hep *öteki*'yi temsil etmektedir.

Romanlar kimliklerini ya gururla ya da fısıldayarak dile getirmektedirler. Kimlikler kaçırılmaz, saklanamaz fakat dışlanma korkusu nedeniyle toplum baskısı, ötekileştirme, ayrımcılık ve tüm bunları içine alan sosyal dışlanma pratikleri kimliğini ve kültürünü baskılama eylemine çanak tutmaktadır. Dolayısıyla toplumda kimlikler ve kültürler de zaman zaman çatışmaktadır, *siz, biz, öteki* ve *Gaco, Roman* ve *Çingene* kelimeleri sıkça dillendirilmektedir.

Roman etnik kimliği, çalışma hayatında genelde enformel işlerle anılmaktadır. Çalışma hayatında marjinal işlerle anılmak sosyal dışlanma algısını iyice perçinlemektedir. Formel işlerin adayları var olmakla birlikte şimdilerde yine sayıca azınlıktadır. Enformel işler, Romanlara biçilmiş kaftan olarak görülmektedir. Roman vatandaşları da enformel işleri kanıksama eğilimindedirler çünkü kendilerini eğitimsiz olarak tanımlamaktadırlar. “Eğitimsiz bir bireyin yapacağı iş aşikârdır” söylemi sıkça dillendirilmiştir. Bu durumun muhataplarını tanımaktadırlar, eğitimsizliğin ailede başladığını bilmektedirler fakat maddi imkânlarla erişimin sınırlılığı yoksulluğu doğurduğundan eğitim faaliyetlerini bilinçli yürütememektedirler. Eğitimsizlik; yoksulluğun sebebi ve sonucudur, yoksulluk da yine eğitimsizliğin sebebi ve sonucudur. Bu sürekli kendini tekrar eden döngü kırılmamaktadır.

Bu çalışmanın özündeki bulgular; toplum tarafından bilinegelen sonuçlara ve alan araştırmasının çarpıcı sonuçlarına işaret etmektedir. Öncelikle çalışmanın örneklem grubu içindeki İzmit Merkez Roman mahalleleri kentin dışında yer almamaktadırlar ve birkaç mahalle hariç kentin dokusunu ya da görünümümü bozacak bir yapıya

sahip değildirler. Onlar İzmit'in en bilinen Roman mahalleleridir. Özellikle iş görüşmelerinde ve işe alımda Roman mahallelerinin damgalanması söz konusudur.

Kozluk, Terzibayırı, Yenidoğan, Serdar, Gültepe, Kireçocakları mahallelerinde yaşayan Romanların meslek alanları; Müzisyenlik, Hamallık, Hurdacılık, Pazarcılık, Balıkçılık, Temizlik İşleri, Şoförlük, Bohçacılık ve Demircilik' tir. Demircilik ve Bohçacılık diğer mesleklere oranla yok olmaya yüz tutmaktadırlar. Diğer meslekler hâlen Romanlarla özdeşleşmiş meslekler olarak bilinmektedirler. Bu mahallelerde oturan formel işlerde çalışanlar azınlıktadır. Kültürel sermaye edinmiş, buldukları habitusun dışına çıkmış formel işlerde çalışan Romanların kimliklerini gizlemekte olduğu varsayılmaktadır. Roman olduğu herkesçe bilinmektedir, fakat kimlik konusu onlar için üzerine konuşulan bir mesele değildir bu sebepten bu kimseleri örneklem grubuna dâhil etmek maalesef mümkün olmamıştır.

Görüşmeye katılan katılımcılar, dışlanma pratiklerini çalışma hayatında daha çok eğitimsizlik, mekânsal damgalanma, suç, giyim-kuşam, dil-şive gibi etmenler üzerinden açıklamışlardır. Tüm bunlar başta eğitimsizlik olmak üzere işgücü piyasalarına katılımda büyük engel teşkil etmektedirler. İşgücü piyasalarına dâhil olanlar da yine aynı faktörler üzerinden dışlanmaya tabidirler. İzmit Romanlarının çalışmaya en çok gönüllü oldukları yer ve alan Belediyelerde Park-Bahçelerde ve temizlik hizmetlerinde çalışıyor olmaktadır. Belediyelerde böyle bir iş bulan ve çalışan Romanlar, kendilerini şanslı görmektedir. Geleneksel zanaatlarını yürütemeyen Romanların, '*yeter ki iş olsun en enformelinden*' minvalinde söylemlerine ülkemizdeki ekonomik durgunluk, esnek ve güvencesiz çalışmanın yasallaştırılma çabaları, emek piyasalarındaki daralan istihdam alanları, artan işsizlik faktörleri de eklenince hayallerindeki meslekler dahi enformellikten öteye geçememiştir. Tahayyüldeki meslekleri sınırlıdır ancak çocukları için toplumda iyi iş, garanti iş, itibarlı iş diye tabir edilen genel kabul görmüş meslekleri hayal etmişlerdir.

İzmit Romanları ile ilgili sosyo-kültürel, ekonomik alanlarda yapılmış alan araştırmaları mevcuttur fakat sorunları tespit etmek yeterli değildir. Romanların beklentileri basittir; somut, çözümsel olan yardım amaçlı olmayan kendilerini yeterli temsil edebilecekleri ve mevcudiyetlerine saygı duyulabilecekleri uzun

dönemli aksiyonlar ve tabii ki düzenli, gelip geçici olmayan, süreklilik arz eden işler.

Etnik kimlikler üzerine yapılan alan araştırmalarda en önemli eksiklik etnik gruplara yönelik istatistiki verilerin olmamasıdır ki bu da araştırmanın zorluklarından biridir. Çalışmalarda sayısal veriler farazi rakamlar üzerinden tartışılmaktadır. Bu durum istatistiki açıdan reel çalışmaların ortaya konulmasını engellemektedir.

Gelecekte kurumlarca gerçekleştirilmesi öngörülen çalışmalar ve kişilerce yapılması muhtemel alan araştırmaları için bazı öneriler sunulmuştur:

Kısa proje bazlı çalışmalar sadece mevcut durumu belirlemeye yönelik olmakla beraber sadece Romanların topluma uyumlaştırılmasını sağlayacak eylem planlarını içermektedir. Oysaki, toplumun geneli dezavantajlı gruplar özelinde eğitilmelidir! Milli Eğitime Bakanlığı'nca okullarda öğretmenlere, öğrencilere ve velilere sosyal dışlanma/dışlama kavramları hakkında farkındalık eğitimleri verilerek dışlama pratiklerinin engellenmesi hususunda bilinçli adımlar atılabilir.

Türkiye Romanlar Konfederasyonu, Romanlar için kapsamlı çalışmalar yürütmektedir. Diğer kamu kuruluşları ve sivil toplum kuruluşlarının da etkinliği artırılmalıdır. Çalıştay ve benzeri çalışmalarda mahalleler baz alınarak mikro koşullar göz önünde bulundurulmalıdır. Roman mahallerine Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nca Sosyal Hizmet uzmanları atanarak çocuklar, gençler ve aileler özellikle madde bağımlılığı konusunda farkındalık çalışmaları ile bilinçlendirilmelidir. Çünkü önlem alınmayan her sorun gündelik yaşama ve dolayısıyla çalışma hayatına yansımaktadır.

Kocaeli'nin sanayi bölgesi olması avantajı kullanılarak öncü aktörlerin, paydaşların istihdam konusundaki girişimleri artırılmalıdır. KOMERK gibi meslek edindirme kurslarında özellikle Roman kadınlarının katılımını ve devamlılığını sağlayacak çalışmalar yapılarak, dışlama pratikleri azaltılmaya çalışılmalıdır.

Kocaeli Ticaret Odası, MARKA (Doğu Marmara Kalkınma Ajansı), Üniversiteler, Belediyeler, Türkiye Romanlar Konfederasyonu, İŞKUR öncülüğünde Roman

geleneksel mesleklerinin sembolik olmaktan çıkarılarak istihdam alanları yaratacak biçimde örneğin bohçacılık ve hurdacılık gibi mesleklerin modern teknikler kullanılarak yeniden yapılandırılması gerekmektedir.

Romanlar formel işlere dahil olamamaktadırlar bunun nedeni eğitim hayatlarının kopuk şekilde ilerlemesidir. Roman çocuklarının eğitim hayatlarını sürdürememekte özellikle üniversite eğitimlerine devam etmemektedirler. Bu durumun birincil sebebi yoksulluk ve diğer ailevi nedenler olarak görülmektedir. Bu noktada yoksulluk gibi nedenlerin ortadan kaldırılması sürecinde sosyal yardımların ailelere parasal şekilde değil direkt olarak çocuklarının eğitimlerine katkı sağlayacak biçimde düzenlenmesi sosyal yardımların ilgili mercilerce revize edilmesi gerekmektedir. Roman gençlerinin özellikle müzisyenlik alanında beceri-yeteneklerinin geliştirme fırsatı tanınması ve ilgili okullara, kurslara yönlendirilmesi sağlanmalıdır.

Bu araştırma, sadece İzmit Roman mahallelerinde yaşayan Romanlar özelinde gerçekleştirilmiştir. Bu noktada tüm Kocaeli İlçeleri kapsamında ya da İlçe bazında farklı bölgelerde yaşayan Romanların çalışma hayatında karşılaştığı sorunlar yine etnik kimlik temelinde ele alınabilir. İlçeler arasında karşılaştırmalar yapılarak benzerlikler ve farklılıklar ortaya konabilir.

Her ne kadar günümüzde ülkemizde çalışma hayatındaki kadın sayısı artsa da işsiz ve hali hazırda çalışan Roman kadın sayısı araştırmada azınlıkta kalmıştır, dolayısıyla sadece Roman kadınları özelinde Roman kadınlarının çalışma hayatı da detaylı bir şekilde ele alınabilir.

Son olarak, özellikle etnik köken/kimliklere bağlı olarak tezahür eden sosyal dışlama pratikleri, yüzyıllar boyunca farklı coğrafyalarda çeşitli nedenlerden dolayı birbirinden farklı grupların bu nahoş durumdan etkilenmesi ile bir insanlık dramı olarak yaşanmıştır, yaşanmaktadır. Günümüzde hâlen bir grup diğer bir grubu ötekileştirerek sosyal dışlanmaya maruz bırakmaktadır. Üzerine odaklanılan problemlerin tespiti ve çözümsel süreçlerin günden güne iyileşmesi atılan somut adımlarla sağlanacağı muhtemeldir. Bu zaman alıcı iyileşme süreci dünden bugüne hemen yansımaya ve pozitif yönde ilerleyeceği varsayılan bu süreç ülkenin dolayısıyla toplumun gelişmişlik düzeyiyle artacağı umut edilmektedir.

Sosyal devlet anlayışının bir parçası olarak toplumda eşitsizliğin bertaraf edilmesi ve dezavantajlı tüm gruplar adına toplumun genelinin, ön yargısal, ötekileştiren, yok sayan, kutuplaştıran, hor gören bakışı ve algısı üzerine topyekûn eğitilmesi gerekliliği kamu vicdanı açısından şart olmaktadır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Altınöz, İ. (2007). “XVI. Yüzyılda Osmanlı Devlet Yönetimi İçerisinde Çingeneler”, *Yeryüzünün Yabancıları Çingeneler*. S. Kolukırcık (hızl.). İstanbul: Simurg.
- Berger, H. (2015). *Çingene Mitolojisi*. 1.Baskı. Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Buğra, A. (2016). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika*. 8.Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş., E. Kılıç Çakmak, Ö.E. Akgün, Ş. Karadeniz ve F. Demirel. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. 11.Baskı, Ankara: Pegem Akademi.
- Castel, R. (2017). *Ücretli Çalışmanın Tarihçesi Sosyal Sorunun Dönüşümü*. I. Ergüden (çev.). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Chambers, L. (2014). *Göç, Kültür, Kimlik*. İ. Türkmen, M. Beşikçi (çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları (1994).
- Çelik, A. ve Ş. Şimşek. (2016). İnsan Kaynakları Yönetiminin Fonksiyonları. Ş. Şimşek, A. Çelik ve A. Akatay (Ed.). *İnsan Kaynakları Yönetimi ve Kariyer Uygulamaları* içinde. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Dedeoğlu, S. ve Ç. E. Gökmen. (2011). *Göç ve Sosyal Dışlanma Türkiye’ de Yabancı Göçmen Kadınlar*. 1.Baskı. Ankara: Efil Yayınevi.
- Douglas, M. (2017). *Saflık ve Tehlike-Kirlilik ve Tabu Kavramlarının Bir Çözümlemesi*. E. Ayhan (çev.). İstanbul: Metis Yayınları (1966).
- Duygulu, M. (2006). *Türkiye’de Çingene Müziği*. 1.Baskı. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Ergun, D. (2015). *100 Soruda Sosyoloji El Kitabı*. 12.Baskı. Ankara: İmge Yayınevi.
- Fidan, N. (2012). *Okulda Öğrenme ve Öğretme*. 3.Baskı. Ankara: Pegem Akademi.
- Fraser A. (2005). *Avrupa Halkları Çingeneler*. İ. İnanç (çev.). İstanbul: Homer Kitabevi (1997).
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*. Ankara: Ayrıntı Yayınları.
- Gülboy, G. P. (2012). “Avrupa Birliği ve Romanlar”, *Roman Olup Çingene Kalmak*. L. Ürer (drl.). İstanbul: Melek Yayıncılık.
- Goffman, E. (2014). *Damga Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar*. Ş. Geniş, L. Ünsaldı ve S.N. Ağırnaslı (çev.). Ankara: Heretik Yayınları (1963).
- Güvenç, B. (2009). “Kültürel Kimliğe Genel Bakış Kültür, Kimlik ve Kimlikler”, *Kimlikler Lütfen*. G. Pultar (drl.). Ankara: ODTÜ Yayıncılık.

- Işık, O. ve M. Pınarcıoğlu (2013). *Nöbetleşe Yoksulluk*. 9.Baskı. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- İncirlioğlu, E. O. (2007). “Genişleyen Avrupa’ da “Çingeneler” : Orta ve Doğu Avrupa ‘daki Roman Yoksulluğunun Türkiye Romanları İçin Düşündürdükleri” , *Yeryüzünün Yabancıları Çingeneler*. S. Kolukırık (hızl.). İstanbul: Simurg.
- Karaman, T.Z. (2007). “Siyasi ve İdari Yönüyle Romanlar” , *Yeryüzünün Yabancıları Çingeneler*. S. Kolukırık (hızl.). İstanbul: Simurg.
- Kenrick, D. (2006). *Ganj’dan Thames’a Çingeneler*. B. Tırnakçı (çev.). İstanbul: Homer Kitabevi (2004).
- Kolukırık, S. (2009). *Türk Toplumunda Çingene İmgesi ve Önyargısı, Düünden Bugüne Çingeneler*. İstanbul: Ozan Yayıncılık.
- Koptekin, D. (2017). *Biz Romanlar Siz Gacolar Çingene/Roman Çocukların Kimlik İnşası*. 1. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Kurtuluş, B. (2012). “Devletsiz Bir Halk Olarak Çingeneler: Kökenleri, Sorunları, Örgütlenmeleri”, *Roman Olup Çingene Kalmak*. L. Ürer (drl.). İstanbul: Melek Yayıncılık.
- Kyuchukov, H. (2007). “Bulgar ve Türk Müslüman Romanlar’ın Tarihi, Kültürü ve Dili”, *Yeryüzünün Yabancıları Çingeneler*. S. Kolukırık (hızl.). İstanbul: Simurg.
- Madanipour, A. (2011). Social Exclusion and Space. G. Cars and J. Allen (Eds.). *Social Exclusion in European Cities: Processes, Experiences and Responses* within. London: Routledge, Jan 2011, 186-194.
- Marushiakova, E. ve V. Popov. (2006). *Osmanlı İmparatorluğu’nda Çingeneler Balkan Tarihine Bir Katkı*. B. Tırnakçı (çev.). İstanbul: Homer Kitabevi (2004).
- Merriam, S. B. (2013). Nitel Verilerin Analizi. S. Turan (Ed.). *Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber* içinde. Ankara: Nobel Yayın, 161-198.
- Naidoo, K. ve F. Patel. (2009). *Working Women: Stories of Strife, Struggle and Survival*. New Delhi: Sage Publications.
- Öcal, A. (2015). Dezavantajlı Gruplar ve Sosyal Bilgiler. A. Öcal (Ed.). *Dezavantajlılıkla İlgili Temel Kavramlar* içinde. Ankara: Pegem Akademi, 2-14.
- Özben, M. (2011). *Kirlilik Kavramı ve Aleviliğin Asimilasyonu*. 1.Baskı. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Özkan, A. R. (2000). *Türkiye Çingeneleri*. 1. Baskı. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi.
- Taşçı, F. (2018). *Sosyal Politikada Dezavantajlı Gruplar: Tarih, Yaklaşım ve Uygulama*. 1. Baskı. İstanbul: Kaknüs Yayınevi.

- Taylan, H. ve İ. Barış. (2015). *Romanlar ve Sosyal Dışlanma*. 1.Baskı. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Toprak, Z., Ö. N. Timurcanday Özmen ve G. Tenikler. (2007). *İzmir Büyükşehir Bütününde Romanlar*. 1.Baskı. Ankara : Nobel Yayıncılık.
- Strangleman, T. ve Warren, T. (2015). *Çalışma ve Toplum*. F. Man (çev.). İstanbul: Nobel Yayınları.
- Somersan, S. (2004). *Sosyal Bilimlerde Etnisite ve Irk*. 1.Baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Uğurlu, Ö. (2014). Kentsel Emeğin Üretiminde Ötekiler. M. Yaman, G. Yarkın, Ş.G. Tuna ve F. Ercan (Ed.). *Emeğin Kitabı* içinde. İstanbul: SAV Sosyal Araştırmalar Vakfı.
- Vatansever, A. ve M. Yalçın Gezici. (2015). “*Ne Ders Olsa Veririz*” Akademisyenin Vasıfsız İşçiye Dönüşümü. 3.Baskı. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Yamaner, Ş. (1999). *Atatürk Öncesinde ve Sonrasında Kültürel Değişim Değişimin Felsefesi ve Toplumsal Özü*. 2.Baskı. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Yanıkdağ, T. (2012). “Türkiye’de Yaşayan Romanların Sorunlarına Genel Bakış”, *Roman Olup Çingene Kalmak*. L. Ürer (drl.). İstanbul: Melek Yayıncılık.
- Yılığür, E. (2016). *Roman Tütün İşçileri*. 1.Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Yılmaz, V. (2014). “Sosyal Yurttaşlığı “Açmak”: Sosyal Politikalarda LGBTİ Hakları Yaklaşımına Doğru”, *Dezavantajlı Gruplar ve Sosyal Politika*. B. Altuntaş (drl.), Ankara: Nobel Yayın.

Sürekli Yayınlar

- Açıklım, N. ve B. Şahin. (2016). “Burada Her Şey Kendiliğinden” : Mersin’de Yaşayan Romanlar Üzerine Alan Araştırması. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*. 36.1,71-97. DOI10.16917/Sd.11769.
- Açıkgöz, R. (2015). Yoksulluk ve Suç: Doğrusal Olmayan Bir İlişki. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 25.1, 251-265.
- Aksoy, E. ve Ö. G. Kocataş. (2017). Gecekondu Alanlarında Uygulanan Kentsel Dönüşüm Projelerinin Meşruiyet Zemini Olarak Yoksulluk ve Suç. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*. 14, 275-295.
- Aras, F. (2009). Etnik (Çingene) İşgücünün Enformel İşgücü Piyasasına Katılım Biçimleri ve Bu Süreçte Etkili Olan Faktörler: İstanbul (Cankurtaran) ve Edirne (Menzilahir) Örnekleri. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 11 .1, 75-100.
- Balkız, Ö. ve T. Göktepe. (2014). Romanlar ve Sosyo-Ekonomik Yaşam Koşulları: Aydın İli Örneğinde Bir Alan Araştırması. *Sosyoloji Dergisi*. 30, 1-39.
- Bingöl, Y. ve T. Büyükakın. (2012). A Socio-Economic Survey on Gypsies in Kocaeli. *Paradoks Economics, Sociology and Policy Journal*. 8.2, 5-23.
- Çakır, Ö. (2008). Türkiye’de Kadının Çalışma Yaşamından Dışlanması. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 31, 25-47.
- Çam, O. ve D. Çuhadar. (2011). Ruhsal Hastalığa Sahip Bireylerde Damgalama Süreci ve İçselleştirilmiş Damgalama. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*. 2.3, 136-140.
- Çelik, A. ve E. Şahin. (2012). Ötekilerin Hiyerarşisinde Kültürel ve Sınıfsal Karşılaşmalar: Kürt Toplumunda Çingene Algısı ve Sosyal Dışlanma Pratikleri. *Toplum ve Kuram Dergisi*. 6.7, 307-325.
- Çelik, K. ve Tar Y. (2015). Samsun’da Yaşayan Romanlar: Sınırlı Sosyal Hakla Yaşam Kurma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 8.36, 621-635.
- Demir, M. (2011). İş Yaşamında Ayrımcılık: Turizm Sektörü. *Örneği Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. 8.1, 760-784.
- Deniz, A., M. Balcıoğlu ve A. Diktaş. (2016). Romanların Maruz Kaldıkları Damgalanma ve Dışlanma Mekanizmaları: Uşak Örneği. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*. XXV, 567-578.
- Dişli, S.Ö. (2016). “Çingene” mi, “Roman” mı ? Bir İnşa Süreci. *Antropoloji Dergisi AÜDTFC*. 31, 97-117.
- Doğan, H. (2016). İdeolojik Bir Kurgu ve Ötekileştirme Referansı Olarak ‘İnsan Doğası’: Bartın Romanları Örneği. *Antropoloji Dergisi AÜDTFC*. 31, 141-158.

- Doğan, İ. (2015). Sosyal Dışlanma ve İnsan Onuruna Yakışır İş: Yoksunlukların Algılanması. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*. 69, 135-158.
- Dural, A.B. ve B. Eseler. (2017). Dezavantajlı Bir Grup Olarak Çingenerin Yerel Yönetim Mekanizmalarında Algılanırlık Durumu: Tekirdağ ve Bandırma Örneği. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 1.Özel Sayı-4, 1-22.
- Durmaz, N. (2015). Eğlence Sektöründe Çalışma Koşulları ve Ayrımcılık: Çingener Örneği. *Çalışma ve Toplum*. 1.44, 259-291.
- Ekmekçi, P. E. (2015). Sağlık ve Romanlar; Türkiye’de Yaşayan Romanlara Yönelik Niteliksel Bir Araştırma. *Sürekli Tıp Eğitim Dergisi Türk Tabipleri Birliği Yayını*. 24.4, 142-148.
- Gajac, O. (2014). Robert Castel’de Mensubiyet Yitimi Kavramı. *Robert Castel’le Sosyal Yeniden Düşünmek : Devlet, Birey, Mensubiyet, Toplum ve Bilim Dergisi*. 129, 82-104.
- Genç, Y. ve G. Çat. (2013). Engellilerin İstihdamı ve Sosyal İçerme İlişkisi. *Akademik İncelemeler Dergisi*. 8.1, 363-393.
- Genç, Y., H. H. Taylan ve İ. Barış. (2015). Roman Çocuklarının Eğitim Süreci ve Akademik Başarılarında Sosyal Dışlanma Algısının Rolü. *The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science*. 1-33, 79-97. Doinumber:<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2796>.
- Göker, G. ve S. Keskin. (2015). Yabancı ve Mekânsal Ayrışma: “District 9” Filminde Heterotopik Mekân ve İleri Marjinallik. *Akademik Bakış Dergisi*. 52, 428-453.
- Gül, S. ve F. Gümüšođlu. (2017). Türkiye’de Dezavantajlı Gruplar Üzerine Yazmak, Konuşmak. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*. 11.24, i-vii.
- Güllü, İ. ve K. Yıldırım. (2016). Alt Kültür Gruplarında Suç ve Toplumsallaşma İlişkisi: Karaman Çingeneri Örneği. tplondon.com/bordercrossing. 6.1, 46-78.
- Güneş, F. (2012). Göç, Yoksulluk ve Sosyal Politika. *İktisadi Araştırmalar Vakfı*. 183-189.
- İrtiş, V. ve C. Özatalay. (2014). Robert Castel’in Ardından. *Robert Castel’le Sosyal Yeniden Düşünmek : Devlet, Birey, Mensubiyet, Toplum ve Bilim Dergisi*. 129, 3-25.
- Kolukırık, S. (2008). Türkiye’de Rom, Dom ve Lom Gruplarının Görünümü. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*. 145-154.
- Köse, G. (2018). İnsan Kaynakları Yönetiminin Derin İçgörüsü: Yetenek Yönetimi ve İşveren Markası İlişkisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 11.56, 823-834.

- Lordoğlu, K. ve M. Aslan. (2012). Türkiye İşgücü Piyasalarında Etnik Bir Ayırmıcılık Var Mıdır?. *Çalışma ve Toplum Dergisi*. 2, 117-146.
- Özmete, E., H. Yıldırım. ve S. Duru. (2018). Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) Ölçeğinin Türk Kültürüne Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*. 40.2, 191-209.
- Parsova, G. (2018). Araşsal ve İnşacı Yaklaşımlarla Roman Etnik Kimliği. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 3.1, 1-18.
- Sapancalı, F. (2005). Avrupa Birliği'nde Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri. *Çalışma ve Toplum Dergisi*. 3.6, 51-106.
- Selçuk Sönmez, S. (2012). Postmodern Dönemde Farklılığın Kutsanması ve Toplumun Parçacılaştırılması: "Öteki" ve "Ötekileştirme". *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*. 15.2, 78-99.
- Şahin, T. (2009). Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi. *Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Dergisi*. 1.2, 71-80.
- Toksöz, G. ve Ş. T. Özşuca. (2002). Enformel Sektörde İstihdamın ve İşgücünün Özellikleri. *İktisat Dergisi*. 430, 29-35.
- Ünaldı, H. (2012). Türkiye'de Yaşayan Kültürel Bir Farklılık: Çingeneler. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*. 1.1, 615-626.
- Yıldız, H. (2007). Türkçede Çingeneler İçin Kullanılan Kelimeler ve Bunların Etimolojileri. *Dil Araştırmaları Dergisi*. 1.1, 61-82.

Diğer Yayınlar

- Adaman, F. ve Ç. Keyder. (2006). *Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma Raporu*. İstanbul.
- Akkan, B. E., M. B. Deniz ve M. Ertan. (2011). *Sosyal Dışlanmanın Roman Halleri*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu.
- Aksu, B. (2007). İzmit Romanlarının Sosyo-Ekonomik ve Aile Yapısının Kocaeli Kent Kültüründeki Yeri. *I. Uluslararası Kocaeli ve Çevresi Kültür Sempozyumu Bildirileri 20-22 Nisan 2006*. I. Altun (Ed.). Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları. Cilt I. 35-62.
- Albüm Aylık Görsel Kültür Dergisi*. (1998). Çingeneler. Hürriyet Dergi Grubu. Sayı: 1, s.32-41.
- Alp, S. ve N. Taştan. (2011). *Türkiye’de Irk veya Etnik Köken Temelinde Ayrımcılığın İzlenmesi Raporu 1 Ocak-31 Temmuz 2010*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Uygulama ve Araştırma Merkezi.
- Aytekin, B. ve M. Şit. (2015). Sanayileşmenin Kent Ekonomisi Açısından Sosyokültürel Yapıyı Etkilemesi: Kocaeli Örneği. *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu –II Bildiri Kitapçığı*. Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, 1821-1829.
- Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı*. (2015). Sosyal Dışlanma Sorunsalı ve Roman Araştırması. Zonguldak.
- Bölükbaşı, B. (2008). Türkiye’de Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE.
- Danka, A. (2008). Türkiye’de Roman Hakları ve Hukuki Çevre, Biz Buradayız! Türkiye’de Romanlar Ayrımcı Hak Mücadelesi. *Edirne Roman Derneği*. E. Uzpeder, S. Danova, S. Özçelik ve S. Gökçen (hzl.). İstanbul.
- Darıyemez, M. (2012). Sosyal Dışlanma Bağlamında Engellilerin Çalışma Hayatından Soyutlanması: Antalya Örneği. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi SBE.
- DİSK-AR (Türkiye Devrimci İşçi Konfederasyonu Araştırma Vakfı)*. (2018). Türkiye İşçi Sınıfı Gerçeği. İstanbul.
- Göregenli, M. (2017). *Türkiye’de Özel Sektör Çalışanı Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans ve İnterseklerin Durumu 2017 Yılı Araştırması*. M. Köylü (Ed.). Ankara: Kaos Gey ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği (Kaos GL). s.73.
- Güven, K. (2009). Sosyal Dışlanmışlık Karşısında Hukukun Aldığı Tedbirler. Sosyal Hizmet Sempozyumu ‘09. *Başkent Üniversitesi Konferans ve Bildiriler 12-14 Kasım 2009*. G. Polat Uluocak ve A. İçağasioğlu Çoban (hzl.). Ankara.7-17.

- International Labour Organization.* (2011). *Social Security For Social Justice And A Fair Globalization.* International Labour Office Geneva. s.179.
- İKGRPRO (İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Program Otoritesi).* (2017). *Roman İstihdamında Bölgesel Sorunlar Eylem Planı.* Kocaeli.
- Kayacı, E. (2007). *Özürllüler İçin Verimli Bir İstihdam Politikası Oluşturulması. Uzmanlık Tezi.* Ankara: T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü.
- Kocaeli Turizm Rehberi.* (2010). *Kocaeli'nin Konumu ve Tarihi.* Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Basın-Yayın ve Halkla İlişkiler Dairesi Başkanlığı Yayınları-22. s.11-29.
- Kolukırık, S. (2013). *2023 Hedefleri Çerçevesinde Yoksul Gruplara Yönelik Destekleyici Müdahaleler ve Sosyal Politikalar.* Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Romanlar ve Akraba Gruplar Taslak Eylem Planı (2013-2015). s.40.
- Kutlu, D. (2009). *Emek Piyasasında Ayrımcılık ve Gündelik Yaşam Deneyimleri: Gey Çalışanlar Örneği, Sosyal Hizmet Sempozyumu '09. Başkent Üniversitesi Konferans ve Bildiriler 12-14 Kasım 2009.* G. Polat Uluocak ve A. İçağasıoğlu Çoban (hzl.). Ankara. 131-155.
- Marsch, A. (2008). *Etnisite ve Kimlik: Çingenerlerin Kökeni.* European Roma Rights Center Country Reports Series 17. 19-27.
- Saith, R. (2001). *Social Exclusion: The Concept and Application to Developing Countries.* ODID Working Number 72 Quenn Elizabeth House University of Oxford. s.1-17.
- Sen, A. (2000). *Social Exclusion: Concept, Application, And Scrutiny.* Office of Environment and Social Development Asian Development Bank. Manila, Phillippines.
- Sgm Akademi.* (2015). *Kocaeli'de Yaşayan Roman Vatandaşların İstihdam Edilmelerinin Önündeki Engellerin Kaldırılması Projesi Araştırma Rapor Kitapçığı.* Kocaeli
- Taylan, H. H. ve İ. Barış. (2014). *Kocaeli Romanları Üzerine Sosyolojik Araştırma 22 Mart-27 Mart 2014.* Akva Araştırma Merkezi, Kocaeli.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2016). *Roman Vatandaşlara Yönelik Strateji Belgesi 2016-2021.* Ankara.
- Tolan, B. (2009). *Toplumsal Dışlanmaya Sosyolojik Bir Bakış İçin Notlar, Sosyal Hizmet Sempozyumu '09. Başkent Üniversitesi Konferans ve Bildiriler 12-14 Kasım 2009.* G. Polat Uluocak ve A. İçağasıoğlu Çoban (hzl.). Ankara. 19-25.
- Türkiye Romanlar Konfederasyonu. (t.y.) *İzmit İlçesi ve Kocaeli İlçelerindeki Roman Vatandaşlarının Yaşadığı Mahalleler, Kurum İçi Yayınlanmamış Doküman.*

- Uçum, Ö. (2008). Kocaeli Çingenelerinde Evlenme Geleneği. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi SBE.
- Vatandaş, C. (2007). Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı. *Sosyoloji Konferansları*. 35, 29-56.
- Yıldız, C. (2011). Türkiye’de Romanlar ve Suçluluk: Kırıkkale İli Örneği. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: T.C. Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Ceza Adaleti Anabilim Dalı.

İnternet Kaynakları

Crossman, A. (2018). Purposive Sampling Type.

<https://www.thoughtco.com/purposive-sampling-3026727> (28 Mayıs 2019).

Çalışanın Kadının Toplumdaki Yeri. <https://www.isbul.net/is-rehberi/makaleler/calisan-kadının-toplumdaki-yeri> (27 Nisan 2019).

Engelli İstihdamı. <https://www.iskur.gov.tr/isveren/engelli-istihdami/> (2 Nisan 2019).

Eşitlik ve Ayrımcılık. <https://www.ilo.org/ankara/areas-of-work/equality-discrimination/lang--tr/index.htm> (13 Nisan 2019).

Kovan/Hive Roman Belgeseli. 25 dk.21 sn. Kocaeli: G. Dokumacı

<https://www.youtube.com/watch?v=wK7-a75AK-s> (1 Mart 2019).

<http://iskanunu.net/madde-5/> (26 Nisan 2019).

Türkiye’de LGBTT Birey Özelinde Toplumsal Hareketler ve Kimlik Sorunsalı. (2013).

<http://merbicreativewriting.blogspot.com/2013/06/turkiyede-yasayan-lgbtt-bireyler.html> (27 Şubat 2019).

Ural, O. (2015). Yeni Çağın Hastalığı: Yabancı Korkusu (Zenofobi).

<https://dunyalilar.org/yeni-cagin-hastaligi-yabanci-korkusu-jenofobi.html/> (28 Mart 2019).

EKLER

EK-1: Mülakat Soruları

Mülakat Soruları

Kişinin Demografik Özellikleri ve Çalışma Yaşamına Yönelik Mülakat Soruları

- Yaşınız:
- Eğitim Durumunuz:
- Medeni Durumunuz:
- Hangi mahallede ikamet ediyorsunuz:
- Eşinizin çalışıyor mu?/ Nerede çalışıyor ?
- Çocuk sayısı:
- Hanede yaşayan kişi sayısı:
- Hanede çalışan kişi sayısı:

1.Mesleğiniz Nedir ? Çalışıyor musunuz ?

2.Nerede çalışıyorsunuz ?

3.Önceden hangi işlerde çalıştınız ?

4.Ek işler (gelir getirici)yapıyor musunuz?

5.İşsizim cevabına yönelik olarak;

5.1.Daha önce bir yerde çalıştınız mı ?

5.2.Kendi isteğinizle mi ayrıldınız ?

5.3.Roman olduğunuz için mi işsizsiniz ? Bir ilgisi olduğunu düşünüyor musunuz ?

6.Tam zamanlı/Yarı zamanlı/Geçici/ Kayıt dışı ? mı/mi çalışıyorsunuz ? Sosyal güvenceniz var mı?

7.Çalışma Hayatınızda kimliğinizi gizliyor musunuz? İş Başvurularında, hâlihazırda çalıştığınız yerlerde kimliğinizi gizliyor musunuz? ve daha önceki çalıştığınız yerlerde kimliğinizi gizliyor muydunuz ?

8.Roman kimliğinizden dolayı iş başvurularınızda, işe alım sürecinizde kabul edilmemezlik durumu yaşadınız mı ? Roman kimliğiniz nedeni ile çalıştığınız yerde

hiç ayrımcılıkla karşılaştınız mı, işveren ya da çalışma arkadaşlarınız size çalışma hayatında önyargıyla mı bakıyorlar mı?

9.Bu işi hangi kanalla buldunuz ? (Tanıdık tavsiyesi, kendim başvurdum, ilan, internet vb.)

10. Eğitimsiz oldukları için mi, yoksa Roman oldukları için mi ? Romanlar çalışma hayatında dışlanmaktadır ?

11. Romanlara hep kötü, pis insanların yapmak istemediği işler mi veriliyor?

12.Etnik kimliğinizin mesleki becerilerinizin/yeteneklerinizin önüne geçtiğini düşünüyor musunuz?

13.Oturduğunuz yer, mahalleden dolayı, iş başvurularında ya da çalışma yaşamınız da dışlanma yaşıyor musunuz ?

14.Sizce Romanların geleneksel meslekleri nelerdir ? ya da Romanların da en iyi icra ettikleri meslek var mıdır?

15.Yaptığınız meslekten memnun musunuz hangi mesleği yapmak isterdiniz? Çocuğunuzun Roman olduğu için ilerde dışlanacağını iş bulamayacağını düşünüyor musunuz, hangi meslekleri yaparsa sizce dışlanmaz ?

16.Çalıştığınız yerlerde Romanlar hep bir arada mı bulunuyorlar? İzolasyon ya da kendinizi ortamdand soyutluyor musunuz ?

17.Çingene ve Roman kelimesi size ne çağrışmaktadır, ikisi arasında fark var mıdır?

18.Roman açılımı sizce ne ifade etmektedir?

19.Boş zamanlarınızı nasıl değerlendiriyorsunuz ?

ÖZGEÇMİŞ

Nur KARACAN, 1986 yılında İzmit'te doğdu. İlk ve orta öğrenimini İzmit'te tamamladı. 2008 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü'nden mezun oldu. 2014 yılında bilimsel hazırlık okuyarak başladığı, Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü İnsan Kaynakları Yönetimi Ana Bilim Dalında yüksek lisans öğrenimine devam etmektedir.